

Asteko gaia: Erabakitzeko eskubidearen historia erreferendumetan

ARGIA

ARGIA

2008ko otsailaren 10a | LXXI. urtea | 2.123 zenbakia | 3,70 euro

www.argia.com Euskal Herriko astekaria

Gilles Perrault

“Frantsesak Europako
txiste bihurtu gara”

Elkarrizketak:

■ Nelly Arrobo, Ekuadorko indigenen ahotsa ■ Inigo Santxo, Justizia Euskaraz elkarteko kidea
■ Jean-Michel Galant, Paueko kontseilari nagusia ■ Jokin Muñoz, Antzararen bidea nobelaz

ARGIA aldizkariaren interneteko bertsioa berri du.

ARGIAk multimedia mundura egin du salto: bideoak, audioak, argazki galeriak...

Hemendik aurrera, aldizkaria irakurtzeaz gain, entzuteko aukera ere izango duzu.

**entzun
ARGIA
aldizkaria**

www.argia.com/argia-astekaria
sar zaitez eta piztu entzungailuak

Gaiak

- 17 Nelly Arrobo: "Correaren gobernuak ez du onartzen estatu nazio-anitza Ekuadorren".** Oier Guilan.

Iritziak

- 21 Asisko Urmeneta.** Gora Pro Nobis.
22 Juanjo Olasagarre. Ttakun (h)errenka. Boterearen historikotasunaz.
23 Eneko Olasagasti. Luparekin. Cluster Jenerala?
24 Gorka Urbizu. Azken aukera.
Joxerra Garzia. Kezka motzak.
25 Rosa Maria Martin Sabaris. Tamainaren garrantziaz.
Joxemari Ostolaza. Aspaldiko.
26 Angel Erro. Otsaileko zirtak. Aukeratu zeure iritzia: besteez.

Erdiko kaiera

- 29 Jokin Muñoz: "Traumaren literatura dei daiteke nirea".** Mikel Asumendi.
33 Argitalpenak. Iker Barandiaran eta Pilar Iparragirre.
36 Ezpalak. Gorka Bereziartua.
37 Abarrak. Mikel Garcia.
38 Denbora-pasak. Ana Zambrano eta Kike Amonarriz.
40 Ihesi. Maldan gora Gasteiz, maldan behera Vitoria. Aiala Elorza.
44 Makina bat kontu. Jabier Agirre, Joxerra Aizpurua, Jakoba Errekondo eta Nagore Irazustabarrena.

Termometroa

- 47 Jean-Michel Galant: "Izugarria da bortizkeriak egiten digun kaltea".** Mikel Asumendi.
50 Iñigo Santxo: "Justizia alternatiboaz pentsatzen hasteko garaia da". Unai Brea.
52 Neurrira egindako erretiroak. Daniel Udalaiz.
54 Bero-beroan. Juan Mari Arregi, Onintza Irureta eta Xabier Letona.
56 Net Hurbil. Gazako itolarria hesiaren barrutik kontatuta. Pello Zubiria.

6 Erreferendumak | J. Agirreazkuenaga / J. Chueca

XX. mendean hainbat herri galdeketa egin ziren Euskal Herrian. Joseba Agirreazkuenagak 1933ko Estatutuaren plebiszitoa du mintzagai, galdeketa gorabeheratsua inondik ere. Josu Chueca Franco hil osteko erreferenduma erreparatu ditu tentu handiz. Ibarretxeren kontsultaren atarian gauden honetan, erabakitze eskubidearen historia ezagutzeko aukera ematen du erreportaje honek.

5 | Deabruaren abokatua: Aitziber Garmendia

Sustrai Colina

28 | Bertso berriak

Aitor Sarriegi

58 | Azkena

Aingeru Epaltza

12 | Gilles Perrault | Amets Arzallus

"Boligrafoa arma izan daiteke, beraz erabiltzeko beharra dago. Bestela desertzioa da", esan digu *Orkestra Gorriaren* idazleak. Horregatik, boligrafoarekin borroka egiten jarraitzen du intelektual frantziarrak.

PHOTO © TXOMIN TXUEKA

Jabetza: Komunikazio Biziagoa, S.A.L. Lehendakaria: Joxe Mari Irazusta. Zuzendaria: Xabier Letona. Zuzendariaren albokoa: Pello Zubiria. Erredakzio-burua: Estibx Eizagirre. Erredakzioa: Urko Apaolaza, Lander Arbelaiz, Mikel Asumendi, Gorka Bereziartua, Unai Brea, Mikel Garcia, Onintza Irureta. Dokumentazioa: Garbiñe Ubeda. Argazkilaria: Dani Blanco. Produktzioa: ANTZA, S.A.L. Sareko Argia: Eli Pombo, Jon Torner.

Kudeatzailea: Berdaitz Goia. Salmenta Burua: Bego Zuza. Harpidetzak: Urtzi Azpiroz, Olatz Korta. Publizitatea: Nere Armendariz. Idazkaritza Teknikoa: Ixabel Bereziartua. Sustapena: Esti Parada. Administrazioa: Marijo Aiertza, Mari Karmen Loiarde, Aloña Soraluze. Bezeroen harrera: Nagore Lozano.

HELBIDEAK: Gipuzkoa: Industrialdea, 15. 20160 Lasarte-Oria. Tel: 943 371545. Faxak: 943 373403 (erredakzioa), 943 361048 (komertziala). Lapurdi, Nafarroa Beherea eta Zuberoa: Xalbardin baita. 64122 Urruña. Tel: 559 476000. Faxa: 559 476001. Nafarroa: Gazteluko Plaza 44, 3 eskuina. 31001 Iruñea. Tel: 948 222285. Bizkaia: P.K. 140. 48.100 Mungia. POSTA ELEKTRONIKOA. Erredakzioa: kazeta@argia.com. Komertziala: komertzial@argia.com. Harpidetzak: harpide@argia.com. Interneten: www.argia.com. Lege gordailua: NA 80-1963. ISSN: 0213-909X. Batzorde parekidea: 72562 E. Inprimategia: Antza S.A.L. Informatika: Adur Software Productions. S.Koop. Elk. Urtebeteko harpidetza. Hego Euskal Herria: 135 euro. Ipar Euskal Herria: 165 euro. Espainia: 135 euro. Beste atzerriak: 170 euro. Airez: 268 euro. Komunikazio Biziagoa S.A.L. Ametzagaila Taldeko parteidea da.

Azala: Antza. Azaleko irudia: Txomin Txueka.

KULTURA SAILA
Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzak
diruz lagundua

GIPUZKOA

zurekin, aurrera >>

k u l t u r a

IKUSI ETA IKASI

★ Otsaila

5ean, asteartea, 18:00etan
Begoñako udaltegian
BIHAR TXOTXONGILOAK

6an, asteazkena, 18:00etan
Bilboko Tiboli eskolan
IRRINTZI TXOTXONGILOAK

7an, osteguna, 18:00etan
La Bolsan
BEHI BI'S TALDEA
ipuin antzeztua

9an, larunbata, 11:00etan
Deustuko Bidarte udaltegian
**KUKO, TRUKO ETA
BOLENWAIDER PAILAZOAK**

12an, asteartea, 18:00etan
Begoñako udaltegian
KATARBELTZ ANTZERKIA

14an, osteguna, 18:00etan
La Bolsan
ELVI, sabeliztuna

16an, larunbata, 11:00etan
Deustuko Bidarte udaltegian
**MONDA ETA LIRONDA
PAILAZOAK**

19an, asteartea, 18:00etan
Begoñako udaltegian
ZIRIKA ZIRKUS PAILAZOAK

20an, asteazkena, 18:00etan
Bilboko Zurbaran eskolan
**TOLO ETA BARTOLO
PAILAZOAK**

21ean, osteguna, 18:00etan
La Bolsan
JUSTI LARRINAGA
ipuin kontalaria

23an, larunbata, 11:00etan
Deustuko Bidarte udaltegian
TENDERETE ANTZERKIA

26an, asteartea, 18:00etan
Begoñako udaltegian
IKER DIAZ, ipuin kontalaria

28an, osteguna, 18:00etan
La Bolsan
**KORRI ETA XALTO
PAILAZOAK**

Martxoa

1ean, larunbata, 11:00etan
Deustuko Bidarte udaltegian
ATIKUS ANTZERKIA

“Behar gaituztenean, kanaberarekin ateratzen gaituzte aktoreak”

Aitziber Garmendia | Joxepiren alaba

Abokatu onak ez du sekula egirik esaten...
Ezta gezurrik ere. Aktore onak ez du sekula gezurrik
esaten... Baina egirik?

SUSTRAI COLINA

Argazkia: Maddi Soroa

Zuzenbidea bukatu eta aktore jardutea ere...

Kosta zait karrera bukatu eta apartatzeko erabakia hartzea. Daukadan bitartean lanarekin segi nahi dut, baina jakin-min handia daukat: zer etorriko zaidan, nola erreakzionatuko dudan, nola biziko naizen...

Beste denak bezala, harrapatuta!

Euskal Herrikoa nahiko zirkulu itxia da. Betiko aktoreak gaude, jira eta bira, eta behar gaituztenak kanaberarekin ateratzen gaituzte. Normala bestek maretzea!

Zuk esan duzu, betiko aktoreak zaudete.

Lehen nik esaten nuen eta orain neu naiz zopatan ere hortxe dagoena. Kontziente naiz jende gehiago sustatu eta lagundu behar dela baina horregatik ez diot nirea aprobetxatzeari utzi behar. Dagoenean bonbon...

Eta ezetz esatera ausartzen dena hor konpon!

“Ez” hitz potoloa da, eta garbi dago momentuan baldintzatzen zaituela, beldur asko sortzen dizkizula. Baina bizitza erabakiak hartzeko dago, eta momentu batean ezezkoa erabakitzen baduzu, gero gerokoak, ezta?

Nik uste nuen bizitza instituzioen aurka kexatzeko zela.

Ez dakit ez ote diegun erru handiegia botatzen instituzioei, gizarteak ere kulpas asko dauka. Erakundeek zeregin handia daukate baina gizarteak ere erantzun bat eman behar luke.

Obrak euskaraz, gaztelaniaz, eta frantsesez ematen hasten zaretenean agian...

Gune bezala gu hartuta, euskaldunak alegia, bi norabideetara joateko irtenbide bat izango litzaiteke. Baina ea zer aktorek egiten duen.

Gaztelaniaz egiten duzue ba!

Euskaraz etxeko zapatilekin bezalaxe ateratzen naiz, segurtasunez, lasai. Gaztelaniaz, aldiz, beti atzera botata, konkortsu edo. Azkenengo antzezlanetan ohartu naiz euskarazkoa eta gaztelaniazkoa bi pertsonaia direla.

Ospea irabazi egin behar dela, my friend!

Egon zintezke bizi guztia antzerkia egiten eta inork ez zaitu ezagutzen, eta ETBn atera ezke-ro... Hemen famatua izatea telebistan ateratzea da.

Baina, benetako aktoreak ez al ziren oholza gainekoak?

Niri antzerkia gehiago gustatzen zait baina horrek ez du esan nahi telebistak gutxiago balio duenik. Telebistan kanpoko faktore asko daude eta aktore bezala oso prestatuta egon behar duzu ondo lan egiteko.

Ez duzu esan ba kanaberaren azpian tokatzeko suertea dela dena!?

Suertea behin izatea suertea da, baina luzaroan izateko irabazi beharra daukazu. ■

• ASTERO GAIA •

Erreferendumak XX. mendean

1933, 1976, 1978, 1979, 1986an ere galdetu ziguten

DANI BLANCO

Ibarretxe lehendakariak urriaren 25ean herritarrek galdeketa batera deituko dituela iragarri zuen duela hilabete gutxi. Oraingoz ez da seguru zein norabide hartuko duen ekimen horrek, baina ikusmina piztu du. Nolanahi ere, ez da euskal herritarrei “galdetzen” zaien lehen aldia.

Iragan mendeari begiratuta adibide batzuk aurki ditzakegu, hasi 1933ko Estatutuaren plebiszitoarekin eta bukatu frankismo osteko erreferendumeekin. Gertakizun horien eragina eta ibilbidea ezagutzeko aukera duzue honakoa, etorkizuneko pronostikoak egiten hasi aurretik.

1933ko Autonomia Estatutua, euskaldunen lehen plebiszitoa

1933ko azaroaren 5ean, Araba, Bizkaia eta Gipuzkoako herritarrek Autonomia Estatutuari baiezkota eman zioten gorabehera askoren ondoren. Parte-hartze harrigarria izan zuen galdaketa hark, baina herritarrek emandako erantzunak ez zuen askorako balio izan, Espainian eskuindarrak gailendu bezain pronto ezabatu baitzen Estatutua onartua izateko itxaropena.

JOSEBA AGIRREAZKUENAGA

XXI. MENDEAREN LEHEN HAMARKADAN erreferendum hotsak entzun dira gurean. Hala ere, oraingoz behintzat, balizko erreferenduma erabat gutxiturik geratuko da, populazioaren kontrako indarkeria tarteko. Euskal gizartearen dugu deslegitimazio iturri larria. 1933ko azaroaren 5eko plebiszitoan bi gertakizun ditugu garrantzitsu: lehenbizikoz emakumeek boto politikoa adierazteko aukera izan zuten. Horrez gain, euskal herritarrek agintaritzaren politikoa zuzenean antolatu nahi zutela erakutsi zuten. Baina ez zen erraza izan erreferendum demokratikoa abian jartzea. Zertarako egin zen 1933ko erreferenduma? Euskal auzi politikoa ebazteko.

II. Errepublikak: autonomiara bidean

1931n, Errepublikako haize berriekin Jose Antonio Agirrek Eusko Ikaskuntzari Autonomia estatutu bat idazteko eskatu zion. Baina egitasmo juridiko berriak (*Anteproyecto de Estatuto. El Estado Vasco*) batetik eta bestetik zuzenketak jasan zituen. Ondorioz, katoliko eta jeltzaleek “Lizarrrako Estatutu” berria adostu zuten. Dena den, ez zuen aurrera egin, errepublikarren aurkako desafio gisa aurkeztu zelako. Aitzitik, hilabete batzuk beranduago, diputazioetako agintari errepublikano-sozialistek hartu zuten Autonomia Estatutua egiteko ardura eta estatu demokratikoen neurriko Estatutu berria idatzi zuten, Eusko Parlamentu eta Gobernuarekin. Proposamen

Estatutuaren plebiszitoak egunkarietan izan zuten oihartzunik. Ezker-eskuin: *El Liberal* egunkariaren portada bozketa auzitan jartzen; *La Voz de Guipuzcoan* emakumeek botoa ematen duten irudi bat; *Euzkadi* egunkariaren Estatutuaren alde bozkatzera animatuz.

berri honen aurrean, Manuel Irujok garbi utzi zuen PNVren jarrera: errepublikanoen ildotik indarrean zegoen legediaren bidez Autonomia Estatutua lortu behar zen. Horrek zatiketa eragin zuen koalizioan: PNV alde batetik eta Comución Tradicionalista bestetik. Eta laster batean katoliko-tradizionalistak borroka armatuaren bidez euskal populazioa erasotzen hasiko ziren, 1936ko uztailera.

Lau herrialdeetarako lehen plebiszitoa 1932ko uztailaren 3rako zegoen iragarrita, baina lehengo udal ordezkarien baiezkota behar zen, eta Nafarroan ez zen horrelakorik lortu. Jakina, karlistak armak hartzeko bidean ziren eta abuztuaren Sanjurjok golpe militarra eman zuen Errepublikaren kontra. Zertarako, beraz, errepublikanoen autonomia? Militarren kolpeak porrot egin zuten egunkari eskuindarrak itxi zituzten eta iraillean Gobernu Errepublikanoak Catalunyaarentzako Estatutuaren onespina sinatu zuen Donostian. Egun berean, Indalecio Prieto sozialistak euskal Estatutuaren aldeko ekimenari heldu zion berriz ere. Egiazki, autonomiaren bidez hegemonia politikoa nork irabaziko zegoen jokoan: jeltzale eta katolikoak edo ezkerreko errepublikano-sozialistak.

Hiru herrialdeetarako Estatutua.

Diputazioetako buruek –errepublikano-sozialistak– PNV alde batera baztertu eta

euskal herrialdeak errepublikanizatu nahi zituzten. Autonomiarako testu berriak hiru herrialdetarako gobernu erakunde komunak zituen eta ez foruei zegozkienak. Herrialde bakoitzak, hala ere, agente zabala izango zuen. Gainera, Nafarroari atea zabalik utzi zion.

1933ko abuztuaren 6an, Gasteizko Andre Mari Zuriaren jai giroan, Araba, Bizkaia eta Gipuzkoako udal ordezkariak autonomiarako egitasmo berriaren onspena azaltzeko bildu ziren. Baieztapena lortu ondoren, erreferenduma antolatzeko 18 kideko batzordea antolatu zen: 11 errepublikano, 2 sozialista, 4 katoliko eta PNVko bakarra –horietatik 9 diputazioetako ordezkari ziren eta beste 9 udal ordezkariak—. Batzorde honen antolaketa berebiziko garrantzia izan zuen, Estatutuaren aldeko deia pillean jarri zuelako. Eta plebiszitoa? ANV eta PNVk berehala egiteko eskatu zuten bitartean, sozialistek atzeratzea aldarrikatu zuten. Giro horretan, ANVren eta Gipuzkoako errepublikanoen prentsak Estatutuaren aldeko artikulua argitaratzen hasi ziren, Estatutuaren bidez Euskal Herria errepublikanizatuko zela adieraziz. Horien ustez Estatutua berehala jarri behar zen indarrean, PNVkoak errepublikanoen dinamikari sartuko zirelako modu horretan. Baina Bilboko sozialistak etorkizuneko Eusko Gubernuan jeltzaleek izan zezaketen nagusigoaren beldur ziren eta aitzaki horretan oinarriturik, Estatutuaren aurka egiten hasi ziren, bereziki Bilboko Rufino Laiseka buruzagiak gidatuta. Horra hor Prietoren kontraesana: Lehenengo bultzatzaile (1932), gero kontrario (1933) eta azkenik Estatutuaren egile (1936).

Bestalde, Lerrouxen Partidu Erradikalak ez zuen sostengu handirik Euskal Herrian eta

1933ko plebiszitoean emakumeek lehen aldiz botoa eman ahal izan zuten. Baiezkoa nagusitu zen Araba, Bizkaia eta Gipuzkoan, baina Nafarroan ez zen galdeketa egin. Irudian: Hernaniko (Gipuzkoa) Biteri eskolatan jende ilara botoa eman aurretik.

bere helburua koalizio errepublikano-sozialistari kalte egitea zen, horrek mesede egin zion PNVri. Horrenbestez, erreferenduma antolatzeko batzordeak Gobernuari azaroaren 5ean plebiszitoa egiteko proposatu zionean, honek hala agindu zuen. Agindu horrek ez zuen onartzen hautesleen mahaian partiduen izenean interbentorerik egoterik, bai ordea, udaletxetako, diputazio, kolegio profesional, langileen elkarte izenean.

Kanpaina: zubiak eta zatiketak

Baiezkoaren alde, PNV eta ANV zeuden hasieratik. Errepublikanoen gehiengoak ere Estatutuaren alde egin zuen, ez ordea Gipuzkoan eztabaidarik sortu gabe. Izan ere, *La Voz de Guipúzcoa* egunkari errepublikarrak aldeko kanpaina sutua egin zuen eta Pedro Sarasquetak *Dios, el Estatuto Vasco y los Fueros* artikulua ezaguna idatzi zuen bertan –bistan denez, Jainkoa eguneroko politikan ageri zen—. XIX eta XX. mendeko karlistek piztu zituzten gerren giroan kokatu zuen eztabaida errepublikano eibartarrak, zera aldarrikatzeko: Estatutua foruzalea zela, baina herriaren aldeko foruen ildokoa eta ezelan ere ez monarkia absolutuaren foruen aldekoa. Bestalde, azaroaren 3an Manuel Azaña Donostian izan zen eta Errepublikaren egitekoa autonomia bermatzea zela aldarrikatu zuen.

Monarkikoen eta tradizionalisten artean zatiketa gertatu zen. Esaterako, Donostiako integrista katolikoen *La Constancia* egunkaria Estatutuaren aurka zegoen guztiz (*Fueros sí, Estatuto no*). Tradizionalisten buruzagien artean berriz, Oriol, Pradera eta Olazabal aurka zeuden, baina Oreja, Elorza eta Perez Arregi

Estatutuaren alde egin zuten. Beste zatiketa eta eztabaida Bilboko errepublikanoen artean gertatu zen. Azaroaren 2an, Acción Republicana, Partido Radical-socialista Independiente eta Federación Socialista Vizcaína-k abstentzioa aldarrikatu zuten. Oposizio hori oztopo latza zen Estatutuak behar zuen %66ko parte-hartzea lortzeko. Dena den, Bilboko Udaleko alkate Ernesto Erkorekak eta zinegotzi errepublikarrek Estatutuaren aldeko botoa eskatu zuten, eta Ramon Madariaga abokatu eta buruzagiak Acción Republicana utzi zuen, alderdiaren erabakiaren kontra zegoelako. Euskadiko Partidu Komunista alderdi txikiak Estatutuaren kontra egin zuen, bere ustez burgesiaren mesedeko zelako.

Zalantza handiena Araban zegoen. Horregatik, urriaren 29an, Estatutuaren aldeko ekin-tza nagusia Gasteizen antolatu zen. Mateo B. Morazaren omenez egin zen ekitaldia, 1876-1877an Espainiako Parlamentuan foruak sutuki defendatu zituen politikaria. Gasteizen lau Diputazioetako agintari errepublikanoak, Bilbo, Donostia eta Gasteizeko alkateak eta udalerrietako ordezkariak bildu ziren, besteak beste; Catalunya eta Valentziako ordezkariak ere izan zen bertan. Hitzaldi nagusia Jose Antonio Agirre euskaraz eta gaztelaniaz jardun zen eta Ramon Madariagak Estatutuaren muina azaldu zuen. Ekitaldian, Bilboko koralak eta bandak Guridiren *Eseñas vascas* eta *Gernika-ko arbola* kantatu zuten eta Donostiako Orfeoia kontzertua eskaini zuen bertaratu zirenentzat. Estatutuaren himnoa ere entzun ahal izan zen Arabako hiriburuan. Hurrengo astean, azaroaren 5ean bozketa egin zen, igandearekin. Parte-hartzea oso handia izan zen, handiegia sinesgarri izateko: Bizkaian %90, Gipuzkoan %91, baina Araban %58 –hauetatik %12 ezetzaren alde—. Beraz, kontsultak erraz gainditu zuen %66a, azken finean batez bestekoak hiru herrialdeen artekoa izan behar baitzuen. Salaketa ugari izan ziren ordea bozketa prozesuan; adibidez, norbaitek Indalecio Prietoren semearen izenean botoa eman zuen.

Osotasunean baiezkoak garaitu zuen arren, hurrengo hilabeteetan Jose Luis Oriol enpresari karlistak Arabako emaitzak baliatu zituen Espainiako Parlamentuan Estatutuaren tramitazioa oztopatzeko. 1933ko azaroaren 19an, Espainiako Parlamenturako hauteskunde nagusiak izan ziren; Euskal Herrian PNVren emaitzak izugarriak izan ziren, Estatutuaren aldeko uholdea bereganatu zuen alderdi jeltzaleak. Espainian aldiz, eskuinak irabazi zuen eta jakina zen Espainiako eskuinak ez zituela Estatutuak gogoko. Horregatik Prietoren esaldi ezagun hau: “Hauteskundeak irabazi dituzte, baina Estatutua galdu”. Eta hala gertatu zen, 1936ra arte ez baitzen Estatutuaren bidezko eusko agintaritarik lortu. ■

Eusko agente politikoaren bidea

1917	Hiru diputazioen manifestua, agente politikoa eskatuz.
1918	Lehen Estatutu egitasmoak
1931	Eusko Ikaskuntzaren egitasmoa.
1931	Katoliko-tradizionalista eta jeltzaleen “Lizarrako Estatutua”.
1932	Lau herrialdeetarako Batzordeen Estatutua.
1933	Hiru herrialdeetarako Batzordeen Estatutua.
1933ko azaroaren 5a	Hiru Herrialdeetarako Autonomia Estatutuaren Plebiszitua (baiezkoa nagusi) Autonomia Estatutua indarrean.
1936	
1979ko urriaren 25a	Hiru Herrialdeetarako Autonomia, “Gernikako Estatutua”ren Erreferenduma (baiezkoak irabazi) Nafarroako Foru Hobekuntza: Nafarrek ez dute bozkatzeko aukerarik.
1982	

Frankismoan, erreferendumak

1947	Espainiako Buruzagitza Oinordekotzarako Legearen kontsulta.
1966	Espainiako Lege Organikoaren Legerako kontsulta.

Frankismo ostean

1976ko abenduaren 15a	Espainiako Erreforma Politikorako Legearen Erreferenduma (abstentzioa nagusi).
1978ko abenduaren 6a	Espainiako Konstituzioaren Erreferenduma (abstentzioa nagusi).
1979ko urriaren 25a	Hiru Herrialdeetarako Autonomia, “Gernikako Estatutua”ren Erreferenduma (baiezkoak irabazi).
1986ko martxoaren 12a	Espainia NATO n sartzeko galdeketa (ezezkoak irabazi).

Ipar Euskal Herrian

1958ko irailaren 28a	V. Errepublika Frantsesaren Konstituziorako plebiszitua (onartua).
1962	Frantziako presidentea aukeratzeko Legearen kontsulta.

Franco osteko erreferendumak: abstentzioa, baiezkoa, ezezkoa

Frankismotik ateratzean hainbat galdeketa fuintsezko egin ziren. Berrogei urteko diktaduraren ostean alderdi bakoitzaren jarrera ikusteko zegoen. 1976an Lege Politikoaren Erreforma onartzeko erreferendumak, adibidez, bakoitzaren indarrak neurtzeko balio izan zuen. Ondoren etorri ziren Konstituzio, Estatutu eta NATO-ri buruzko erreferendumak.

FRANCOK URTEBETE zeraman hilobian, baina Gorte frankistak oraindik indarrean zeuden Erreforma Politikoaren Legea abiarazi zutenean; frankismo osteko lehenengo erreferenduma. Orduan ilegalak ziren alderdi ezkertiarrek abstentzioaren aldeko jarrera azaldu zuten aho batez. Baiezkoaren alde, berriz, Gobernua eta hainbat talde eskuindar agertu ziren eta eskuin muturrean zeudenak baiezko eta ezezkoaren artean banatu ziren. 40 urtean lehen aldiz kanpaina moduko bat egin behar zuten batzuek eta besteek, baina egoera eta baldintza oso ezberdinetan.

Gobernuak 1.200 miloi pezeta erabili zituen aldeko botoa lortzeko propagandan. Legeritik kanpo zeuden alderdiak –PSOEtik ezkerrera zeudenak– alderdi sozialista bera eta EAJ bezalako nazionalistak, ezinezkoa izan zuten nolabaiteko berdintasunez lehiatzea. Klandestinitatetik ateratzen ari ziren eta aldizkari eta medioak hobetu eta ugaritu zituzten arren, hori eskasa zen oso Gobernuak zuen komunikabideen hegemoniaren aurrean. Hainbat egunkari eta kazeta –*Berriak* eta *Punto y Hora de Euskal Herria* jaioberriak, *Cuadernos para el Dialogo*, *Triunfo*, edo aitzinagotik zetorren *Argia*...– ikuspegi kritikoagoa zabaltzen saiatu ziren, baina komunikazio ahalmen askoz apalagoarekin, isunen edo itxieraren ezpata oso gertu baitzuten. Oztupo horien gainetik, Euskal Herrian talde guztiek bat egin zuten abstentzioa eskatzeko. Horien arabera, alderdiak legalizatu gabe eta oinarritzko eskubideak bermatu gabe zeuden bitartean ez zegoen parte hartzerik.

Hainbat alderdirekin agintekak bigun jokatu zuen bitartean –batez ere PSOE eta EAJrekin–, beste batzuekin errepresioa gogortu egin zen eta atxiloteta masiboek berdin jarraitu zuten. Bestalde, presoek auzia kalean zegoen egundoko indarrarekin: “Gabonetarako danak etxera” ekimena aurrera eramanez nahian zebiltzan milaka lagunak zapalkuntzarekin egin zuten topo. Testuinguru horrek akuilatu zuen abstentzioaren aldeko jarrera, baina era-

JOSU CHUECA

Goiko irudian:
Buruzagi politiko ezagunak Anoetako Belodromoan Estatutuaren alde egindako mitin bateratuan. Beheko irudian: Antton Olariagak 1976ko erreferendumaz Zeruko ARGIA argitaratutako marrazkia.

kunde guztiek oso ongi zekiten egoera horretan ezinezkoa zela Erregimenak prestaturiko dema irabaztea. Izan ere, abstentzio aktiboaren aldeko kanpaina sutsua egin zuten arren, Espainiako Estatuan aise nagusitu zen baiezkoa. Aldiz, euskal lurraldeetan emaitzak ezberdinak izan ziren. Gipuzkoan abstentzioa gailendu zen erabat, eta baita Bizkaian ere, baina modu lau-soagoan –eroldaren erdia abstenitu zen kasik–. Araban eta Nafarroan, nahiz eta botoa ematera joan ez zirenen kopurua garrantzitsua izan, Estatuko lurraldeetako portzentajeetatik gertuago ibili ziren.

1978: Konstituzioari... abstentzioa

Arras ezberdina izan zen Trantsizioko bigarren erreferenduma, hau da, 1978ko Konstituzioa erabaki behar zuena. Ordurako erakunde gehienak legalizaturik zeuden: ezker muturrekoak, ETA (pm)tik zetorren EIA, HBren koalizioa... Bestalde, Fran Aldanondo kartzelatik atera zenetik amnistia emanda zegoen arren, espetxeak preso berriez betetzen hasi ziren. Baina 1978ko ardatz politiko nagusia Konstituzioaren eztabaida izan zen. Estatuaren oinarritzko lege horren aurrean indar politiko guztiak birkokatu egin

behar izan ziren. Euskal Herrian, erakunde abertzaleak ez ezik, ezker muturreko talde gehienak ere gogor azaldu ziren Konstituzioaren aurka. Aitzitik, UCD eta AP eskuindarrekin batera, Alderdi Komunista, PSOE eta ORT zein PTE aritu ziren Konstituzioaren alde. Jakina, lerrokatze hori aurretik zetorren, Suarez alderdiak, sozialistek eta PCEk Parlamentuan adostu baitzuten Konstituzio, talde abertzaleak zokoratuz. Txosten konstituzionaletik at

geratzeaz gain, Euskadiko Ezkerrak eta Eusko Alderdi Jeltzaleak aurkeztu zituzten emendakinak atzera bota zituzten. Horregatik, alderdi honek bat egin zuten Konstituzioa errefusatzeko kale mobilizazioetan. Dena den, *carta magna* arbuizatzeko jarrera ezberdinak plazaratu zituzten: ezezko botoa EEK, HBk, LKIk, HASIk eta LAIAk bultzatu

XX. mendeko erreferendumak Hego Euskal Herrian (%)

	1933 Estatutua			1976 Erreforma			1978 Konstituzioa			1979 Estatutua			1986 NATO		
	Bai	Ez	Absten.	Bai	Ez	Absten.	Bai	Ez	Absten.	Bai	Ez	Absten.	Bai	Ez	Absten.
ARABA	46'40	12	42	92'19	2'72	23'47	72'45	19'47	40'71	83'7	9	36'8	35'99	59'95	31'82
BIZKAIA	88'44	1'8	10	91'04	3'84	45'18	73'01	21'42	57'54	90'8	4'9	42'5	32'19	65'03	35'18
GIPUZKOA	89'52	1'57	9	91'92	2'69	54'75	64'56	30'22	56'57	91'9	4'1	40'3	28'72	68'99	34'62
NAFARROA				93'08	2'89	26'37	76'42	17'11	33'37				40'77	53'44	37'36

* Baiezko eta ezezkoen ehunekak partaidetzaren gainean eginda daude, 1933ko kasuan izan ezik.

zuten; ESEI, EMK-OIC eta EAJ, oster, abstentzioaren alde aritu ziren.

Duela 30 urteko abenduaren 6 hartan, Konstituzioak erreferendumaren frogak gaitzitu zuen Espainiako Estatuan –parte-hartzea %70era iritsi zen eta horietatik %87 aldeko botoak izan ziren–. Euskal Herriko emaitzak hagitx desberdinak izan ziren ordea. Nahiz eta baiezkoak irabazi, askoz era otzanagoan egin zuen. Nafarroan eta Araban ozta-ozta nagusitu zen baiezkoa abstentzioaren gainetik. Gipuzkoan eta Bizkaian, abstentzioak irabazi zuen eta ezezkoen portzentajea oso altua izan zen.

Konstituzioa Espainiako Aldizkari Ofizialean azaldu zen egunean bertan, 1978ko abenduaren 29an, Eusko Kontseilu Nagusiak Estatutuaren azken testua prestatzeari heldu zion. Orduz geroztik, 1979an zehar, parlamentuko ekimenak eta ekitaldi publikoak ugaltu egin ziren Autonomia Estatutuaren alde, eta UCD eta EAJ negoziatzen hasi ziren. Erabateko onespina izateko baina, azken urratsa falta zen: 1979ko urriaren 25eko erreferendumean herritarren babesa lortzea. Eta hain zuzen, euskal lurraldeetako foruak konstituzio espainolaren menpe jarri zituztenetik 140 urte betetzen ziren egun berean, hain zuzen ere.

Instituzioetan Estatutua onartzeko erabateko adostasuna zegoen bitartean, euskal gizartearen zatiketa oso sakona zen, esparru abertzalean bereziki. Esaterako, ETA(pm)-k *Estatutuarekin Presoak Kalera!* zioen; antzekoak izan ziren Euskadiko Ezkerraren argudioak ere. Noski, izan zen abertzaleen artean aurkako jarrera gartsua azaldu zuenik. Herri Batasunak abstentzioaren aldeko kanpaina erraldoiari ekin zion: Moncloan negoziaturiko Estatutua oso gogor gaitzetsi zuen koalizio berriak, batez ere Nafarroa euskal erkidego berritik landa geldituko zelako. EMK eta LKI alderdiek bat egin zuten ideia horrekin eta Autonomia Estatutua gaitzetsi zuten hauek ere. Norabide politikoa desberdinetako atentuek eta manifestazio-kontramaneifestazioek girturiko testuinguru zail hartan, mitin erraldoi eta bateratuak egin zituzten. Estatuko alderdiek buruzagi zenbait Euskal Herriratu zituzten aldeko botoa hauspotzeko. EAJk Euzko Gudarosteko gudari ohien izenak plazaratu zituen “Estatu-

tuaren alde” zeudela aldarrikatzeko. Donostiako Belodromoa izan zen mitinak antolatzeko batzuek eta besteek erabili zuten aretorik handiena eta neurgailu esanguratsuenak. HBk ezetza eskatzeko 10.000 lagun bildu zituen, EAJk, EPKk, PSEk eta ESEIk aldiz, 12.000 jarraitzaile elkartu zituzten baiezko botoaren alde. Azkenean, urriaren 25ean Estatutuaren aldeko jarrera nagusitu zen. Dena den, Gipuzkoan eta Bizkaian abstentzioa %40ra iritsi zen eta Araban %36ra.

Nafarroa berriz ere baztertua

Estatutuaren kanpaina puri-purian zegoen unean, Hego Euskal Herriko lurraldeak batzeko beste erreferenduma bazterrean geratu zen. Konstituzioko 4. xedapen iragankorrak Nafarroa eta erkidego berria lotzea aurreikusten zuen, baina Nafarroako Parlamentuak atzera bota zuen aukera hori. Izan ere, xedapen horrek proposatutako bidean sakontzeko asmoz Euskadiko Ezkerrak, ESEIk eta PTEk aurkezturiko mozioa ez zen onartu, UCD eta UNren botoekin eta PSOEren abstentzioarekin. Beranduago, Nafarroako Diputazioaren zati batek –PSOE eta UCD– Foru Hobekuntza negoziatu zuen Madrilgo Gobernuarekin; jakina, inolako erreferendumik egin gabe. Garbi gelditu zen alderdi horien bikoiztasun zikoitza, nafarrek gainontzeko euskal biztanleekin bat egiteko ezinbestekotzat jotzen baitzuten Parlamentuaren baimena eta herri kontsulta, baina beraiek prestatutako “Amejoramendu” horrentzat herritarren iritzia edo borondatea hutsaren hurrengoa zen. Ederki asko zekiten buruzagi nafar horiek erreferenduma egiteak kolokan jar zezakeela hain era ertsian prestatutako Foru Hobekuntza. Eta hori pasa zitekeela arraz argi gelditu zen 1986ko martxoak 12an, egun horretan, arabarrek, bizkaitarrek eta gipuzkoarrek bezala, NATO sartzearan kontra bozkatu baitzuten nafarrek. Orduz geroztik, agintetik gertu dagoen inongo politikarik ez du maite herri kontsulta, eta askoz gutxiago Euskal Herrian egin bada. ■

<http://www.argia.com>
 helbidean, XX. mendeko galdeketei buruzko irudien bilduma ikusgai.

«Egungo intelektualak ez dira mobilitzatzen»

Galdetu beharko litzateke ba ote duten ispiluek ikusmenik, sukaldetako pertza zaharrek entzumenik, ba ote duten funtsean espazioek memoriarik. Balute, Gilles Perraulten bulegotxoak zer kontatua baluke, II. Mundu Gerlan soldadu alemaniarrek zigor ziega bezala baliatu baitzuten. Idazlea idazmahaitik altxa eta horma harriekin hizketan ari da, eskoban lurreko arnaskinak biltzen eta orrazten, liburu ikusezinak irakurtzen. Eta ipuin berri bat idazten hasiko da.

AMETS ARZALLUS

Argazkiak: Txomin Txueka

Bakea bi gerren arteko garaia omen da. Zu bakean jaio zinen beraz, baina laster zen gerra lehertua. Utzi ote zizun gerrak haurra izaten?

Ni bizitzara azkar esnatu nintzen. Zortzi urte besterik ez nituen gerra hasi zenean, eta ez dago holako ikastaro trinkorik kontzientzia politikoa ereiteko. Arerioaren zentzua jasotzen duzu, eta borroka egin beharra, arerio hori bel-dugarria baita, gorrotagarria, zapaltzailea, fusilatzailea, torturatzaileria, eta ez zaio auzoan urratsik ematen utzi behar. Hala pentsatzen nuen nik hamar urterako.

Eta nola borrokatzen zen hamar urteko mutikoa?

Alemaniarren porrota desio zuten familia gehienetan bezala Europako mapa handi bat egoten zen gure etxean, eta mapan ekialdeko frontea marraztua hari gorri batez. Nik eguneratzen nuen hari gorria, egunero marrazten nuen berriz, eta hari gorria mende baldera joaten zen egun bakoitza zorionekoa izaten zen gurean. Eta sentimendu horrek iraun egiten du, nahiz gerra hotza etorri gero, nahiz Gulagak sortu, bizitza osoan errekonozituko dut armada gorria, bera izan zelako benetan Wehrmachten saihestasun hautsi zituena.

Guri historiako irakasleak esan zigun Lehen Mundu Gerla bukatu ondotik armada frantziarra munduko indartsuena zela.

Nik ere uste nuen baietz, Lehen Mundu Gerla biharamuneko pozean bizi ginen oraindik, indar ustean. Baina II. Mundu Gerla hastean indar uste hura indar hustea bilakatu zen, eta armada frantziarra abaildu egin zen. Bidera aterakin, eta ikusi nituen ofiziale frantziarrak beren emazteekin mailetak hartu eta ihesean, ikusi nituen soldadu frantziarrak amildegira beren fusila botatzen, eta guri jantzi zibilak galdetzen desertatzeko eta ihes egiteko. Etsipen min izuga-

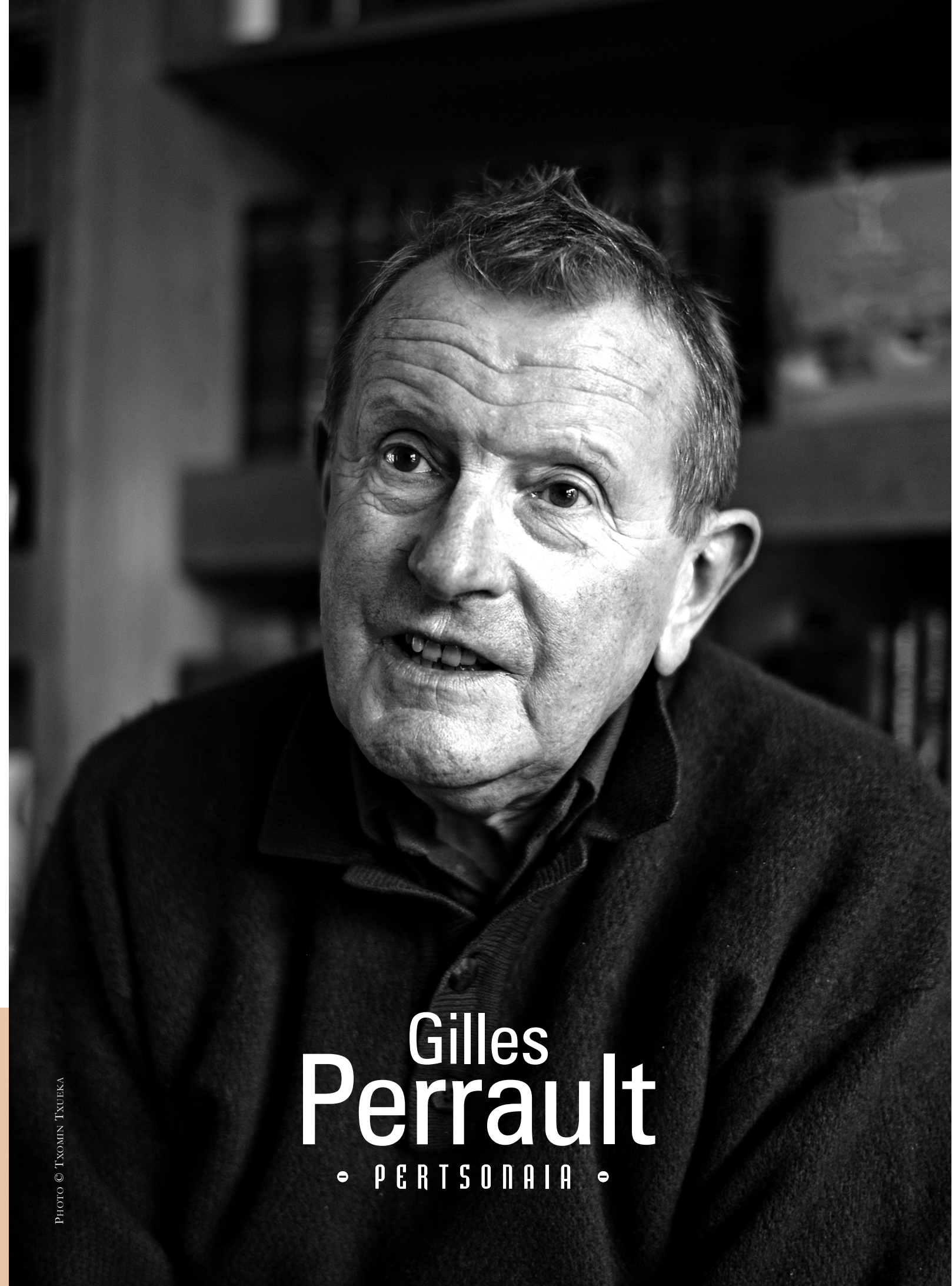
ria sentitu nuen, lotsa, koldarkeria hura ezin nuen ikusi; populu hura desegiten, armada hura ihesean, mundu oso baten erorketa izan zen niretzat, haustura, heriotza. Frantziaren uste gabeko porrot hark mundu osoa harritu zuen. Bazirudien hesteak estutu orduko zirindu egin zela. Nire begiz ikusi nuen hura dena.

Baina erresistentzia jalgi zen, zure etxetik hasita.

Nire gurasoak erresistenteak ziren, SOE izeneko sare britainiarrean. Ni mutikoa nintzen baina banekien zein arrisku hartzen ari ziren, eta beldur nintzen. SOEko jendea etxean jasotzen genuen, britainiarrak, amerikarrak, trenetan bonbak jartzen zituen jendea, instalazio alemaniarrek lehertzen zituztenak, eta abar... Ostatu ematen genien. Deskubrituak baldin baziren fusilatuak izango ziren, SOE sarearen terrorista kontsideratzen baitzen. Eta kolegioan alemaniarren afixa hori eta gorrien aurretik pasatzen nintzen, exekuzioak iragartzen zituzten, erresistenteak fusilatzerari zihoazen hizki larriak, eta aldi oro hunkidura bortitza sentitzen nuen, nire jendea zelako hura. Eta oso sentimendu arraroa zen niretzat, ikustea nire gurasoak, biak abokatuak, burgesak, katolikoak, eta terrorista deitzen zirela egunkarietan, afixa alemaniarretan. Orduan ohartu nintzen batzuetan pertsonak ez duela bere irudi sozialaren antzik zertan eduki.

Nortasun agiria

1931ko martxoaren 1ean jaio zen Parisen. Zientzia Politikotik eta Zuzenbidean lizentziatu ondoren, bost urtean ibili zen, aitarekin, abokatu lanetan, baina hogeita hamar urterekin abokatu ofizioa uztea erabaki zuen, eta Parisetik Normandiara aldatu zen, urte batzuk lehenago tropa amerikarrak iritsi ziren hondartza herrira, Sainte Marie du Mont herrixkara, eta idazteari ekin zion. Bere idazle urteek uza oparoa eman dute, eta bere liburu ezagunen artean daude: *L'Orchestre Rouge* (1966), *hemeretzi hizkuntzatara itzulia*, *Le pull-over rouge* (1978), *Notre ami le roi* (1991), edo oraintsu Txalapartak euskaraz argitaratu duen *Bi epaile frantziarrentzako eskutitza*.

Gilles
Perrault
• P E R T S O N A I A •

PHOTO © TXOMIN TXUEKA

PHOTO © TXOMIN TXUEKA

Gestapok nola jotzen du etxeko atea?

Ez nien nik zabaldu, ohean etzana nengoen, eta dena entzun nuen. Bi gizon gazte ziren, uniformatuak, amaren bila etorri ziren, baina ama ez zegoen etxean, eta aita eraman zuten. Azkenean libre utzi zuten. Baina kolegiotik etxera ikaran itzultzen nintzen egunero Citroën beltz bat etxe aurrean aparkatuta ikusiko ote nuen. Eta gaur egun ere, bildumagile batzuk gorde baitituzte, Gestaporena zen Citroën beltz bat ikusten badut urdaila tinkatzen zait, beldur zahar hura berrituko balitzait bezala.

Orkestra Gorriaz hizketan entzun zenuen etxean?

Ez, inoiz ez, nire gurasoek ere ez zuten jakingo zer zen, erresistentziaren zirkuluak oso hermetikoak baitziren. Nire gurasoak sare britainiar batean zeuden, eta Orkestra Gorriak Moskurekin egiten zuen lana. Baina britainiarrekin egin beharrean, kasualitatez aitak eta amak Leopold Trepper Orkestra Gorriko buruarekin egin izan bazuten topo, ziur ez zutela inongo arazorik izango Orkestra Gorrian sartzeko.

Zu izan zara Orkestra Gorriaren historiagilea, eta baita Hassan II.a Marokoko erregearen erregimen ankerra munduaren aurrera azaldu zuena ere. Idazleak konprometitua izan behar al du?

Nik lekukotasunak emateko beharra sentitzen dut. Ikerketa bat egin eta jendeak ez dakien zerbait jakiten badut, injustizia baten berri izaten badut, mobilizatzeko ordena jasotzen duen soldadua bezala sentitzen naiz, lubakira jo behar dut, obligazio morala dago. Boligrafoa arma izan daiteke, beraz erabiltzeko beharra dago. Bestela desertzioa da.

Hitza bala bat izan daiteke agian, baina irudien aroan bizi gara.

Arrazoi duzu, eta ez dago hori ukatzerik. Guttenbergen arotik atera gara eta McLuhanen aroan sartu. Baina irudia, gure sistema, garestia da, diru asko behar da, eta diru asko dagoen lekuan askatasun gutxiago dago. Har dezagun telebista, adibidez; zein da Frantziako katerik garrantzitsuenak? TF1. Bada TF1 Bouygues jau-

Alexandre

"Gure etxera amerikar eta ingeles asko sartzen ziren, hegazkinlariak batzuk, paraxutistak besteak. Ni haurra nintzen, eta tratu berezia zuten haiek haurrekin, nonbait gerraren gizatasun ankerretik aldentzen laguntzen genien. Bereziki gogoan dut ingeles bat, askotan etortzen zen etxera eta oso gizon atsegina zen. Alexandre deitzen genion, bere agente izena hala zen, oraindik ere nire bulegoan dut bere argazkia, Mauthausenen urkatua izan zen".

narena da, eta Bouygues jaun horrek sekulako lanak egiten ditu Marokon, Agadirreko aireportua berak eraiki du, Casablancan sekulako erakuntza lanak egin ditu, beraz Bouygues jaunak ez du sekula botere marokiarrak gaizki hitz egingo. Eta bere katean, TF1en, ez zen nire *Gure lagun erregea* liburuaz hitz egiten, Hassan II.ari egiten zitzaion elkarriketa, eta hark esaten zuen nik aipatutako tortura guneak asmakuntza zirela, ez zirela existitzen. Baina ez telebistak bakarrik, egunkariekin ere berdin gertatzen ari da, kapitalista handien eskuetan daude, egunotan *Le Monde* egunkaria ere arriskuan dago bere independentzia galtzeko. Aldiz, edizio etxe bat, izan daiteke egitura txiki bat, eta hor libreki idazteko aukera egongo da.

Baina gero eta idazle gehiago, intelektual gehiago, antzina mobilizatzen zirenak, geldirik ikusten dira Frantzian. Frantzia aldatzen ari al da?

Bada inertzia gisako bat nagusitzen ari dena, konplizitate pasibo bat, gauzak diren bezala onartzea, baita injustiziak ere. Nik beti adibide berdina ematen dut: badakigu komisaria espainiarretan torturatu egiten dela, eta hala ere Frantziak Espainiako Estatuari euskaldunak eskura ematen dizkio. Eta guk utzi egiten dugu hori hala izan dadin, intelektualak ez dira mobilizatzen. Duela hogeita hamar edo berrogei urte sekulako olatua sortuko zen. Orduan baziren goi mailako intelektualak, Francois Mauriac, Andre Malraux, Jean Paul Sartre, edo Simone de Beauvoir, baina arraza hori itzali egin da eta ez da berririk piztu. Etsipenetik jaiotzen den jarrera da, eta etsipena are etsiago bihurtzen du. Eta lastima da zinez, hain justu bere ahotsa entzunarazi dezakeen kategoria sozio profesionala delako, eta nire ustez bitartekoak dituenak batzuetan betebeharra ere izaten du.

Azken urtebetetik hona nola ikusten duzu Frantzia?

Frantziari begiratzen diot, eta ezin dut sinetsi ikusten ari naizena. Espektakulu politikoaren ikusle gara. Eliseoan sartzeko anbizio handia zuen gizon bat zegoen, eta horretarako egin behar zena egin zuen, baina behin Eliseoan sartu

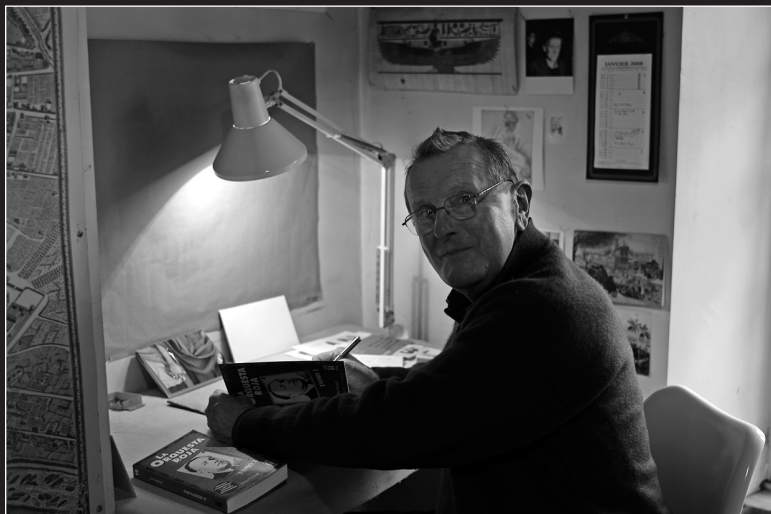

PHOTO © TXOMIN TXUEKA

PHOTO © TXOMIN TXUEKA

eta gero boterea jolasgai darabilkiela dirudi. Hara eta hona dabil jet pribatuan bere andereño berriarekin. Etorkizuna mehatxu handiz ikusten da, atzerakada ekonomikoa gure atean dago, agian mundu mailako krisi handi baten atarian gaude, eta bere bizitza pribatuaz hitz egiten digun presidente bat dugu, gauza bat esaten du astelehenean eta aurkakoa asteartean, txotxongilo bat da. Europako txiste bihurtu gara. Bizitza politikoaren degradazioa da, proiektu gabezia, krisia, Frantzia deskonposatzen ari da. Baina ez da gure presidentea bakarrik deskonposatzen ari dena, ez dago oposizioirik, ez dago izen hori duintasunez hartuko duenik, ez dago ezkerrean proiekturik, ezkerak ez du idearik. Horregatik daukagu Sarkozy, eta gero eta astunagoa da, gero eta jasangaitzagoa egiten ari zait. Ez dago jada parlamenturik, ez gobernurik, ministroirik, presidentearen kolaboratzaileak dira. Sarkozyk berak ere lehen ministroari “*mon collaborateur*” deitzen dio.

Uste duzu ez duela luze iraungo?

Bitatik bat, edo Sarkozyk arrazoi du, bere ontzia zuzen darama, belaunaldiz aldatu garelako ulertu du, sistemaz aldatu garelako...

Politikaz, kulturaz...

Hori bera, kulturaz, hori da hitz garrantzitsua. Kulturaz aldatu gara, eta orduan nik ez dut gehiago Frantzia ulertzen, ni ez bainaiz kultura horretakoa. Eta kasu horretan Sarkozyk arrazoi du, eta ni tronpatzen naiz. Baina agian bera da tronpatzen dena, eta Frantziako gizartea nolakoa den ulertzen ez duena.

Zer da gaur egunean ezkertiarra izatea?

Ezkertiarra izatea mundua eta gizartea dauden bezala onartzeko ukazio erradikala da. Hori da Besancenoten jarrera, liga komunista iraultzailearena, eta interesgarria iruditzen zait, gero eta sostengu gehiago du, bakarria baita kapitalismoaren aurka azaltzen dena. Sozialistek zer esaten dute gaur egun? Kapitalismoa mingarria izan daiteke, beraz kotoiz jantziko dugu zauri gutxiago eragin dezan, kapitalismoa ahal beste humanizatzen saiatuko gara. Baina posible ote da bala

Salbuespen egoera Euskal Herrian

“Eta uste dut etorkizuneko belaunaldiak jakingo dutenean zer gertatzen Euskal Herrian XXI. mende hasieran, Europako Komunitatearen barruan, ez dutela ulertuko: ‘Zer? Torturatzen zen? Alderdi legalak ilegalizatzen ziren? Egunkariak ixten ziren? Eta inork ez zuen protestatzen?’. Historiako irakasleek oso lan nekeza izango dute hori esplikatzen”.

bat humanizatzea? Kapitalismoa zapaltzailea eta irenselea da, hala da izatez, eta gu gizarte turbokapitalista batean bizi gara, etekin maximoaren bilaketan oinarrituak. Nahiz eta ingurumena txikitu, berdintasunak hautsi, dena sakrifikatu.

Eta Frantzia iparraldetik nola ikusten da Euskal Herria? Edo ikusten da, behinik behin?

Praktikoki ez. Frantses gutxi daude mugaz bi aldetako Euskal Herriak bakar bat bezala ikusten dituztenak. Uste dute Hego Euskal Herrian banda kriminal bat dagoela atentatu andana egiten duena, espainiarrei lasai bizitzen uzten ez diena. Frantsesentzat Ipar Euskal Herria Donibane Lohitzune da, Biarritz, Baiona eta Baionako festak dira, eta ez da arazo bat, alderantziz, soluzio bat da, soluzio bat oportetarako, erretretadunentzat, eskualde atsegina negua goxoago pasatzeko. Ez dago Euskal Herriko arazoaren pertzepzio errealik. Madrilek eta Parisek ETA jartzen dute lehen planoan, eta zuhaitzak basoa ezkututzen du. “Euskal arazoa ETA baino ez da”, nahiz eta ederki dakigun ez dela hala. Horregatik atentatu bakoitzak Madril eta Paris poztu baino ez ditu egiten, eta ez dut esango bortizkeria sekula ez denik egon justifikatua, ez dut esaten Francoren garaian ez zitzaientik tira behar guardia zibilei eta bonbak leherrarazi Carrero Blancoren autoa pasatzen zenean, hori dena oso ongi eginga zegoen, baina bortizkeriak eraginkorra izan behar du, kontra-produktiboa baldin bada utzi egin behar da, eta momentu honetan ez du inongo konponbiderik ekartzen, arazoak sakontzen ditu, eta soluzioa ezinezkoago bihurtzen du. Utzi egin behar da.

Besterik gabe utzi? Edo zein prezio du?

Ez dakit, baina nolabait lur hartu behar du. Badakit oso zaila dela, pareko mintzakidea ez dela borondate onekoa, eta negoziazioak irekitzen dituela negoziazioak porrot egiteko intentzio hutsez, beraz zaila da irtenbidea aurkitzea. Ez dut esaten bortizkeria utzi eta soluzio zoriontsu eta baketsuak azalduko direnik begitara. Baina behintzat arerioari beto eskubidea ematen dion karta kendu egingo zaio eskueta-

tik. Eta konbentzitua nago, orain, bortizkeria Parisen eta Madrilen armarik onena dela edozein aurrerabide blokeatzeko. Madrilek arazorik gabe eman dezake urtero hamar guardia zibilen bizitza, bideko istripuetan gehiago hilko dira.

Aldiz, Leverti eta Leloire epaileei idatzitako gutunean, hala zenion: "Zuen borroka aurretik galduta dagoela esateko idazten dizuet".

Bai, hori ere bai. Nik esaten nien aurretik galdua dutela borroka ETak beste mende bat iraun dezakeelako, beti berrituko delako, beti aurkituko dira gazteak bide hori hartzeko prest daudenak. Beraz errepresioak ez du inoiz irabaziko. Eta bestalde pentsatzen dut, herri bat bere askatasuna lortzeko borrokatzen denean, laburrago edo luzeagoa izango duela bidea, baina segur da irabaziko duela, salbuespenak oso arraroak dira. Beraz Euskal Herriaren aurka itsutzea aurrez galdutako borroka da.

Zapateroren aurpegian hitz egiteko gogo sumatzen duzu?

Defraudatu egin nau. Miresgarria izan da zenbait alorretan, batez ere gizarte arazoetan, eliza katolikoarekiko oposizioan, baina Euskal Herriko gatazkan oso koldar jokatu du, oso borondate gutxi azaldu du, eta berea da negoziazioen porrotaren ardura. Pentsa dezakegu nahi duguna De Gaulle-ri buruz, baditu alde ona eta txarrak, baina behintzat 1940ko ekaineko De Gaulle erresistentziara deituz, eta Algeriako gerra bukaerako De Gaulle independentzia emanez, bi De Gaulle zoragarri dira. Eta uste dut bere agintaldian holako bi agerpen egiten dituen estatu gizon bat salbatuta dagoela historiaren aurrean. Zapaterok ez du De Gaullen ausardia eduki.

Zuk esana da beste ordu laurden bat eutsi behar dela. Baina nahiko luze egiten ari da...

Bai, jada ez da ordu laurden bat, mende bat da. Nahiko luze egiten hasia da, eta zaila da eustea. Irudikatzen ditut hain justu beren familiako bat preso duten familiak. Baina eutsi egin behar da. Ba al dago beste erremediorik? Ez dago. Ausarta izan behar da. Azken batean amore ematen bada, zer esan nahiko du? Oso gogorra da esango dudana, baina euskaldunek ez badute eusten, esan nahiko du ez zela kausa aski duina, ez zirela aski duin estatu bat bihurtzeko, eta ez zirela aski duin beren patua beren eskuetan hartzeko.

Gatozen zuregana berriz, gaztarotik hasi gara, eta zahartzaroarekin bukatu nahi nuke. Nolako harremana duzu zahartzaroarekin?

AZKEN HITZA

Sainte Marie du Mont

"Herrixka honetako hondartzara iritsi ziren amerikarrak, Utah Beachera. Hemendik zulatu zuten alemaniarren defentsako lerroa, eta lurrez nahiko azkar egin zuten aurrera. Eskualde honentzat gertakari handia izan zen hura, historiak aspaldi baztertutako lekua zelako. Eta supituki hemen hartu zuen lur. Oraindik ere bandera amerikarrak daude etxe gainetan, eta nire lagun asko hona datozenean harritu egiten dira: 'Zer herri arraro da hau, bandera amerikarrak besterik ez dira ikusten!'. 'Baina, egin kontu —esaten diet—, 1944ko ekaineko 6ko bandera da, orduko amerikarren bandera da hau, ez Vietnameko amerikarrena, ez Irakeko gerrakoa. Egin kontu amerikar haiek 1944an askatasuna ekarri zutela'".

Porrot bat bezala bizi dut, baina porrot iragarria zen, susmatzen nuen etorriko zela, eta beldur nintzen ez zela bizitzako adinik ederrena izango. Aldi berean, onartzen dut, onartu beharra dago, zahartzaroaren aurka errebelatzen hasia absurdoa litzatekeela. Scott Fitzgerald esaten zuen, "bizitza guztiak dira, orobat, deskonposizio prozesu bat", eta egia da. Zahartzaroa urritzen joatea da, ezabatzen joatea, eszenatik erretiratzen ari gara, ez gara jada aktore, ikusle baino. Eta hauxe da ikusten dudana: nire adineko gizon batentzat nahiko bizitza bukaera goibela da. Bizitza osoa esperantza batekin pasa dut, zenbait baloretan sinetsi dut bizitzan, eta taldekako lasterketa bailitzan nire bidea egin dut. Zahartzean lekukoa pasatzeko ordua iritsi zait, baina ez dut esku luzaturik ikusten lekukoa hartzeko. Mingarriena hori da.

Zahartzaroa urritze bat da. Memoria eta irudimenaren artean bat galdu beharko bazenu, zeini utziko zenioke joaten?

Kar, kar, kar, kar.... Oso galdera interesgarria da hori, baina zuhaitz bati galdetuko bazenio: "Zer aukeratzen duzu, erroak ala hostoak?", zuhaitzak erantzungo lizuke: "Ezin dut hostorik eduki errorik ez baldin badut, eta hostoek oxigenoa bidaltzen ez badidate hil egingo naiz". Niretzat ere memoria lurra da, eta irudimena, etorkizuna. Biak beharrezkoak ditut.

Sormena ere zahartzen da?

Baietz esango nuke, baina ahalegintzen naiz ez konturatzen.

Ausardia

"Errazena da besteri esatea ausarta izan behar duela. Baina nire ustez, duela hogeita hamar edo hogeita urte, ausarta izatea armak hartzea zen. Orain ausardia politikoa armak uztea izango litzateke".

Maratoia korri egindakoa zara, maratoi fisikoa. Baita maratoi intelektuala ere, sortzailea; zenbat bide egin dezake pertsonak bizitza bakarrean?

Aaaah, badira bizitza zoragarriak! Laurogeita hamar urterekin burua jiratu eta batzuek esan dezakete: "Nire maratoia garaipen bat izan da". Nelson Mandelak esango du, berea da hogeigarren mendeko bizitzarik ederrena, bera da hogeigarren mendeko gizon handia. Baina holako bizitza bat hogeita zazpi urteko itzalpearekin ordaintzen da. Garesti dago bizitza ederra, oso garesti.

Doluz mintzo zara. Zer egin nahiko zenukeen?

Maratoian urrezko domina irabazi, *Gerra eta bakea* Tolstoiaren nobelaren pareko liburu bat idatzi, esploratzailea izan, Wimbledon irabazi... Eta zer gehiago... Carla Brunirekin bizi agian, edo bestela Mont Valerieneko hogeita urterekin fusilatua izan. Hori ere bizitza bete zitekeen, nahiz oso laburra izan. ■

Nelly Arrobo

Nelly Arrobo Fundación Pueblo Indio del Ecuador-eko kide da, hogeituz herri indigenen eskubide eta duintasunaren alde lan egin duen taldea. Xede horrekin sortu zuen Leonidas Proaño apezpikuak, eliza katolikoaren korrante nagusiekin bat ez zetozen beste hainbat apaizek ere Latinoamerikako hainbat herritan egin duten moduan. Erronka hori Nelly Arrobo hartu zuen bere gain, beste lau kiderekin batera, eta urte hauetan guztietan hamaika proiektu gauzatzeaz gain, Ekuadorren bizi izan diren indigenen mugimendu politikoak lagundu dituzte.

OIER GUILLAN
Argazkiak: Dani Blanco

«Correaren gobernuak ez du onartzen estatu nazio-anitza Ekuadorren»

Zeintzuk dira fundazioaren helburuak?

Batetik, herri indigenena mugimendu indartsua izatea, euren autodeterminazioak Ekuadorreko gizartearen baitan presentzia izan zezan, gizarte hau berez nahiko baztertua eta arrazista izan baita herri indigenekin. Bigarrenik, eliza katolikoaren bidetik eliza indigena sortzea, eta hau askoz zailagoa izan da. Proaño apezpikuaren iritziz, indigenen espiritualitateak bat egiten du naturarekin eta komunitatearen zentzuarekin, eta ikuspegi horrek eliza katolikoaren osotasuna aberastu dezake. Gure asmoa fede kristaua adieraztea da, baina gure balore kulturaletatik eta gure erlijio propioetatik. Mugimendu indigenak dituen egitura propioen laguntzailatzat dugu gure burua, baina

ez gara bakarrik. CONAIE bezalako egitura politikoekin kolaboratu izan dugu luzez.

Urteotan mugimendu indigenaren zer lorpen saiatu zarete laguntzen?

Kultur arteko hezkuntza elebidunaren sistema aipatuko nuke lehenik eta behin, kultura eta hizkuntza propioak aintzat hartzen dituen hezkuntza sistema. Baita osasun indigenaren zuzendaritza nazionala ere, haien sendakuntza mota, belarren erabilera eta diagnostikatzeko modu propioak errespetatzen dituen. Herri indigenen garapenerako kontseilua ere garrantzitsua da, egun egitura legala daukana. Azkenik, azpimarratzekoa da justizia indigenaren onartzea; justizia lantzeko modu propioa

debekatuta egon da luzez eta egun malgutasun gehiago dago kasu askotan indigenen justizia erabiltzeko, justizia administratibotik pasa gabe.

Zeintzuk dira fundaziotik bultzatzen dituzuen proiektu zehatzak?

Hezkuntzan eskoletako azpiegiturak hobetzeko laguntzak lortzen saiatzen gara, eta baita irakasleen prestakuntza babesten. Emakume taldeak bultzatzen ditugu, familia eta komunitateentzako laguntza ekonomikoak lortzen saiatzen gara, baina batez ere kontzientziazioari ematen diogu garrantzia. Kontzientzia har dezakezu gai batzuen inguruan eta ezer ez egin; kontzientzia hartzeaz gain azpiegiturak eraldatzeko konpromisoak hartzea interesatzen zaigu. Lehen emakumeei debekatuak zitzaizkien gai politikoak, sozialak eta ekonomikoak landuz pertsona bezala aberastu eta ekin-tza zehatzen bidez adierazi nahi dugu. Estatubatuarrek Ekuadorren duten Mantako militar gunearen edo petrolioaren gaiekin ekintzak burutu izan ditugu emakume taldeetatik. Bestalde, komunitateek euren lurak berreskuratu ditzaten ere egiten dugu lan. Lurak okupatzeagatik zigor latzak ezarri dira eta azkenaldian erostera jo dugu, lur komunalak sortzeko xedez. Dirua iparraldeko estatuetatik lortzen saiatu gara, iparra eta hegoaren arteko harremanean nazioarteko justizia egiteko. Zoritarrez, zaila da, eta azkenaldian lur komunal hauek zaitzeko arriskua ikusi dugu, batzuetan iruzurraren ondorioz, besteetan ziur aski jabetza pribatuak pertsonengan duen pisuaren ondorioz. Azkenik, zaharrek ere egiten dugu lan, pobrezia medio izugarri igo baita haiekiko utzikeria. Urtero bidaia-aren bat egitera eramaten ditugu. Niretzat zirrargarria izan da laurogeita bost urteko agure nekazari-entzat 'itsasoa' hitzak zentzurik ez zuela

deskubritzea, eta itsasoa ikustera eramatea, ez zutelako inoiz ikusi.

Zein egoeratan daude egun Ekuadorreko indigenen hizkuntzak, eta zer garrantzia dute haien kultura berreskuratzeko borrokan?

Nik kitxuaren kasua ezagutzen dut bereziki. Kitxua hizkuntza ofiziala da Ekuadorren gaztelaniarekin batera, baina horrek ez du esan nahi normalizatu dagoenik, ezta desagertzeko arriskua ez daukanik ere. Indigenak luzez izan dira beren kulturagatik estigmatizatuak, eta kitxua erabiltzeko lotsa handia dago oraindik. Familia batzuek ez dute nahi beren seme-alabek eskoletan kitxua ikas dezaten, gaztele-

ra bai ordea, eta ahal izanez gero baita ingelesa ere. Teknologia berriekin ez da egon hitz berriak sortzeko modua, gaztelaririk hartzen direnez kitxua ez da sustatzen. Iaz hasi ziren lehenbiziko aldiz eskoletan kitxuaz idatzitako testuak erabiltzen. Kitxua erraza da ikasteko, baina era berean zaila, ez daukalako zerikusirik sustrai latinoak dituzten hizkuntzekin. Kitxuaz gain badira bederatzi bat hizkuntza Ekuadorren, hitz egiten diren lekuetan ofizializat hartuak, baina hori teoria baino ez da, borondate politikoa falta baita. Duela lau hilabetetik argitaratzen da egunkari bat kitxuaz eta gazteleraz, badira liburu batzuk argitaratzeko proiektuak, baina saio isolatuak baino ez dira. Kitxua irratia eta telebistetan entzun ahal izango balitz indigenen hizkuntzarekiko harrotasuna areagotuko litzateke, egun ez baitie ezertarako balio hirietan edo bulego publikoetan. Hizkuntzak, beste leku askotan gertatzen den bezala, kitxuen mundu-ikuskerara islatzen du.

Zer garrantzia izan lezake herri indigenen mundu ikuskerak globalizazioaren zentzurik txarre-na nagusitu den garaiotan?

“Indigenak luzaz izan dira beren kulturagatik estigmatizatuak, eta kitxua erabiltzeko lotsa handia dago oraindik. Familia batzuek ez dute nahi beren seme-alabek eskoletan kitxua ikas dezaten”

Indigenen mundu ikuskeraren alderdi askok neure baitan ari-keta mentala egitera bultzatu naute. Adibide bat: indigenentzat iragana aurrean dago. Arbasoak dira gure aurretik doazenak, bidea erakusten. Hori guretzako etorkizuna litzateke, baina beraientzat ez, iragana gure aurretik doa, eta norabide horretan goaz gu ere. Mendebaldeko kulturaren zera irakatsi zaigu, unibertsoaren sorreraren jaunak garela, dominatzaileak, eta harrapariak bilakatu gara. Indigenek ordea harreman sinbiotikoa dute naturarekin, bere parte sentitzen dira, beraiek badakite naturari kalte egiten badiote beren buruari egiten diotela kalte, eta hori guztia berreskuratu behar genuke planetak bizirik irautea nahi badugu.

Fundazioan lanean eman dituzuen urteotan tankera guztietako gobernu aldaketekin bizi behar izan duzue. Nolakoa da egungo egoera Rafael Correarekin, herri indigenen mugimenduari dagokionez?

Nire ustez herri indigenen aldarrikapenak atzeratu egingo dira. Correaren egungo gobernuko zenbait ordezkari eta kolaboratzaileekin hitz egin ahal izan dugu, eta ez dute onartzen Ekuadorren baitan dauden nazionalitateak aintzat hartuko

ATALAIA JATETXEA

Aritz Ondo, 69 • 20305 Irun
Tel: 943 635518 • Faxe: 943 638718
e-posta: info@hotelatalaia.com
web orria: www.hotelatalaia.com

alternatiba bolivariarra] babestu du ALCaren [batasun komertziala bultzatzeko AEBen proposamena] aurrean. Azken aukera horren inposaketarekin zabortege teknologiko bilakatu nahi gintuzten, eta orain garena baino herri are menpekoago, gure aberastasunak erabili beharrean Estatu Batuetako elikagaiak onartzeko. Berrehun arto mota baino gehiago ditugu, bakoitzarekin janari mota ezberdinak egiten dira, eta arto mota

bakarra inposatu nahi zitzaigun. Patatarekin berdin... Aldaketa hauek guztiek ekarri dute Ekuadorren eta Latinoamerika osoan nekazaritza erforma berria eskatzen hastea, lurraren jabegoaren eta herriaren elikaduraren inguruko eztabaidari berriz ere bidea zabalduz.

Azken urteotan gurean inoiz baino gehiago entzuten ari dira 'kultur aniztasuna' eta 'elkartasuna' bezalako hitzak, etorkinen presentziaren igoeraren eraginez agian, baina erakundeen aldetik datorrenean sarritan erakusleihorako hitzak baino ez dira, sakontasunik gabekoak. Zuek han bizi duzuen esperientziatik, nola gauza genezake bertatik benetako elkartasuna?

Lehenik eta behin, elkartasuna egiteko modu bat gure prozesuen inguruko informazio zuzena bilatzea eta jasotzea izan daiteke, ohiko komunikabideek ez ditzaten saldu gure herrietako albiste osatugabeak. Bigarrenik, ez dira identifikatu behar transnazionalen interesak herriko jendearekin, transnazionalen gure herrientzat onuragarriagoak diren kontratuak sinatzerakoan zuen herrietan ere babesa izan dezagun. Oraino, kontratu hauen %80a transnazionalentzat izan da, eta %20a baliabideen jabe diren herrientzat. Orain bostehun urte baino gehiago sortu zen lotura honen bidez, metropoliek beren koloniatzat izan dituzten herriak esplotatu dituzte, eta jokaera horrek bere horretan jarraitzen du, beste izen batzuekin, forma sotilagoekin, baina lehen bezain kaltegarri.

Bestalde, onuragarria da gertatzen dena ikustera joatea, baina entzuteko jarrerarekin. Bada jende asko irakastera doala dioena, eta gehienetan kontrakoa izan ohi da, irakatsi baino gehiago da ikasitakoa. Hango errealitatea ezagutzera doanak apaltasunez jokatu behar du. Azkenik, baliabide ekonomikoak garrantzitsuak dira, baina partekatzeko ekonomikoa modu zuzenean egin beharko litzateke. Iparralde hegoaldearen kontura garatu da eta itzuli egin behar zaio zerbait. Ez dut esan nahi iparraldeko jende guztia esplotatzailea denik, baina garrantzitsua iruditzen zait herriak herria doan elkartasuna; normalean elkartasuna ez dugu topatzen dirua daukaten artean, herri xehearen baitan baizik. Iparraldeko herritarrak dira askotan beraiek ere ez dutena ematen saiatzen direnak, eta ez gobernu boteretsuak. ■

Nelly Arrobo
Euskal Herrira
egindako bisitan
Errenteriako
(Gipuzkoa)
Mikelazulo
kulturunean
eskainitako
hitzaldia.

dituen estatu nazio-anitza. Hala ere, ez dut uste herri indigenen eskubide kolektiboen arloan urteotan lortutakoa galduko denik. Edonola ere, itxaropen handia dugu Correarekin, eta horrela ulertu dute masiboki bere ideien alde bozkatu duten indigenek ere. Badirudi Correak Ekuadorren soberania eta duintasuna berreskuratu dituela, orain arteko gobernuak iparramerikar inperialismoaren menpekoak izan baitira. Eta neurri batean baita iparraldeko estatu guztien menpeko ere, transnazionalen politikek eraginda jokatu izan dutelako beti. Iparraldeko gobernuak euren burua transnazionalen interesekin identifikatzeko joera dute, eta herriek eta haien gobernuak jotako erasotzat hartzen dituzte gure herriek transnazionalen egindako aldarrikapenak. Correak, baina, aurre egiten die AEBen interesei, Mantako basearen kasuan adibidez. Bertan AEBetako bostehun bat soldadu mertzenario daude, Irakera bidali izan dituztenen antzekoak. Segurtasun pribatuaren organismoek gerra egiteko kontratatutako mertzenarioak dira, gure ustez Ozeano Barea kontrolatzeko ekarriak. 2009. urtean base horrekin dagoen hitzarmena amaitzen da eta ez da berrituko. Horrek itxaropena ematen digu, inperioari aurre egiteko gai dela erakusten duelako.

Nazioarteko Moneta Funtsa eta Mundu Bankua ere Ekuadorretik bota ditu, eta kanpo zorra ordaintzeari uko egin dio. Beste adibide bat: orain gutxi interes handiz irakurri dut nola Ekuadorreko Defentsa ministroak publikoki onartu duen Ekuadorrek iparraldean ez duela muga Kolonbiarekin, FARCeekin baizik. Orain arte tabua zen hori, eta diplomaziaren aitzakian egon izan den hipokrisiaren mozturroak erazteko prest azaldu da gobernu berria. Haize berriak suma daitezke, eta ez soilik Ekuadorren, baita kontinente osoan ere.

Zein neurritan senti liteke Correa babestua Venezuela edo Bolivia bezalako beste herrialdeetan bizi diren egoerengatik?

Nire ustez oro har eman diren aldaketak lagungarriak dira planteamendu ausartak egiteko. Correak Latinoamerikako herrien batasuna bultzatu du, hegoaldeko bankuaren sorreraren alde azaldu da eta ALBA [Latinoamerika batzeko

“Rafael Correak
erakutsi du AEBetako
inperioari aurre
egiteko gai dela.
Haize berriak suma
daitezke, eta ez soilik
Ekuadorren, baita
kontinente osoan ere”

Boterearen historikotasunaz

K

eba, Jose Inazio, nik ez nizun kargu hartu nahi, eztabaidatu baino ez nuen egin nahi. Dena dela, hala-ko itxura eman banizun, barkatu, nire ofizio honen gabeziak izanen du errua. Zuk, aldiz, ekidistante deitzen didazu. Nik ere hiztegiara jo dut: zenbait punturen arteko distantzia berdintasuna. Beno, ez zait gaizki iruditzen, gustatzen zait izenondoa.

Zein lirateke bi puntuak?

Aurreko egunean aipatu genuen ETAk eragindako guardia zibilen hilketa, bat; Estatuak, denon ordezkartiaz beztiturik, eragindako 18/98 sumarioak jende errugabeari ekarri dizkion gartzela, isunak eta abar, eta hortik ondoriozta daitekeen Estatuaren nolabaiteko porrota, bi?

Beno, ba Jose Inazio, lazgarriagoa, lazgarriagoa diot (badakit politika sentimenduen eremura lerratu dudala izenondo horrekin), itzulerarik ez duen neurrian, lehendabizikoa iruditzen zait. Heriotza batek ez du bueltarik, nahiz eta uneoro hil jendea. Nietzschek zioen hura: “Biziak ez du ezer balio baina ezerk ez du bizia balio”. Eta kontuz, izugarria iruditzen zait sumario horrek akusatuengan eragindako kalteak.

Baina zuk geruzen zure azalpen horrekin argitzen didazunez, bat eta bestea fenomeno desberdinak dira; bata Estatuak eragin duelako, denok ordezkatzan gaituen zerbait, eta bestea, talde batek. Beno ba zure argudiatzearen arabera ezin naiz ekidistantea izan, izate desberdineko puntu biren artean ez dagoelako distantziarik. Hala ere, nik uste dut baietz, banaizela aipatu bi mutur horiek konpara daitezkeelako, neurri batean, eta urte-tan, ETAk (berriz ere neurri batean diot) euskaldun guztiok sinbolizatu izan gaituelakoz. Horregatik hartzen dugu aintzakotzat, bestela hiltzaile saldotzat joko genuke eta kito.

JUDIT FERNÁNDEZ

Juanjo Oñasagarre

Apalategi

Bastervetxe

Eta, aurrekoan bezala –betikoan segitzen dugu–, hortik moralaren eremura ailegatu gara. Uste dut, Ur, gizakia on ala txarra den eztabaidatzea ez zaidala axola, une honetan. Konforme egon naiteke zure gure baitako *hitlerño*-aren teoriarekin (ala ez). Kontua litzateke morala eta etika *hitlerño* hori bezatzeko sortu zirela zehaztea. Eta sortu

ziren neurrian produktu kulturalak direla eta gizarte eta garai historiko bakoitzak izan duela bere morala, boterearen zegoen jende, talde, klase sozial eta abarren arabera, baina baita ere behean zeudenen laguntza, eraldatze eta abarrekin. Morala ez da beraz zerbait absolutua baizik eta historikoa, boterea ez den bezala.

Botereari dagokionez, barkatu, Foucault irakurri duen bat irakurtzen ari naiz, ez daude alde batetik banakoak eta bestetik boterea. Banakoak botere harremanen ondorio historikoa dira eta boterez eginak daude. Beraz norbanakoak ere erabiltzen du boterea. Horrek azal ditzake, Ur, “gure kontraesanak, guri egiten dizkigutenek sortzen diguten indignazioa eta guk egiten ditugunek sortzen ez digutena”.

Horregatik iruditzen zait, eta beharbada gaizki eta liseritu gabeko irakurketen ondorioa izan daiteke, laurogeiko marra ideologiko lodiak ez dutela balio eta are gutxiago praktika politikoak. Zein neurritaraino, demagun, indartzen du ETAREN jardunak Estatuaren botere harrotzea? Edo zein neu-

rritaraino hainbeste urtetako diskurtso politikoaren erabilerak ez ditu gure hitz guztiak erretorika –“erretolika merke” lokuzioa agertzen zen, Jose Inazio, ematen zenidan erantzunean– huts bihurtu?

Noraino dago egiten dugun/duten guztia esanahirik gabeko keinu izatera kondentaturik? ■

Zein neurritaraino, demagun, indartzen du

ETAREN jardunak Estatuaren botere harrotzea?

Edo zein neurritaraino hainbeste urtetako diskurtso

politikoaren erabilerak ez ditu gure hitz guztiak

erretorika huts bihurtu?

Eneko Olasagasti

ZINEMA EKOIZLEA

Cluster Jenerala?

Urte mordoa joan da ikus-entzunezko arloa indusiatzat onartua izan zedin borrokan hasi ginetetik. Arloari abantailak ikusten genizkiolako azaldu genituen gure errebindikazioak, noski.

Beharbada ez genekien oso ondo zein ziren errebindikazio zehatzak, baina garbi ikusten genuen kulturaren esparruari herri honetan ematen zaion eremutik harago joateko behar zirela behintzat, etnografiatik gertuago bai-genbiltzan ekoizpen kulturaletik baino. Eta lortu, hori lortu zen behintzat.

Behinhola aukera zabaldu eta Ikusentzunezko Clusterra izango zenerako lehen bilerak deitu ziren Eusko Jaurlaritzaren Industria Sailaren eskutik, Bilboko empresa batek kudeatuta. Bitxia bada ere, Kultura Saila ez zen inoiz eta inondik ageri izan. Beste guztiak han ginen: herri honetako komunikazioaren monopolioetatik hasi eta produktora txikietakoetaraino. Ia denak esango nuke. Ez da alferrik izango esatea: zuzendaritza eta bere adarrak antolatzeako momentuan, txikiak, kontrakoa negoziatzen ibili baginen ere, kanpoan gelditu ginen. Esango dute denok dugula egoteko aukera, eta hala da, baina azkenean diruak erabakitzen du boto kopurua eta horrexek beste guztia. Sortze garai hartan gertatutakoak bultzatu zituen asko irtetera.

Batzuek urte edo epe batez iraun genuen, gutxi batzuek hor diraute, nik esango nuke, alde egiteko une egokiaren zain. Baina tira, kontua da EIKEN (Ikusentzunezkoen Klusterra) hor dagoela, Industria Sailak aurrekontuaren zati inportante bat ipintzen duela eta enpresa nagusi diren gehienak (Vocento ez, esaterako) bere baitan bilduta (Euskaltel, EITB...). Zertarako ordea? Hortxe dago koska.

Esan zitzaigun enpresa txikiontzat onuragarria

INES URRUTIA

izango zela eta une honetan dudak ditut, baita handientzat izan ote den ere. Kontua da azken boladan elkarlanerako deiak zabaltzen ari direla ekoizleonek elkartekideen inguruan, gure elkarteak, IBAIAk, Klusterrarekin bat egin dezan hainbat egitasmotan. Eta berriro ere galdera bera: zertarako?

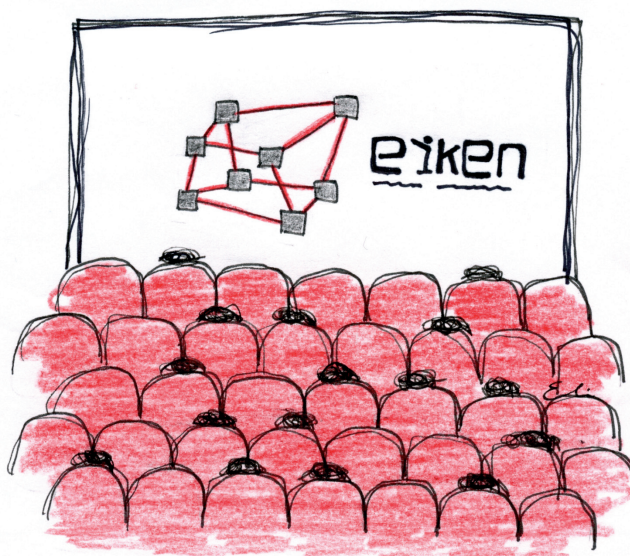
Klusterra, berez, nazioarteko merkatuan leku bat irabazteko tresna da eta Euskal Herriko beste arlo batzutan arrakastatsu gertatu da. Baina eredu berdina balio al du gure arloaren garapenerako? Agian ez. Nazioartean saltzeko zer saldu edukitzea ezinbestekoa da.

Eta guk gurean ba al dugu horrelakorik? Kostata sortzen ditugu-eta guretzako moduko edukiak. Zer da nazioarteratu nahi duguna? Ez al dago Industria Sailak gure arloari laguntzeko beste modurik? Egon egongo da, seguru, baina ez dago horri denbora eskaintzen dion inor. Guk, txikiok, nahikoa dugu gure egunerokoa aurrera ateratzearekin, eta ez gara gutxi gainera. Handien arazoez ez dute gureekin zerikusirik, edo hala izatea espero dut, eta erakundeek, gehienetan, eredu finko eta itxiek dihardute. Honetarako eta horretarako balio izan baldin

badu hartarako ere balio beharko du. Guri, geure burua berezitat daukagun herria izanik, zenbat eta zenbat kostatzen zaigun albokoa berezia dela onartzea. Zer egin behar du Klusterrak? Hori da oraindik erantzun gabe dugun galdera. Edo nire sentsazioa hori da behintzat.

Agian nahastu egin ditugu Kluster eta Custer eta gurea Jeneralaren portaera da, Zaldunen 7.a Indioen eremuan sartzea erabaki zuenean, aukerarik ez zegoela jakinda. New York-en euskal zinearen erakusketa bat antolatzearen parekoa egiten zait. ■

«
Geure burua berezitat daukagun
herria izanik, zenbat eta zenbat
kostatzen zaigun albokoa berezia dela
onartzea. Zer egin behar du
Klusterrak? Hori da oraindik
erantzun gabe dugun galdera
»

Gorka Urbizu

MUSIKARIA

Azken aukera

Roxanne, you don't have to put on the red light... abesten zuen Sting-ek, aspaldiko partez Andy Summers eta Stewart Copeland handia alboan zituela. Iraila zen, iaz, astegun buruzuria Bartzelonako Olinpikoan. Estadioa lepo: 55.000 bat lagun The Police ikusteko. Banandu eta hogeitabi urte beranduago hantxe zeuden, geure begien aurrean eta nahikoa sasoiko.

Harainoko bidea, ordea, ez zen batere eroso izan. Nekagarria egiten da astearte batean Bartzelonaraino joatea, gau horretan bertan itzultzeko. Ez dakit zein ordenatan, baina denbora, dirua eta afizioa behar da horretarako. Halere, beti ez da Police ikusteko aukerarik izaten eta zintzo demonio azaldu ginen Iruñera, antolatutako autobusean igotzeko. Atzeko lekuak libre antzean zeudela eta hara jo genuen, lasaiago joango ginelakoan. Oker geunden: bide erdian ibilgailuak geldialdia egin zuen Tuterako Policezaleak hartzeko, eta handik gutxira haiek ingururuta geunden, ihesbiderik gabe. Berrogeitaka urteko rockzale nostalgiko aldra, ikusitako kontzertuen pasadizo harrigarriena nork botako. Ozen, jakina, ahoa zabal-zabal eginda eta gidariak berak entzuteko moduan. Bada, handiena atzekoak askatu zuen:

– Ni Manarekin amorraturik nago. Izugarri gustatzen zaizkit, eta Zaragoza eta Iruñerako,

ALEX LARRETXI

bietarako sarrerak hartu nituen. Lehenengoan Espainiako bandera atera zuten, baina Iruñekoan, aldiz, Nafarroakoa bakarrik! Ez zitzaidan batere ondo iruditu.

Alfajarín parean botako zuen hori, oraindik 300 km geratzen zirela. Zorionez, tortura hura amaitu eta heldu ginen, halakoan, Bartzelonara. Beldur ginen, aspaldiko taldeen itzulerok duten arriskuen jakitun, baina latza izan zen kontzertua, gogoangarria zinez. Ziur-zenik Police ikusteko azken aukera izango zen gainera. Edo behintzat hori zioen mundu

guztiak, musikariek 60 urtetik gora zituztela gogoratzearekin batera.

Bada, atzo irakurri nuen berria: 2008an, Policek Valentzian, Madrilén eta Bilbon joko du. Eta ez da kasu bakarra: orain gutxi Euskal Herrian izan diren Springsteen eta Dylan, esaterako, Donostia eta Iruñean izango omen dira aurrean. The Rolling Stones “azkenekoz” hainbat bider ikusi dutenekin gogoratu naiz halabeharrez. Halaxekoa baita zenbaitetan negozio hau, beti *azken aukera* saltzen digutela. Nolaz ez nintzen ohartu Sting-ek berak abisua ematen zigula mikrofonotik: *you*

don't have to put on the red light. Alegia, halakoe-tan ez dela zertan argi gorria piztu beharrik. Egongo direla aukera berriak aurrerago ere. Eta autobusa hartu beharrik gabe. Ez da gutxi, ez da gutxi. ■

Halaxekoa da zenbaitetan negozio

hau, beti *azken aukera* saltzen digutela. Nolaz ez nintzen ohartu

Sting-ek berak abisua ematen

zigula mikrofonotik

TXANDAN
Joxerra Garzia

Durangoko azokan gero eta erdal liburu eta disko gehiago dago; Mariasun Landak gaztelaraz (ere) argitaratu du bere azken liburua; eta, hori gutxi balitz, nork eta bertsolari batek, nork eta Xabier Silveirak, gaztelaraz idatzi du bere aurreneko nobela. Akabo, ia gureak egin du. Hori pentsa liteke, behintzat, prentsan eta sarean dabilzan iritziak ikusita: berehala etorriko den euskal apokalipsi halako baten sintoma argi eta garbiak direla, aipatutako horiek guztiak.

Ez naiz ni oso baikorra kultura alorrean daramagun martxarekin, baina, kezkatzen eta kritikatzeko hasita, hamaika kontu aipa nitzake, horiek baino kezkarriago eta kritikagarriago.

Kezka motzak

Batetik, gauzak dauden bezala (diru-laguntza sistema kaxkarra, sormenerako laguntza eskasa, kultura irizpiderik eza...), Durangok dakarren distortsioa onartu beste erremediorik ez dute literatura argitaletxeek, baina arazoa ez da Durango, gainerako guztia baizik. Hitz egin dezagun, beraz, benetan axola duten kontuez, txorakeriak behingoz utzita.

Bestetik, –eta marka da, gero, hau esan beharra– utz diezaiozun bakoitzari nahi duena nahi duen hizkuntzan idazten, hautu pribatua dena auzi publikoa bihurtu gabe. Arazorik nahi bada, ez dago asmatzen ibili beharrik: badago hamaika arazo benetako, euskal kulturaren esparrutik irten gabe ere. ■

Rosa Maria Martín Salazaris

EHUKO IRAKASLEA ETA IKUS-ENTZUNEZKOETAN ADITUA

Tamainaren garrantziaz

Duela urte bi inguru grebara joan ginen UPV-EHUKo irakasleok. Soldata “duinaren” aldeko greba zen, soldata igoztearen alde alegia. Gehiengoak greba egin bazuen ere, irakaslerik gehienek ez zuen soldata murritzuta ikusi hilaren amaieran. Unibertsitateko kontuak. Ez eta handituta ere hurrengo bi urteetan. Unibertsitateko kontuak horiek ere. Gizabanako bakoitzak egiten duen lanaren kontrola arazo handia izan da luzaroan unibertsitatean. Lanuzte haren ostean onartu zen “osagarri gehigarrien” sistemak kontrol-gabezia hori arindu nahi izan zuen, A, B eta C osagarrien bidez; lehena, bertan lanean emandako urte kopuruaren arabera; bigarrena, *kalitatea eta etengabeko hobekuntza* saritzeko; hirugarrena, *bikaintasuna* ospatzeko. Urtetako irakaskuntza, ikerkuntza eta kudeaketaren ziurtagiriak biltzeari ekin behar izan genion orduan. Eta une hartantxe hasi ginen susmatzen egindako batzuk meritua izango zirela, eta beste batzuk osterana baino ez.

Izan ere, UNQUAL “Euskal Unibertsitate Sistemaren Kalitatea Ebaluatu eta Egiaztatze Agintziak” izendatutako jakintsuek lanak izan dituzte gu guztion lana neurtzeko orduan, kalitatea kantitate bihurtu behar izan baitute puntuazioa esleitzeko orduan. Hiru milatik gora irakaslek aurkeztutako dokumen-

INIGO AZKONA

tazio mardula aztertu eta bakoitzak merezi izan duen puntu kopurua zehaztu dute. Eta horren arabera soldata.

Oraindik ere ez dugu sosik ikusi (udaberrirako akaso), baina hasi dira antzematen bestelako ondorio bi. Lehena, nor bere buruarekiko solasaldian: atzera begiratu, ez da oso lanputsa izan behar konturatzeko egindako hainbat lan hutsaren hurrengo direla baremo horietan, lanputza. Hemendik aurrera baremoari begirik kendu gabe egingo ditugu beharrak. Puntuaziorik altuena lortu dutenei, gainera, %5eko, %10eko edo %15eko gehigarria gehitu zaie, “bikaintasuna bultzatzeko helburuarekin” (sic), dauden kuartilaren arabera. “Daukanak ez daukanari, imilaun arto eta gari” zen aintzinako gizalegea; orain, aldiz, D’Hont legea.

Eta bigarrena, lagun hurkoarekin berbetan: egun haueetan nor bere puntuazioa kontatzen ari dela, ezinbesteko bilakatu da alderaketa. Lan-kide batek botatakoa: “nork duen luzeagoa, hari (lan) sarial”, baina gaztelaniaz erabili duen izenordainak ondo erakutsi du zerekikoa izan den metafora. Eta aldameneko gizonezkoen barre-algarak entzun behar izan ditut.

Osagarri gehigarrien sistemak kalitatea hobetzeko putzak eman nahi izan ditu, eta haizeputz batzuek ondo baino hobeto hartu dituzte putzak. ■

« Osagarri gehigarrien sistemak kalitatea hobetzeko putzak eman nahi izan ditu, eta haizeputz batzuek ondo baino hobeto hartu dituzte putzak »

HIRUKO TXIKIAN

Joxemari Ostolaza

Aspaldiko

Partez, igandean hurbildu nintzen futbol zelai bate-tara haur txapelketa bat ikustera. Hamar-hamaika urtekoak ziren. Goizeko bederatzi eta erdiak, zelai erdia itzalean izoztua. Jokalariak zutik ibiltzeko arazoak. Hala ere, sekulako borondatea. Eguzkipeko aldean, jokaldi politik ikusi nituen, baloia maite elkar hartzen zuten trebeki. Talde batean, neska pare bat. Denbora gutxi jokatzeko zuten, entrenatzaileak berehala aldatzen zituen. Ingurua, entrenatzailez josita. Gurasoak. Bakoitzak bere haurrari aginduak ematen. Eta asmatzen ez bazuten, entrenatzaileak errudun. Bati entzun nion, presiopean jokatzeko ikasi

behar zutela txikitatik. Neskak salbu, hauek sobra ere dekoraziorako zituzten, progresistak baikara oso eta

hauen parte-hartzeak kolore modernoak ematen baitio lehiaketari. Kasualitatez, nesken ekipoa zen galtzailea beti, jokatu aurretik irabaziko ez zutela jakitun. Lehen sailkapenetan kanpo gelditu ziren jokaturako bi partidak galduta. Aldagela bidean neskek gurasoen kotxetara egin zuten, mutilak marmarrean elkarrekin dutxetara zihoa-zen bitartean. Erdi-finaletan normalizatu zen txapelketa, galtzaileen gurasoek beren semeen porrota neskei egozten zieten unean, nik egunkaria irakurtzera ondoko kafe-tegira alde egin nuenean. ■

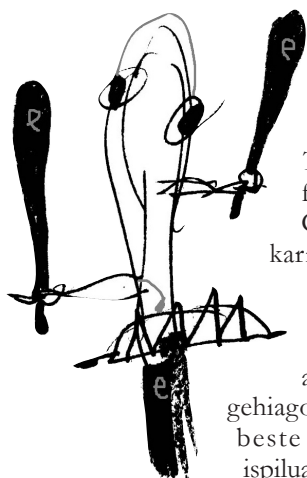

Aukeratu zeure iritzia: besteez

1. Aipu faltsuen bilduma baterako asmatu nituenen artean bada bat, Chestertoni egotzi niona, hain begi-bistakoa eta –mintzen dit aitortzeak– hain erraza, ezen oso litekeena baita Chestertonek berak esan izana. Aipuak halaxe dio: “Mundu guzti-guztia bi multzotan banatzen da: dena bi multzotan banatzen duten manikeoak eta beste guztiok”. Aipuaren jatorria egiaztatzea nolabaiteko erronka gisan hartu dut, azken finean eta poetaren hitzak berrituz, “gezur bat beti gerta zitekeen”, eta behin horretara jarria, badakit ez dudala lasaialdia berreskuratuko, ezta idazle ingelesarekiko konfiantza osoa ere, erantzuna ezagutu arte, azkenean berak holakorik inoiz ahoskatu edo are pentsatu ere ez zuela mingarriki deskubritzen dudan arren. Hala ere, nire ikerketa hori beste behin baterako utziko dut. Gaur, aurrekoarekin lotura zeharkakoa duen kontu batez jardun nahiko nuke: besteez, hau da, ni (edo, gehienez jota, gu) barnean hartzen ez nauen (edo gaituen) giza konstruktioaz.

(Aurrera jarraitzeko, ni bazara, Angel Maria Erro Jimenez alegia, 8. puntura jo ezazu; beste edozein kasutan 5.a irakurri)

2. “Zer zara zu, zer sentitzen zara zu, jamaikarra ala ingelesa?”. Hori xe galdetzen dio espetxetik atera berri den

eskuin muturreko nazionalistak bere lagun skin-head taldeko beltz bakarrari *This is England* filmean. (...) Galderak (jamaikarra ala ingelesa?) jo ninduen bertan ikusi bainuen gure artean gero eta gehiago erabiltzen den beste galdera baten ispilua: euskalduna ala

JOSU SANTISTEBAN

espainola? Sentimendu nazionaliei buruzko galdeketetan mailakatzea erabili ohi da hemen (euskalduna eta espainola, bakarrik euskalduna, espainola gehiago euskalduna baino eta abarrekoak); lekua egiten zitzaien ñabardurei eta bakoitzak eroso hautatzen ahal zuen bost edo sei aukeren artetik bat. Iruditzen zait garai horiek joan direla eta orain egiten diguten galdera filmarena dela: hau ala hori, hau bakarrik ala hori bakarrik?

3. Aurreko egunean, dutxan nengoela, papeirik gabe egoten naizen toki bakarretarikoan, errebelazioa eduki nuen. Euskal Herrian izan ohi diren eztabaidetako eite esentzialistegia eta dialektikoezia, erredukzionistegia ez esatearren, kontuan hartuta (izan ere, *A las ocho en el bulek* piztu duen eztabaidaren azken hondarrak nituen buruan), zientzia berri bat sortu beharra bururatu zitzaidan. Hastapenak eta guzti irudikatu nizkion, baina, esan bezala, ez nuen apunterik non hartu, eta ideietako asko eta asko urarekin bat joan zitzaizkidan estoldetan behera. Zientzia berriaren izena da garbi gelditu zitzaidan gauza bakarra: Alterologia.

(Dutxan zer gehiago egiten dudana ezagutu nahi baduzu, jo ezazu 9. zenbakira. Alterologiaren gaiarekin jarraitzeko, 6.ra)

4.- “L'enfer c'est les autres” a été toujours mal compris. On a cru que je voulais dire par là que nos rapports avec les autres étaient toujours empoisonnés, que c'était toujours des rapports infernaux. Or, c'est tout autre chose que je veux dire. Je veux dire que...

5. Bestea biziki interesatzen zaidan gaia da. Erdaldunak, barbaroak, etsaiak eta abar besetzearen besetzeaz, nortasuna eraikitzen dugu, biribil kontzentrikoetan aurrera, niaren misterioa (jaio izanarena ere berarekin dakarrena) topatzeraino. Azken finean harrigarriena ez delako ni munduan egotea, besteak ere munduan egotea baizik. Izan ere, bakarra izateak Jainkoaren pareko eginen ninduke, besteak beste, ez existitzea ekarriko lukeelako.

Euskal Herrian izan ohi diren
eztabaidetako eite esentzialistegia eta
dialektikoezia kontuan hartuta,
zientzia berri bat sortu beharra
bururatu zitzaidan

irudiak:

Antton Olariaga

Baina ni ez naiz filosofoa eta makulu sendoak behar ditut pentsatzeko. Ezinbestekoa dirudi gai honetaz zerbait esan behar duenak Sartre-ren eta Rimbauden adierazpen banatan bermatzeak. Inork, bi idazle frantses handien aipu famatuak noiz agertuko egon behar ez izateko, lehenbailehen jarriko ditut. Sartreren ustez, “infernua besteak dira”, eta Rimbaudek dioenez, “ni beste bat da”.

(Sartrekin ados bazaude irakur 11. puntua; eta Rimbaudek zer esan nahi zuen ez baduzu guztiz ulertu baina ez bazatoz bat erru guztia besteei botatzearekin, 3.-era jo ezazu)

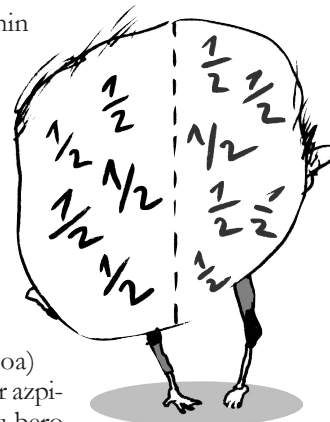
6. Alterologia Bestea aztertzeaz arduratuko zen. Diziplina zeharkako horietarikoa litzateke, literaturan, naturan, giza zientzietan edo matematikan nola agertu izan den ikasiko zen. Matematikan, esaterako, sistema binarioa ardatz litzateke, ordenagailuen hizkuntzara igarota. Musikaren erritmo xaloenetik zeruko gorputzen mugimenduetaraino. Baina niri jakin min gehiago pizten didate eta ondorio ustelagoak dakartzate eguneroko ezbai praktikoei. Ez dut ulertzen, eta ulertu nahiko nuke, zergatik den alferrik ñabardurak egitea. Zergatik, ñabardurak orokorrarekin berdinduta, inoiz ez dagoen dialektika haren sorgin gurpiletik irteterik. Demagun eztabaida zahar eta aspergarri bat darabilgula eta erabaki duzula azkenean paso egitea, edo sintesi bat egitea, edo agian komenigarriago izan daitekeen beste eztabaida bat plazaratzea. Bada, jakizu lehenagoko eztabaidatzaileek ez dizutela urrats berria onartuko. Euskal Herrian, esaterako, kontu guztiak nazio auzira labur edo luze-biltzen dira.

(Hau *Berriako* hemeroteke balitz bezala, Rikardo Arregi Diaz de Herediak zutabe batean hausnartutakoa irakurri eta niri ezer eransteko lana kendu nahi badidazu, 2. zenbakira joan. Bestela, nik zerbait esan beharko dut, 10. puntuan)

7. Txoriek txilio egiten dute, zerbait larriak gertatu behar izan du: eguna da. Donostiatik etxera nator, igandeko egunkaria eskuan. Neure buruaz beste egiteko beste gau bat alferrik galdu dut. Eta gainera gaur egiteko piloa daukat.

8. Agian ez naiz ongi esplikatatu. Ez bazara ni, ez duzu hau irakurtzen egoterik, eta zu ez zara ni, argi dago, Angel Errok inoiz ez ditue-

lako bere testuak, behin inprimaturik, berrirakurtzen. Ez nauzu sinetsiko. Zure arazoa da. Demagun hau proba zela. Orain jo ezazu 5. puntura.

9. Beroa ikusgaia, fisikoa (dena itsuarazten didan lanbro formakoa) ez den arte, ezin naiz ur azpira sartu. Min egiten du bero kiskalgarriak, hazpegietan batez ere, eta apaltasun suerte batera makurtzen nau, nire gorputzaren kontzientzia harrarazten didana. Alferrik dira orain damuak oro. Lehenago behar ziren. Baina derrota honek badu ederretik. Hori nahi dut sinetsi. Paparra atera, bularra harrotzen dut eta suharrezko urek bidea aldatzen dute, beherantz beti. Urek ez besterik beherantz.

10. Eta, azken finean, honek guztiak absurdura darama. Orain berrogei bat urte European norbaitek esaten zue-nean eskuin-ekzer zatiketak zentzua galdua zuela, eskuindartzat jotzen zuten. Baina gaur gauza bera esaten badu, “eskuinak” zalantzarik gabe ezkertia dela egotziko dio. Halaxe, behintzat, esaten du Kolakowski filosofo poloniarrek, eztabaida-ardatzarekiko traizioa ere aldakorra dela frogatuz. Lerroa haustea, beraz, inoiz ez da zinezko traizioa, baina, edozein modutan ere, berdin-berdin emanen dizute egurra. Batzuek egurra; eta deslerrokatu ere ez diren beraien lehenagoko kontrarioek lore mordoak, horrela zure balentria ezeztatuz eta unibertso zuri-beltz honi oreka itzuliz. Enfin.

11. Sartreren “Infernua besteak dira” delakoa *Huis clos* antzezlanean agertzen da. Esaldia gogor kritikatu zioten Sartreri, zeinak, idazle konprometitu batean esperatzekoa zenez, ez zuen erantzukizuna saihestu, literatura eta holakoak aitzakiatzat jarrita. Aurre egin zien zartadei, gaizki ulertu zitzaizola aldarrikatu. Baina Sartreri, bere kolkoan, horrek guztiak ikusaraziko zion, baietz, infernua, hitzez hitz, besteak direla.

(Dena den, filosofoari aukera bat eman nahi badiozu hobeki azaltzeko, 4. puntura jo ezazu. Aitzitik Sartrek infernua nola irudikatzen zuen ezagutu nahi baduzu, jo ezazu 9. puntura). ■

Lerroa haustea, beraz, inoiz ez da zinezko traizioa, baina, edozein modutan ere, berdin-berdin emanen dizute egurra

Bertsoaren lizentziei jarriak

I

Euskalki eta azpieuskalki
arteko diferentziak
edo ondoko erdaretatik
jasotako herentziak...
Guk bota eta noiznahi beretzat
hartuak konpetentziak...
Soberan diren silabak edo
hitz artean irentsiak...
baina ez dira hoiek aipatu
nahi ditudan lizentziak.

MADDI SOROA

IV

Lasai gaitezen, gure garunak
egindako ahaleginak
ez ditu eta baliatuko
datorren lehen ziztrinak.
Ezezagutzak sortu ohi ditu
sarri ulertu ezinak
Creative Commons, edo Copyleft
neurri-neurrira eginak
hortarakoxe daude aukeran
lizentzia ezberdinak.

II

Bertsolaritza sartu orduko
kulturaren merkatuan
maila benetan gora igo da
kontuan eta kantuan.
Eskubideak zirenak ustez
gurutzaturik patuan
sinadura bat bota genuen
SGAEren kontratuan,
espero gabe murgildu ginen
Ramoncinekin tratuan.

V

Baina lepora bota aurretik
ezer edozein izeni
aitor dezadan, beste guztiak
bezala hasi nintzen ni.
Bertsolariok ez gara U2,
Lanku ez da noski, EMI
beraz zergatik dena geuretzat
gordetzen hainbeste premi?
Bertsoa gurpil hortan sartu da
baina ez zaio komeni.

III

Deitutakoan oso gustura
joanagatik plazara
eskubidea ulertu dugu
Sony Recordsen erara.
Behin kantatu ta behin kobratzeko
izaten dugu parada
bizi osoan kobratzen beraz,
zergatik hasiko gara?
Gure ahotik irten orduko
bertsoa herriarena da.

VI

Niri berdin zait jaialdia den,
afaria, txapelketa...
argitaratze-lizentziari
jarri nahi diot arreta.
Esna gaitezen bertsolariok
aspaldi gabiltza eta
Copyright-aren mundu zoroan
zerbait kobratuz tarteka
ezker besoa altxatuz baina
eskuin hankatik herrenka.

Denboraren makina
Bergaran wolframioa
isolatu zutenekoa

❑ *Ezpalak*
❑ *Argitalpenak*

❑ *Denbora-pasak*
❑ *Makina bat kontu*

Ihesi
Maldan gora
Gasteiz, maldan
behera Vitoria.

ARGIA

erdiko kaira

kultura eta aisia

Antzararen bidean Tiro hots ozenak

Jokin Muñoz

Castejon (Nafarroa), 1963. Etxaurin bizi da eta Barañain-en egiten du lan. Irakaslea da. Duela hamabost urte afizio asko zeuzkan: kirola, zinema... Irakurtzea eta idaztea ere bai. Aita izan eta denbora urritu zitzaion, lau seme-alaben guraso izaki. Orduan hasi zen serio idazten, baita idazle bilakatu ere. Horra paradoxa! Ordenagailu eramangarria alboan duela, idazle frankotiratzaile gisa aritzen da: non izan han idatzi. *Antzararen bidea* (Alberdania) nobelan bildu ditu bere azken tiroak. Tiro hots durunditsuak entzun ditugu engoitik.

MIKEL ASURMENDI

Argazkiak: Josu Santesteban

«Traumaren literatura dei daiteke nirea»

BIZIA LO kontakizun-bildumak euskal gatazkaren hitsa itsatsi zigun: narratzailearen begirada grisa. Egileak Euskadi Saria jaso zuen ordainean, baita Castejongo Udalaren errekonozimendua ere: “Detaileak harritu ninduen. Euskararen mugatik, gure *ghettotik*, ateratze horrek poztu ninduen”, diosku Jokin Muñozek.

Antzararen bidea eleberria mugari izan daiteke literato honen ibilbidean, *Bizia lo* baino koloretsuagoa izaki. Bere hitzetan, euskal literaturaren egileek euskal gatazkaren zergatia kontatu zuten bere hastapenean (Saizarbitorriaren *100 metro*, kasu); gaia oinarri eta abiapuntu izan zuten. Egun, aldiz, literatura mota hau gatazkak sortu duen soziologia azaltzeko xedez egiten da: “Hogei urte barru berriz, bizi dugun egoera soziopolitikoak esperpentikoa irudituko zaio jendeari. Honen ondoriozko literatura idatziko da”.

Jokin Muñoz i mundu bat amaitzen ari zaio, mundu ikuskera bat agortzen ari delako: “Euskalduntasuna, euskaldunaren kontzeptu politikoa aldatzen ari da eta euskal kultur munduak zaharberritzea behar du”. Kon-

tzientea da horrek guztiak bere literatura lanean eraginen duela. Alta, bere aburuz, gaiak ez dira agortzen, berauek tratatzeko moduak eta begiradak baizik.

Bere literaturaren bidean sartu gara. Gatazka konpontze bidean, ezker abertzalearen autokritika moduko bat itxaroten duela diosku, mundu horren baitan zerbait aldatzea.

Goazen Antzararen bidean.

Antzararen bidea izeneko metafora gure iraganeke herrietan ezagutu genuen. Oilo edo antzara bati burua moztu ohi zioten eta, bururik gabe, tipi-tapa, bidea nola egiten zuen guztion ikusmira zen. Indar handiko metafora iruditu zitzaidan.

Baita krudela ere.

Bai. Metafora bururik gabe dabilzan pertsona da. Behin burua moztuta, gogoa iraganean duten pertsonen orainean kokatzeko sekulako zailtasunak dituzte, naufragoak dira, noraezean dabilta. Nobelako pertsonaiak holakoak dira, bururik gabekoak.

Bururik gabe, baina beste batzuek gidatzen dute euren burua, antza.

Hori bada irakurlearen ondorioa, ni pozik. Nobela ulertu duen seinale.

Neronek gidari horien erretraturen bat antzeman dut istorioan.

Istorio honek errealtaterekin daukan koinzidentzia oro kasualitate hutsa da.

Zu idazle errealistatzat hartzea zuzena al da?

Sortu dudán istorioa nire imajinazioaren fruitua da, imajinazioa memoriaren zerbitzura ulertuta. Imajinazioa, bizi, kontatu eta inguratzen nauen munduan zentratu dut. Gertakizunetatik elikatzea eta horrekin istorio bat sortzea errealista izatea bada, idazle errealista izan naiteke. Halere, nobela hitza eta errealismo hitza ez dakit oso uztargarriak diren.

Euskal gatazka literaturaren bidez agertzen nabarmendu zara zure azken bi lanetan.

Nik ez dut ulertzen euskal literatura, Euskal Herrian sortzen dena, ez euskarazkoa soilik, arazo horrekin topo egin gabe. Nik ezin dut fikzioa sortu bestela. Nire helburua pertsonen izaerak eta sentimenduak islatzea da, eta bizi dugun arazoak potentzialtasun izugarria ematen dit. Nire literatura gatazkaren inguruan giza kondizioa aditzera emateko da, aukera saihestezina zait nonbait.

Literatura honek ba al du izenik?

Traumaren literatura deitu daiteke.

Antzarak eta antxetak ageri dira bi istoriok osatutako nobelan, lehorra eta itsasoa.

Hamabost urte dira Nafarroan bizi naizela eta nabaritzen dut itsasoaren nostalgia. Gaztetan Urumearen ondoan bizi nintzen, eta kaioak eta antxetak ekarri nahi nituen nobelara. Antzara berriz, euskal literaturan erabilia izan da askotan. Atxagaren *Bi anai* nobela zirraragarrian bi anaiak antzara bilakatzen dira. Oso irudi plastikoa iruditzen zait. Oiloa izan zitekeena antzara bilakatu zen, antzarak euskal literaturan duen presentziarengatik.

Erribera eta Donostiako paisaiak kontrastagarriak izaki.

Paisaia ez da doanekoa. Donostiako koloreak krepuskularra da, manifestazioetako eta paseoetako koloreak, une mugituak eta lasaia. Ukitu dekadentea ageri da, argiaren nostalgia, argia utopia bezala hartuta. Has tapenean azaltzen diren gazteak argiaren

Literatura, begiko lurraldea

Castejonek jaio bazen ere, Donostiak eragin gehiago du bere nortasunean. Batxilergoa bertan egin zuen. Nerabezaroko bizipenen kresal usaina gorde du. Bere aitaren aita donostiarra zen eta honen ama Artaxonakoa. Ama berriz, Castejongoa, aitona bertako medikua izaki. Sei neba-arreba dira. Aitonaren arrimuan Castejonek munduratu zituen lehen hiruak amak. Laugarrena eta bosgarrena Gasteizen eta azkena Donostian. Udaldietan Erriberara joaten ziren.

Nafarroan bizitzeak euskal izaera, euskalduntasuna eta euskal arazoa beste era batez ulertzen lagundu dio. Ez du sinesten Euskal

Herria politikoa, kulturean baizik. Transbertsalitate politikoaren aldekoa da. Euskal eta espainol nazionalismoaren arteko mugak urratzeko modu bakarra begitانتzen zaio. NaBai-ren bidez lantzen ari den transbertsalitatearen eske-mak piztu dio itxaropen pizarra.

Euskal Hirian baino Euskararen Munduan ikusten du bere burua. Literatura da interesatzen zaion lurraldea, eta zehatzago esanda hizkuntza. Zaila zaio bere burua ideologikoki definitzea. Vasco eta espainola bitasun eta izaeren artean, euskaldunak ebazten du auzia. Euskalduna da bestelako ize-nondorik gabe.

atzetik dabilta, Erriberan, itsasoa amets. Trilluelosko [nobelan azaltzen den herria] galsoro izarigabeak ageri dira.

Nobela koloretsua da Antzaren bidea.

Gaia ezagututa, ezin nuen bestera idatzi. Oso kontu tragiko dramatikoak ageri dira. Ezin nuen *Bizia* lo-ren kolore grisez idatzi, pornografía emozionalean erortzeko arriskua sentitu nuen. Politikoki egoera ezkorra eta grisa bizi dugun arren, gerta daitekeen gatazkaren amaiera txarrenetarikoa izanda ere, argi eta bizipoz pixka bat eskaini behar nizekion nire buruari. Honen guztiaren atzean Joaquín Sorolla margolariaren koadroa dago, argia eta bizi-nahia islatzen dituen.

Ametsak eta utopiak agertu zaizkigu bidean.

1936an batzuek utopia zuten ikurtzat, baina utopia di-da moztu zuten besteek. Gazteak utopiarako grina behar du beti, bestela mundu jasanezinean biziko ginateke. Mundua aldatu nahia eta inkonformismoa beharrezkotzat jotzen dut, gazteen joera errebeldea errebindikatu eta islatu dut nobelan. Baina nire iritzi, iritzi politikoa, gazteen grina hori, gaizki bideratua izan da gurean. Gazteei burua berotu zaie, gazteentzako horren garrantzizkoak ez diren kontuekin.

"Hilerrira aldera jo behar duzue, esan zion gizonak erdaraz" dio narratzaileak. Erribera erdaldu-na aditzera emanez edo...

Klabe errealistetan mugitu naiz. Agertokia Euskal Herria da. Alde bat, euskalduna deitu dezakeguna, Donostia. Eta badakit bertan gaztela-

“Metafora bururik gabe dabilta
pertsonena da. Behin burua
moztuta, gogoa iraganean duten
pertsonen orainean kokatzeko
sekulako zailtasunak dituzte”

“Euskaraz idazten dut euskarak balio didalako”

NOBELAREN GAIA: “*Antzararen bidearen* gaia ez dut aukeratu kirioak euskal gatazkarekin dantzatzeko. Gatazka *leitmotiv*-a izan da fikziozko ematen dituen aukerengatik, kezkatzen nauenarengatik baino”.

“EZKER ABERTZALEKO IDAZLEAK”: “Bitxia da, euskal gatazkaz idazten dutenean —saiakeraz ari naiz— ‘ezker abertzaleko idazleek’ gaztelaniaz idazten dute, eta orbita horretan ez daudenek euskaraz. Esaterako: batetik, Xabier Zabaltzaren *Gu*, nafarrok eta Aingeru Epaltzaren *Bezperaren bezpera*. Bestetik Floren Aoz-en *El jarrón roto* eta Jose Mari Esparzaren *Cien razones por las que dejé de ser español*. Niri normala irudituko litzaidake horrela izatea, baldin eta abertzaletasuna bere egiten duten horiek abertzaletasunari buruzko ikasgairik emango ez balute. Nik ulertzen dut gaztelaniaz idaztea, gaztelania ere Euskal Herrikoa baita. Hori bai, idazle horiek Euskal Herriak duen espainiar izaeraren kontra espainiar hizkuntzan aho betez aritzea kontraesana iruditzen zait”.

BAZKA-N IDATZITAKOEN HARIAN: “Ezker abertzaleko jendeak’ ironiarekin duen arazoa islatu du Lander Garrok. Ez dute jolas ironikoa ulertzen,

edo ez dute ulertu nahi. Jolasa onartu eta klabe berean idatzi beharrean irakurketa oso-oso politikoa egiten dute. Ironiaren jolasa ulertzeko zailtasun ikaragarria ikusten dut. Ironia literatoaren funtsezko arma da, ironia edo umorea kasuon”.

LE TRAIN EXPRESS DURKHEIM-CASTEJON: “Ados nago Koldo Izagirrerekin. Koldori ez zaio ulertu. Xabier Silveira kontraesanean ari da gaztelaniaz idazteko motiboak aipatzean. Idazle batek esaten badu mundua gaztelaniaz bizi duelako gaztelaniaz kontatu behar duela, hori legea balitz, euskarazko fikzioaren erreferentia Gipuzkoako Goierri edo Beterri litzateke. Legea ez da hori. Euskal literaturaren aspaldiko auzia da hori, auzi literarioa, aspaldi gaingiduta dago. 2008an eztabaida horretara bueltatzea atzera egitea iruditzen zait, euskal literaturaren kaltetan. Mariasun Landaren kasuan berdin. Esan dezatela beste zerbait baina ez gaztelaniaz bizi dutelako erabili dutela hizkuntza hori. Zenbaterik ez du erdaraz bizi eta euskaraz sortu? Hori nire kasua eta askoren kasua da. Nik euskaraz idazten dut euskarak balio didalako”.

niaz egiten dela, batez ere gaztelaniaz. Lisa eta Gigi pertsonaiek euskaraz egitea normala iruditu zitzaizkidan halere. Erriberara jaitsi eta bertakoak erdaraz ari direla esatea ere egokia iruditu zitzaizgun. Ez da bat-batean erabakitzen den gauza. Editorearekin batera erabaki genuen, liburuaren azken ukituak ematean.

Nola moldatu zara nobela eraikitzeko?

Liburu arina idatzi nahi nuen, nahiz eta “arina” hitz irristakorra den. Harrapatzen duen liburua, alegia. Irakurlearengan pentsatzen idatzi nuen, intriga puntu bat eman nahi nion nobelari eta aldi berean planteamendu moralak ere eman, irakurleari zer pentsa emateko. Bukatu eta ezaxolatu uzten zaituen liburua ez zait gustatzen, arrasto bat utzi nahi nion irakurleari.

Hasieran buruan zenuen asmoa al da nobela?

Nobelak bere faseak izan zituen. Oso modu kaotikoan hasi nintzen istorioa kontatzen. Gramatika eta joskera, demagun, kontuan hartu gabe. Hura duela bospasei urte egin nuen. *Bizja lo* tartekatu zen eta *saraan* utzi nuen. Erredakzio kaotiko hori egindakoa, benetako idazle lanetan hasi nintzen. Lan gehiena pertsonaiek ondo taxutzeak eman dit, istorioa ondo antolatzeak.

Pertsonaiak muturrekoak dira. Lisa, hasteko...

Irakurlea hunkitu edo aztoratu nahi baduzu pertsonaiek ezin dira planoak izan. Muturrekoak dira bai, ertz askotakoak eta Lisa halakoa da. Ez da guztiz asmatutako pertsonaia. Nire

adinekoa da. Pertsonaiaren belaunaldia galdua da: 40 urtetik 50era bitartekoa. 80ko hamarkada oso gogorra eta zaila izan zen, droga gogorra tarteko. Pertsonaiak —eta adin hori dugunok— hamarkada horren ondorioak dira. Noraezean ibili zen kolektiboa da. Lisa halakoa da eta bere semea Igor da [ETako militantea].

Gigi, berriz?

Gigi ironiaren eta sarkasmoaren isla da. Gigiren ahotza *Atlantidara biakia* liburuan erabili nuen. Gigi ez balego nobelaren karga dramatikoak jasangaitza litzateke.

Demetrio orain.

Bere garaiko gizona. 1936an gertatutako izugarrikerien atzean ez zeuden politika kontuak soilik. Gorrotoa kontu pertsonala zen, bazegoen etsaiari min egin nahia. Nafarroan 3.000 hildako izan ziren baina denak ez ziren kolore politiko soilengatik hilak izan, kontu pertsonalak izan ziren, aiher eta maitasun kontuak, gizakion gauza primarioak tarteko.

Jesus, azkenik.

Nobelaren abiapuntuetako bat izan zen. Hau da, Gerra Zibila bizi zutenek, egun 80-90 urte dutenek, bizitza osoan izan duten ibilbidea agertzea. “Zer dago hauen atzean?” esaten nion nire buruari. Pertsonaia asmatu eta gorpuztu nuen, baina irakurleari ziria sartu nahian, engainatu nahian. Pertsonaiek irudi bat ematen du, baina istorioak uste ez duzun pertsona batengana eramango zaitu. 1936ko gerran, askok bizirik irauteagatik nahi ez zuten bandoan egin zuten gerra. ■

“Bukatu eta ezaxolatu uzten
zaituen liburua ez zait
gustatzen, arrasto bat utzi
nahi nion irakurleari”

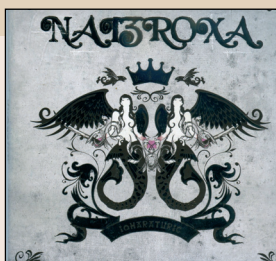
Argitalpenak

Diskoteka

IKER BARANDIARAN

Ikaratzeko moduko zehaztasun parekaezina

Diskoa zabaltzen duen ahotsa Mikel Laboarena da, eta ez da *sanpleatua*, abeslari handiak lan honetarako beren-beregi erreztatutako hitzak dira. Harrigarria da Laboaren kolaborazioa, are gehiago San Juango taldearen musika amorratu eta muturrekoa entzunez gero. Etxepareren hitzetan oinarrituta dekadentzian dagoen gizarteari oka egiten diote zentrifugagailuan nahastutako musika estilo ugari batuta. Hau ez da fusioa: intentsitate, abiadura eta zehaztasun handiz, erritmo, melodia eta doinuak aldatzeko gai dira grindcorea, metala, punka, hardcorea eta elektronika dantzagarria maisuki ezkonduz. Abesti guztiak puzzleak dira, mila zatitan banatu daitezkeenak eta elkarrekin lotuta daudenak, masaileko baten parekoak. Gainera, zeharo sinesten dute egiten duten horretan, eta hori da uneoro transmititzen dutena.

Iqharaturic
Naiz Roxa

AUTOEKOIZPENA

Iraupena: 33'34"
12 euro

MATXET - NAIZ ROXA

«Taldekide batek ehuneko ehuna emango ez balu, taldea birplanteatuko genuke»

Bataplan scape plan. Hor hasi zen, Matxet, aspaldi amestutako ihesaldi plana?

1997ko Kilometroak-en Latzen, Urtz eta Exkixurekin jo genuenean hasi zen. Talde horiek errespetatzen ditut, baina kontzertu hark eragina izan zuen nigan. Horrek eta txikitzen entzuten nituen aitaren diskoek (Phil Collins, George Michael...), argitu zidaten hori ez nuela egin nahi.

Entseguetan oso gogor zabilatzate, eta zuzenean izugarri bizi duzue taldea. Zer da une honetan zuentzat Naiz Roxa?

Gure bizitzaren zati handi bat. Hasi ginenetik feeling-a dugu; argi daukagu zer den Naiz Roxa. Taldekide batek ehuneko ehuna emango ez balu, taldea birplanteatuko genuke.

Hain harro zaudete sanjuandarrak izateagatik? Izenak badu zerikusirik "soinu arrosa"-ren bilaketarekin?

Gure herri txikia asko maite dugu: estropadak, arrosa kolorea... Hasieratik argi genuen izenak herriarekin lotuta joan behar zuela. Eta hitz jokoa egin nahi genuen: soinu arrosa, zarata, noise, naiz... Hasieran

jendeak uste izan du poperoak garela.

"Aitaren eta semearen eta espiritu santuaren izenak alderantziz" daude Naiz Roxaren bidean? Kristautasuna askotan ageri da hitzetan...

Benetan hori sinisten duen jendea errespetatzen dugu, baina bada jende asko beste batzuk zapaltzen dabilena eta gero igandero mezetara joaten dena arimak salbartzera.

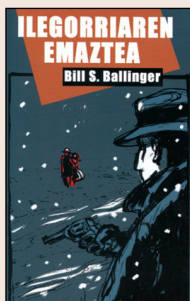
Zer esanahi dauka diskoko hitzak euskara etchepariarrean idatzi izanak? Hala jarraituko duzue?

Ez dakigu taldearen bereizgarri bihurtuko dugun. Diskoa egiterakoan Etxepareren *Iqharaturic* idatziari arreta eman genion, oso indartsua delako. Orduan pentsatu genuen hitz guztiak euskara zaharrean idaztea. Entzuleek esan dezakete gure musikarekin gertatzen den moduan, hitzak ere ez direla berehala ulertzen. Gainera, sustraiak eta gaur egungo musika lotzen saiatzen gara. Hor dago Laboaren kolaborazioa, atzokoa eta gaurkoa batzen.

Liburutegia

PILAR IPARRAGIRRE

Ilegorriaren emaztea

Bill S. Ballinger

IGELA

358 orrialde

12 euro

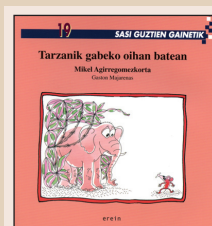
Suspentsearen maisu baten lana

Xabier Olarra Lizasori zor zaio Bill S. Ballingerren (1912-1980) *The Wife of the Red-haired Man* lana euskaratzea. Kez egindako erretratua eleberri ospetsuaren egileak 1957an plazaratu zuen orain Igelak argitaratu duen liburu hau. Gizon bat hil eta gero Ameriketako Estatu Batuak zeharkatuz ihesean doan bikote baten gorabeherak azaltzen ditu kontakizunak, etengabe atzetik duten poliziaren narrazioa tartekatuz. Eraildakoa aberastasuna edozein modutan eskuratzen ohituta zegoen gizon gogorra zen, ihesi doan emakumearen bigarren senarra. Hiltzailea emakume horren aurreneko

senarra da, gaztaroan ezagututako amodio sutua. Hura hiltzat eman zutelako ezkondu zen, handik urte batzuetara, oraintsu tiro bat jaso duenarekin. ■

Elefantearen eta saguaren irrikak

Berrogeita hamar tonako Tito elefanteak balet dantzaria izan nahi zuen. Titok lagun zuen Sagutxok berriz –oso txikia zelako esaten zitzaion horrela– borroka librean aritu nahi zuen. Oihan osoan inork serio hartuko ez zituelako, elefanteak saguari borrokan erakustea eta saguak elefanteari balet eskolak ematea erabaki zuten. Isilean zeramaten, baina zurrumurruak laster zabalitzen dira, eta azkenean oihaneko beste animaliek jakin egin zuten, nolabait, bi haien artean zer edo zer arraroa gertatzen ari zela. Eta, okerrera, badaezpada Tito eta Sagutxori auzi bat egitea erabaki zuten. Norberaren nahi bizienak defendatzearan beharraz dihardu Mikel Agirregomezkortak idatzi eta Gaston Mojaranek marraztu duen gaztetxoentzako istorio polit honek. ■

Tarzanik gabeko oihan batean

Mikel Agirregomezkorta, Gaston Mojarana

EREIN

24 orrialde / 6,21 euro

Jakín 163

Batzuen artean

JAKIN

144 orrialde

9,50 euro

Euskal kulturak iaz izandako emaitzen gaineko hausnarketak

2007ari amaiera eman zion alean, urtean zehar kulturaren alorrean gertatutakoaren balantzea eskaini du *Jakín* aldizkariak. Iritzi emaileen artean kulturaren esparru ugartan diharduten profesionalak daude, honakoak beste: Karmele Artetxe historialaria, Alberto Barandiaran kazetaria, Mikel Bujanda Euskalerria irratiko zuzendaria, Pantxoa Etchegoin Euskal Kultur Erakundeko zuzendaria, Tere Irastortza irakasle eta idazlea, Kontseiluko idazkari nagusi Xabier Mendiguren Bereziartu, Xabier Mendiguren Elizegi idazle eta editorea, Laura Mintegi idazlea, Fito Rodriguez Euskal Idazleen Elkartearen lehendakaria, Allande Sokarros kazetaria, Andres Urrutia euskaltzainburua eta Eguzki Urteaga soziologoa. ■

2006ko bat-bateko bertsoen uza

Euskal Herri osoan 2006an plazaz plaza entzun eta ikusi ziren bertsoak gogoratu eta gordetzeko aukera eman du Bertsozaleen Elkarteak kalera-tutako *Bapatean 2006* liburuak. 649 bertso dakartza denera. Norbaitek haiek entzun nahiko balitu, guztiak ez, baina liburuan musika ikur batekin agertzen direnak aurkitzeko behintzat www.bertsozale.com web-gunera jotzea besterik ez du. Bertso saio guztien informazioa biltzea ia ezinezkoa da, baina asko daude jasota. Nola nahi ere, besterik da grabatzen dena: 2006an 209 saio grabatu ziren, 314 ordu guztira. *Bapatean 2006* izenburuko liburuan bat-batean kantatutako bertsoak aurki daitezke, txapelketakoak izan ezik. Bertso-paperean alorretik ere ez dituzte jaso, bai ordea bat-bateko gazte sariketakoak. ■

Bapatean 2006

Batzuen artean

EUSKAL HERRIKO BERTSOZALE ELKARTEA

300 orrialde

Ola de frío

Karmelo C. Iribarren

RENACIMIENTO
100 orrialde
12 euro

Karmelo C. Iribarrenen poesia hiritarra

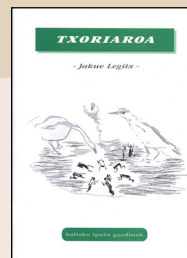
Karmelo C. Iribarrenek (Donostia, 1959) ohiko begirada etsi eta maitekorrez egin dio so inguratzen duenari eta bere buruari, bere azken liburuan. *Ola de frío* du izena poema bilduma berriak eta hirian harantz-honantz ibiliz ikusitakoetatik edota solairu altu baten leihoan jarrita antzeman dezakeenetik atera ditu gogotarako gaiak. Betirako joandakoak oso barnean ditu, baita nahi baino azkarrago hazten ari zaion alaba ere. Liburuko poemetako batean honela dio: *Como el viento que encuentra una rendija/ y se cuela en la habitación/ y lo desordena todo/ libros, facturas, poemas/ así llega/ en la vida/ el amor./ Nada es igual a partir de entonces/ ese caos/ es la felicidad./ Pero un día habrá que recoger./ Suerte si no te toca a ti.* I

Jendaila haragijaleak bere mintzaera garatu zuenekoa

Zientzia Ekonomikoetan doktore da Mikel Lonbillo eta Jakue Legitx du goitzen literarioa. *Txoriaroa* da haren lehen ipuina. Milaka urte atzera eramango gaitu, gizadia bere gizatasunaz erabat ohartu gabe zegoen garaira. Orduan makina bat hegaldunek zeharkatzen zuten ortzia, lur ondolik ere pasaz. Haien txorrotzio ulertezinak liluratu zuen jendea, hizkera berezia eta hegaz egitea lotuta zeudela pentsatzeraino. Denbora igaro ahala orde, gizakiak hegaldun izatearen zailtasunaz ohartu ziren. I

Txoriaroa

Jakue Legitx

IMPRENTA F. ZUBIRI
36 orrialde / 8 euro

MARKOS ZAPIAIN

«Txillardegirentzat gizakia funtsean zimino hutsa da»

Zein da liburu hau egiteko zio nagusia?

Euskal eleberri modernoan ugaztuna izan da nagusi hasieratik beretik, zehazki ziminoa. Txillardegiren obra ziminologia sakona da, besteak beste; polisemia handiko eleberriak dira bereak, baina orobat, Joan Mari Irigoienek dioenez, *polisimio* handikoak.

Azaldu al dezakezu hori pixka bat gehixeago?

Txillardegik usu nabaritu du, batetik, gizakion funtsezko aberetasuna; eta bestetik, ziminoen gaitasuna gormutuen zeinu hizkuntzak ikasi eta erabiltzeko, Ameslan-ez mintzatzeko, chunka hitz erabiliz, hitz berriak sortuz, txinpantze elebidunak ahozko ingelesa entzun eta Ameslan-era itzuliz. Alegia, gizakion eta ziminoen artean ez dago funtsezko alderik. Txillardegirentzat gizakia funtsean zimino hutsa da. **Hori dela-eta, euskal gizakiok irauin dezagun, proposamen berezi samarra egin duzu zuk *Txillardegia eta zimino* liburuan...**

Bai. Zeregin garrantzitsua dugu aurrerantzean euskaltzaleok: milaka zimino erosi, Ameslan-en pareko "Euzehizk" (Euskarazko zeinu hizkuntza) bat sortu (konplikatuagoa izan zen euskara batua), ziminoei irakatsi eta ondoren zimino euskaldunok ere estatistiketan zenbatuak izan daitezen erdietsi, hedabide erdaldunek haiek arrotzu baino lehen. Gainera, auskalo, baliteke ziminoek gizakiok bezain traidoreak ez izatea hedabide arrotzetara lerratzeke orduan. Txillardegiri eskertu behar diogu aukera itxaropentsu honi ere bide teorikoa zabaldu izana. Ziminoei euskaraz irakastea ez zaigu oso zaila egingo, baditugu aurrekariak eta zubiak.

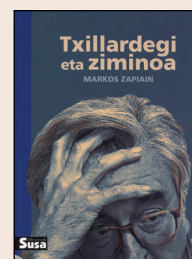
INIGO AZKONA

Markos Zapiain, literaturaz eta ziminologiaz

Markos Zapiain ezaguna da egiten dituen literatur kritikengatik. Dударik gabe, liburuak serio aztertuko ditu,

baina azterketa horien ondorioak agertzeko orduan beti erabili izan du ironia puntu bat. Susa argitaletxearen eskutik plazaratu duen *Txillardegia eta zimino* liburuan erakusten duen berbera. Izan ere, lan hau irakurtzen duenak jakin ahal izango du Jose Luis Alvarez Enparantza *Txillardegiren* nobelei egileak eman dien interpretazioa. Aztertutako nobeletan gizakiak ziminoarekin duen loturaz Txillardegik esaten dituenak berresteko, Markos Zapiainek kontsultatutako genetistek gaiari buruz gaur egun defendatzen dutena ere ezagutuko du irakurleak. Ebo-luzioaren historia laburbilduz, hauxe dio Laztanguren genetistak: gizakia eta txinpantzea duela 11 milioi urte hasi

egileari galdezka

Txillardegia eta zimino

Markos Zapiain

SUSA

130 orrialde
14 euro

ziren bereizten, baina gero berriz elkartu eta elkarrekin izan zituzten umeak. Duela 5,4 milioi urte ingururaino ez omen ziren behin betiko banandu. Hori kontuan izanda, hona hemen Zapiainek bere buruari egiten dion galdera: "zein ote da harreman haien ondorengoak: gizakia ala txinpantzea?" Antza, bietako bat izan liteke, gizakia ala txinpantzea, baina bietako bat baino ez. ■

Ezpalak

GORKA BEREZIARTUA

Sorkun abeslari errenteriarra (Gipuzkoa) Palm Desertan (AEB) ari da disko berria grabatzen Vice Presidentes taldearekin batera.

Duna aurreko diskoarekin pop eta drum&bass estiloetan esperimentatu ondoren, doinu zuzenagotara itzuliko dela adierazi du. Hamar kantuk osatuko dute lan berria eta Robbie Owen Waxy taldeko gitarrak jolea izango da ekoiz-

penaren arduraduna.

Koldo Amestoy ipuin kontalariak bloga jarri du abian. www.koldo-amestoy.com helbidean euskarazko eta frantsesezko testuak plazaratuko ditu eguneroko gogoetak eta azken ikuskizunen inguruko informazioa emateko. Euskal Kultur Erakundearen webgunean hartu du ostalua blogak. Atari berean beste blog bat ere abian jarri du EKEk: Le Petit Théâtre de Pain antzerki konpainiarena (<http://ptdp.eke.org>).

Kukubiltxo antzerki taldeak otsailaren 29an estreinatuko du *Haritzaren azalera zehatza* antzezlanaz Zornotza Aretxean (Bizkaia). Arístides Vargas argentinarren testua abiapuntutat hartuta helduentzako antzerkian murgilduko da konpainia. Saioa izeneko gazte itsuak inguratzen duen mundua ulertzeko egingo duen bidaia iniziatikoa azalduko da antzezlanean. Kukubiltxok 30 urte bete ditu aurten eta umeentzako ikuskizunak egiteari utziko ez badio ere, urrats berri bat eman du helduentzako lanak egiten hasita.

Yosigo argazki-lariak erakusketa jarri zuen joan den ostira-lean, hilak 1, Donostiako Ernest Lluch kultur etxean. Otsailaren 23ra bitartean ikusi ahal da Yosi-goren paisaia biluziak Anoetako estadioaren aldamenean dagoen gunean. Besteak beste argazkiak partekatze flikr.com webgunean paratutako irudiengatik da ezaguna Yosigo.

Faborito argirik gabe abian da Nafarroako Bertsolari Txapelketa

Xabier Silveira azken lau urteetako irabazlea ez da aurten Nafarroako Bertsolari Txapelketako mikrofonoetan jardungo; Estitxu Arozenak ere ez parte hartzea erabaki du. Bittor Elizagoien da hortaz 2008ko Nafarroako Txapelketan ariko direnen artean irabazle izatea zer den dakien bakarra. Hogeita bost bertsolari ariko dira nor baino nor otsailaren 8tik aurrera Nafarroako bertsosaren monarka berria nor den ebazteko. Azken urteetako txapelketa irekiena izango da. Aste honetan bi kanporaketa izanen ditu txapelketak Iturenen eta Leitzaan otsailaren 8 eta 9an hurrenez hurren. Hiru finalaurreko ondoren: Iruñean (hilaren 16an), Lekunberrin (23an) eta Beran (martxoaren 1ean). Finala Elizondoko Lur dantzalekuan izango da martxoaren 15ean. Informazio gehiago www.nafarroakotxapelketa.com atarian.

Antzerti aldizkariaren altxorra lurpetik atera da Interneti esker

URREZKO 54 ZENBAKI, 1932tik 1936ra bitartean argitaratuak: www.armiarma.com webguneak sarean jarri ditu *Antzerti* aldizkariaren zenbaki guztiak. Xabier Lizardik bataiatu zuen arte eszenikoaren inguruko euskarazko aldizkari historikoa, Ixaka Lopez Mendizabalen moldiztegi muntatu zuten eta Antonio Maria Labaien izan zen gidaria, gerrak erre zuen arte. 1982an berriro argitaratu zen. Lau urte eta 29 zenbaki geroago, 1985ean isildu zen behin betiko aldizkaria. Euskal Herriko eta nazioarteko egileen antzezlanak eskaini zituen denbora horretan, idazle klasiko eta modernoak tartekatuz.

Salmenta surrealista Sotheby's etxean

JOANNES LEIZARRAGAK eta André Bretonen patu bera izango dute. Urtarrilaren erdialdean Euskaltzaindiak enkantean erosi zion Sotheby's etxeari Leizarragaren Bibliaren ale original bat. Joan den astean jakin ahal izan zenez, André Bretonen *Manifestu surrealista*-ren eskuizkribua ere salgai jarriko da. Maiatzaren 20an gehien eskaintzen duenaren eskutian izango da Bretonen testua. 24 orrialde ditu lanak eta surrealismoaren oinarriak zehaztu zituen. Adituek 300.000 eta 500.000 euro bitarteko balioa duela uste dute.

Juan Mari Torrealdai *Jakin* aldizkari zuzendari eta euskaltzainak *Berrian*: «Diotenez, liburuak irakurle asko galdu ditu hamar urte hauetan. Galdu ez dakit, baina berriak bereganatzen ez duela asmatu esango nuke nik, azken batean larriagoa dena. Esan nahi dut gazte jendea ez dela inkorporatu nahi adina liburuaren kulturara».

Itziar Mendizabal dantzariak *Noticias de Gipuzkoa* egunkarian:

«Ez nintzateke ausartuko esatera [atzerrira joatea] irtenbide bakarra denik, hemen ere konpainiak egon badaudelako. Gertatzen dena da Alemanian adibidez, hiri bakoitzak, handia ala txikia izan, bere antzokia duela, bere opera eta bere baleta, gobernuaren laguntzari esker. Atzerrian hobeto ordainduta egonda eta erraztasun handiagoak edukita, aukera gehiago dago. Gainera ohikoa den ikuslegoa dago, eta dantzaren kultura handiagoa».

Gezurrak baditu milaka aurpegi

Shattered Glass, AEB, 2003.
Zuz: Billy Ray. Aktoreak: Hayden Christensen, Peter Sarsgaard, Chloë Sevigny. 99 m.

Kazetari izar bilakatu nahi du Stephen Glass gazteak eta dena alde du horretarako: pertsonalitate erakargarria, erredakzio kideen eta nagusien miresmena, eta denak liluratuta uzten dituen istorio aproposa topatzeko gaitasuna. Arazo txiki bat baino ez: bere erreportaje bitxi eta deigarriek errealitatea baino, fikzioa dute oinarri. Irudimen eta literatura ugarirekin berriak asmatuz gustura dabil Glass, pirata informatikoei buruzko artikulua batek beste egunkari baten susmoak pizten dituen arte.

Bizitza errealean jazotako gertakizun hau 90eko hamarkadan dago kokatua, baina sonatua izan zen duela ez hainbeste kalkatua dirudien historia: 2003an, Jayson Blair 27 urteko erredaktoreak Irakeko gerran hildakoen senitartekoen edo frankotiratzaileen elkarriketa asmatuak publikatu zituen *The New York Times* ospetsuan. Sei hilabetetan kaleraturiko 73 erreportajeetatik gutxienez 36tan informazio faltsua aurkitu zutela onartu zuen egunkariak. Are gehiago, gogoratzeko ez dudana AEBetako kazetari batek Pulitzer saria eskuratu zuen guraso drogazaleekin bizi eta abstinentzia-sindromea zuen Johnny zapzi urteko mutikoaren istorioagatik. Hau ere, literatura hutsa.

Kazetaritzaren munduari eta honek hartu duen norabideari buruzko eztabaida interesgarriak mahairatzen ditu filmak: nola da posible Stephen Glassen artikuluek *The New Republic* egunkari zuhurraren zuzenketa zorrotzak –lauzpabost zuzentzailek eginak!– gainditu izana? Zergatik ez dira datuak egiaztatu? Zein da informazioa baloratzeko modua? Ondo egin al dute nagusiek Glassen istorio probokatzaileak sustatuz eta gainontzeko erredakzio kideen erretratu zintzo baina biluziagoak gutxietsiz? Askotan, egia aspergarria baino tentagarriagoa zaigu apainduraz betetako narrazio bizia, eta bere erakarpenak itsututa ez gara gauza haratago begiratzeko. Gutxienez, zenbait egunkari 'serio'ren sakralizazioa zapuzteko balio dute halako gertaerek.

Kontuak are kutsu ustelagoa hartu ohi du, lerro editorialaren eta interes desberdinen babespean, kazetariaren asmakizunak manipulazioa helburu duenean. Euskal Herriari eta euskarari lotuta kasu ugari ezagutu ditugu 2007an: *El País*ek Bagdaden antza zuen Hernani bat deskribatu zuen –“*Un grupo de niños comienza a jugar en la plaza Berri con negras pistolas de juguete perfectamente reproducidas*”–; *El Mundoko* bi kazetarik Behobia-Donostia egin zuten... tripiz josita? –“*La mayoría lleva un look abertzale que nos recuerda a los miembros de la Mesa Nacional de Batasuna: meleta larga, muchos pendientes, mostacho sublabial*”–; eta Keith Johnstonek *Basque inquisition: How do you say sheperd in euskera* artikulua polemikoa idatzi zuen *The Wall Street Journal*erako, artikulua surrealista, inondik inora. Objektiboa izatea ezinezkoa omen da, eta ez ei da izan behar, baina subjektibotasunak ere badu mugarik: kazetariaren begirada errealitatera egokitu beharrean, errealitatea norberaren asmoetara egokitzen denean.

1. kanporaketa

Otsailak 8, Leitza
Aurrera Elkartea 21,30ean

2. kanporaketa

Otsailak 9, Ituren
Udaletxea, 19etan

Nafarroako
Bertsotale
Elkartea

antolatzailea:

laguntzailea:

ARGIA

Denbora-pasak

ANA ZAMBRANO

Hitz gezidunak

ARRAZA * IZENA		SUSTANTZIA TOXIKO ZEKEN, ZIKOITZ		ZINEMA OSO, ERABAT		LISTU SOBERA, GEHIEGI		ERABAT BETE ZEZEN ZIKIRATU		ALDE		JABEA, NAGUSIA DUELA GUTXI	
										GAUERO EGIN OHI DA * DEITURA			
HAMABI ALE SORTERRI								DEMONIO, PRAKAGORRI KONTSONAN- TEA					
										ORDAINDU GABE DAUKA			
ALEAK HAUSTU	51 ERROMATAR ZENBAKIZ AGONIA										ABANTZU, KASIK AZTURA		
				MORDO, TALDE				EDARI ALKOHOLIKO ZAPI, EHUN					ELTZE
GAROA, IRATZEA MILILITRO													
		NITROGENOA ... EGIN, OSPA EGIN						HERRI NAFARRA SABELEKO ORBAIN					
DU, NIRI (ALDERAN- TZIZ) ERABERRITU				HEGAZTI ZANGALUZE RHESUS FAKTOREA		ZAKUR ERDI HITZ- ELKARTETAN		KONTSONAN- TEA HILOBIETA- KO IDAZKUN		EMAKUMEZKO JANTZI PAUSALDI			
												BAT ERROMATAR ZENBAKIZ NAGI	
IRUINARRI INSPIRAZIO ITURRIA								ERRENKA- DAK, LERRROAK OXIGENOA					
				ZIRKULAZIO- SEINALE					TREBE, ABIL				

MAIDER SILLERO

Gurutzegrama zuria

8 lauki beltz	ANTZINA- KO PISU- UNITATE	ASTE GUZTIE- TAN	LUTEZIOA MUSIKA TALDEA	GORBEIA- KO LANDA	KATU AR	KIRATS ROENTGEN	IRIDIOA GOGO BIZI	BETUNA	EUSKAL JAKA TIPIKO	ALDERDI KARLISTA ERLE E BARIK	TONA EGUNA	POZKO- RRAK, ALEGERAK	HAIZE TRESNA TXIKI	OINARRIZ- KO EDARI AKURI (ALD)
HONDARTZA TXIKIA														
HIZKETALDIA IZAN														
JARIAKINAK														
BIZI GAREN PLANETA														
NOTABOKAL BARIK														
NORAT ATZIZKIA														
RIAD-EKO HERRITAR														
SETATSUAK, BURUGOGORRAK														
OIHU, GARRASI														
EUSKAL HERRIKO HERRIALDEA														
EGIAZTATU, BAIEZTATU														
LOKAILUA, SOKA														
BERNIZ DISTRATSUAK														

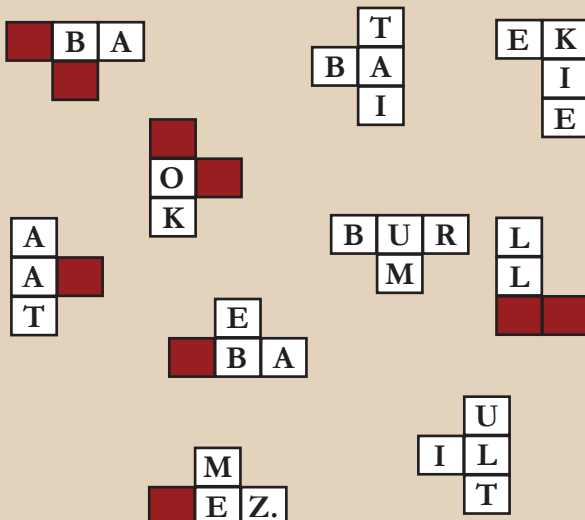
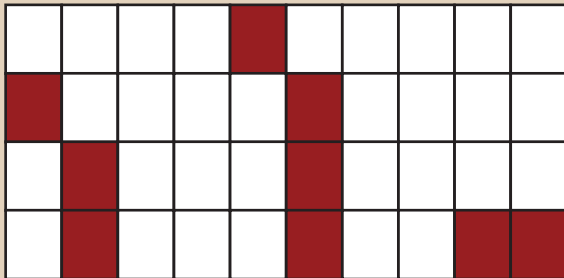
Sudokua

Hutsik dauden gelaxkak bete 1etik 9ra bitarteko zenbakiak jarri. Kontuan izan ezin daitekeela zenbakirik errepikatu ez errenkada ez zutabe berean, ezta dagokion 3x3-ko laukian ere.

						5		8
2					9		7	
		4					1	
	8	2	4					6
	5	6		8		3	4	
7					3	8	9	
	2					1		
	1		3					9
8		9						

Esaera zaharra

Kokatu puzzlearen piezak bere tokian eta esaera zahar bat agertuko zaizu.

Seseña

Irakurle azti batek eman digu gertaera honen berri. Joan den irailaren 22ko albiste batek kontatzen zenez, Madrilgo eraikitzaileak famatu eta polemikoenak jaialdi bat antolatu omen zuen Toledoko Seseña herrian eraiki duen El Quiñón urbanizazioan.

Asuntoa girotzeko, hona albistearen sarreratzooaren esaldi bat: “Seseñako 13.500 etxebizitzetatik, 2.000k besterik ez dituzte bermatuta ura eta oinarrizko gainerako zerbitzuak”.

Orain begiratu izenoi:

- Promotorearen ezizena: “El Pocero”.
- Bizigarritasun baimena ukatzen duen IUko alkatea: Manuel Fuentes.
- Eta auzo elkarte berriko bozeramailea: Lluvia Villar.

Jaialdian promotorea mintzatu zenean, haren bezeroek oihu egiten omen zuten: “*Dales caña!*”. Zer bestela, urik ez dago eta...

Oilaskoa prest

Etxera gonbidatu eta Sarkozyk afaltzeko oilaskoa berak prestatuko ziola agindu omen zion Carla Bruniri. Eliseoko sukaldari nagusiari oilasko handi bat eta txiki bat eskatu zizkion. Orduan, Carlak:

- Eta zertarako behar dituzu oilasko handi bat eta txiki bat?
- Oilasko txikia kiskaltzen denean, handia prest dagoela jakiteko!

Soluzioak

ESAERA ZAHARRA:

“Buru batek mila balio eta miliek bat ez”

J	A	A	T	Z	P	E
A	L	O	A	I	D	A
S	E	A	B	R	U	N
D	E	A	B	R	U	N
I	O	T	E	R	R	I
L	I	O	T	E	R	R
E	H	O	I	R	A	N
M	L	I	D	A	R	N
Z	A	H	A	R	B	E
M	E	N	H	I	R	I
M	U	S	A	S	T	O
I	A	I	O	Z	I	G
A	I	O	Z	I	G	A
I	A	I	O	Z	I	G
I	A	I	O	Z	I	G
I	A	I	O	Z	I	G
I	A	I	O	Z	I	G
I	A	I	O	Z	I	G

1	9	7	6	3	4	5	2	8
2	3	8	1	5	9	6	7	4
5	6	4	8	2	7	9	1	3
3	8	2	4	9	1	7	5	6
9	5	6	7	8	2	3	4	1
7	4	1	5	6	3	8	9	2
6	2	3	9	4	5	1	8	7
4	1	5	3	7	8	2	6	9
8	7	9	2	1	6	4	3	5

K	A	L	A	H	I	Z	K	E	T	A	T	U
I	S	U	R	K	A	R	I	A	K	L	U	R
N	T	R	A	T	R	I	A	D	A	R		
T	E	M	A	T	S	U	A	K	A	I	U	I
A	R	A	B	A	Z	I	U	R	T	A	T	U
L	O	K	A	R	R	I	A	L	A	K	A	K

Ihesi

Euskal Herria ezagutuz

TESTUA ETA ARGAZKIAK:
AIALA ELORZA

Gasteiz (Araba)

Maldan gora Gasteiz, maldan behera Vitoria

Vitoria da batzuentzat, Gasteiz beste batzuentzat, ofizialtasun kutsua duten aipamenetan gidoi batek lotzen ditu, edo agian banatzen, EAEko eta Arabako hiriburuaren bi izenak. Eta izenarekin batera doakio hiriari izana; oraingoan, bi direnez gero, izanak. Hala, bi Gasteiz ezagutuko ditugu ondorengo lerroetan, edo Gasteiz bat eta Vitoria bat, auskalo. Muinoko kantoietan Erdi Aroaren arima eskuz ukitzen saiatuko gara, beherago, hiri neoklasikoan, hain iraganekoak ez diren garaietara eramango gaituzte jauregi dotoreek. Asko eskain dezake izen bakarra nahikoa ez duen hiriak.

Oso leku gutxi dute, Vitoria-Gasteizek bezala, izena eta abizena. Izena, “Nueva Victoria”, Nafarroako Antso VI.a erregeak jarri zion 1181ean, herri zena hiri izendatuz. Abizena, muino gainean zegoen Gasteiz herrixkak eman zion. Garai hartan, Gaztelako erreinuak hiri bereganatu eta, horrela, Gasteizek izaera militarra galdu zuen, artisau eta merkataritza bilakatu.

Azken urteotan, eta batez ere 1950eko hamarkadatik aurrera, hiri handi bihurtu da Gasteiz. Auzo ugari jaio zaizkio lau haizetara. Antzinako erromatarrek bezala, hiri honek ere lurralde berriak konkistatu ditu Arabako Lautadan, eta baita inguruetako zenbait herrixka bereganatu ere.

Hala ere, konkista ez da erabatekoa. Etxebizitzak bai, aurkitu egin ditugu han eta hemen, kolore, material eta tamaina guztietakoak, baina bizitza? Non da gasteiztar guztien bizitza, bai betikoena bai

berriena? Leku askotan gertatu ohi den bezala, Gasteizen ere esparru txiki bat da hiriaren arnasa. Nonahi aurkituko ditugun bide-seinaleek horra garamatzate: erdigunera.

Erdi Aroko hiri muinoan

Hirigintza etengabeko erronka izan da Gasteizentzat, eta esparru horretan aitzindari bihurtu da hiri. Muinoko eraikinei erreparatu gero, XII. eta XIV. mendeko arbendol itxurako egitura antzemango dugu. Kaleen izenak ere mende haietako egitura sozialaren seinale dira: Aiztogile, Zapatagile edo Errementari. Erdi Aroko karrika hauetan barrena gabiltzala, Errenazimentuak utzitako aztarnak aurkituko ditugu, familia nobleek egindako jauregi dotore bihurturik: Kordoietxea, Eskoria-tza-Eskibel jauregia, Villa Suso jauregia, Doña Otxanda dorretxea... Gehienak museo edo eraikin publikoak dira gaur egun.

Kale estuz eta kantoietan osatutako hirixka honen inguruan, harresi handia altxatu zuten. Erabat ziur ez badakigu ere, ustez Antso Jakituna izan zen hiri harresiz inguratzen hasi zena. Garai hartan, bi ate baino ez zituen eta Santa Maria eta San Bizente tenpluen paretak ere harresiaren zati ziren. Egun, eraberritutako 230 metroko harresiaren zatia bisitatu daiteke.

Harresitik gertu, Erdi Aroko altxorra aurkituko dugu, Santa Maria Katedrala. Eliza-gotorleku baten gainean eraiki zuten egun ikusten dugun tenplu gotikoa. Eraikinaren ahuleziak bat-bateko eraberritzea egitera behartu zuten 1990eko hamarkadan. Momentu hartan Santa Maria Katedralaren Fundazioa sortu zen, lanak gidatu eta tenpluari mundu mailako ospea emanaz. Ken Follet izan da azkena, baina Antonio Gala, Arturo Pérez-Reverte eta Geraldine Chaplin ere egon dira, besteak beste, Santa Maria katedralean.

Ezkerretik eskumara, Zeledonon eskultura, Ama Birjin Zuriaren enparantza eta Harategi kantoia, harresi zaharraren zati bat ikusgai duela. Hurrengo orrialdean, San Bizente aldea.

Lautadan hiri neoklasikoa

Hiriak hedatze prozesu handia noiz zuen XVIII. mendean. Garai hartan, muinoan zegoen Erdi Aroko hiria Arabako Lautadara zabaldu behar zen, horrek hirigintza eta arkitektura aldetik zekartzan zailtasun eta guzti. 22 metroko desnibela gainditzeko lanak 1781. urtean hasi ziren, Justo Antonio de Olaguibel gasteiztar arkitektoa zuzendari zela. Proiektu hark muinoaren punturik altuena gaurko Dato kalearekin lotzea lortu zuen. Hala, "Los arquillos", Enparantza Berria, Ama Birjin Zuriaren Enparantza eta Matxete Plaza sortu ziren. Altxor arkitektoniko horrek zerikusi txikia du orain gutxi iragarritasun arazoari konponbidea emateko egin diren aldapa mekanikoei.

Desnibela gaindituta, Enparantza Berria dago, arkupeduna eta erabat

karratua. XIX. mendean sortu zuten, festak, zezenketak eta herri merkatuak egiteko. Han dago hiriko udaltxea, arkitektura neoklasikoaren adierazle. Haren parean jarritz gero, eraikinaren atzetik ageri, enparantzaren zaindari diren bi dorre ikusten dira. Ezkerreko aldean San Migel, kontrako aldean San Bizente. Bi elizadorre horiek, Santa Maria eta San Pedrokekin batera Gasteizko "lau dorreak" izenez ezagutzen ditugu.

Jaiaren bihotza

Ama Birjin Zuriaren Enparantza gasteiztarren ohiko topalekua da, hemen elkartzen dira urtero, abuztuaren 4an, Zeledonon jaitsierarekin hiriko jaiei hasiera emateko, baita hiriko kirol taldeak, TAU zein Alaves, omentzeko ere. XIX. mendeko etxez eta horien ezaugarri diren egu-

rezko leiho zabalez inguratuta dago, eta plazaren erdian "Vitoriako Bataila"-ren omenez eraikitako monumentua ikus daiteke. Hiruki formako enparantza honen erpinean, XIV. mendeko San Migel eliza dago. Tenpluaren kanpoko aldean, Gasteizi begira, Ama Birjin Zuria, hiriko zaindaria. Azken urtean eztabaida handia izan da enparantzaren inguruan, zaharberritzea dela eta. Ekaitzaren ostean, gauzak lasaitu eta lanak aurrera doaz. Uda partean bukatuko omen dira.

Hiriko merkatua zegoen lekuan, egun, Foru Plaza dago. Peña Ganchegui arkitektoaren proiektuaren arabera eraiki zen 80ko hamarkadan. Hiriaren ikur bihurtu dira enparantzaren harmailak, frontoia eta sakonunean dagoen Chillidaren eskultura. Plaza honen inguruan, hiriko bi kale nagusi, Independentzia eta Postas. Biek bat egiten dute hiriko beste gune garrantzitsu batean, Posta enparantzaren. Izenak agintzen duen bezala, bertan dago hiriko postetxea. Eraikina XX. mende hasierakoa da eta sinestezina badirudi ere, arkitektoari ate nagusia proiektatzea ahaztu zitzaion. Hala, sarrera handi baten ordez, etxaurre nagusiaren bi muturretan ate txiki bana eraiki behar izan zuten.

Jauregiak begi-bazka

Florida Parkea XIX. mendean diseinatu zen garaiko joera erromantikoei jarraiki. Lorategi botaniko handia izateko jaio zen, erreka eta baso lege ugariarekin. Lorategian barrena munduko leku guztietatik heldutako

Armentia, euskal arkeologoen ninietako bat

Hiri erdialdetik kanpo, *La Senda* pasealekuaren bukaeran, Armentia basilika dago, XII. mendeko tenplua, Euskal Herriko arte erromanikoaren adierazle nagusietako bat. Eliza barruan San Prudentzio dago, arabarren zaindaria. Ohiturak aginduta, urtero, apirilaren 28an, santuaren egunean, erromeria handia egiten da, hiri erdian hasi eta Armentia zelaieraino doana.

Arkeologoentzat leku preziatua dugu hau. Hantxe dago, egun, Euskal Herriko indusketa-gunerik

aipagarrienetakoa. Armentia apezpikutza baten egoitza izan zen X. mendean, eta horrek pentsarazten du noizbait katedrala izan zela bertan, gaurko basilikaren ordez. Katedral horren aztarnen bila, aurkikuntza garrantzitsuak egin dituzte ikerlariak. Besteak beste, bi sakraria. Elizen inguruan egindako zirkuluak dira sakrariak, eta ohikoak ziren XI. mendean. Europa erdian oso ezagunak dira, baina Euskal Herrian bakarrak, oraingoz, Armentiakoak ditugu.

espezieen aldaki arraro eta exotikoak aurkituko ditugu. Parkearen erdian musika kioskoa dago, eta haren inguruan Madrildik ekarritako lau errege godoren giza irudiak. Lorategiaren sarreran Eusko Legebiltzarra ageri da, eta metro gutxira, hiriko katedral berria. Tenplua eraikitzeko lanak 1907an hasi ziren garaiko haize neogotikoei men eginez. Eraikina oraindik erabat bukatuta ez badago ere, 1969. urtean inauguratu zuten, Maria Guztiz Garbiaren omenez.

Florida parkean Armentia basilikaraino doan *La Senda* pasealekua hasten da. Zuhaitzen itzalpean, bidearen bi aldeetan, XX. mende hasierako jauregi ederrak aurkituko ditugu. Horien artean ezagunenak Zulueta, Villa Sofia eta Augusti dira, azkenekoa gaur egun Arabako Arte Eder Museo bihurtua.

Ibilbidearen kontrako aldean beste jauregi garrantzitsu bat, Ajuria Enea. Haren kanpo itxurak "euskal estiloa" esan zaionaren elementu arkitektoniko guztiak erakusten ditu. Garai batean, jauregian Ajuria familia bizi zen. 1972an Arabako Foru Aldundiak bereganatu eta sei urte geroago, Euskal Artearen museo bihurtuta, herritarrei zabaldu zizkien atak. Hamarren bat urte beranduago, jauregia Euskal Autonomia Erkidegoaren eskuetara pasa zen, bertan, ondo jakina denez, Lehendakariaren egoitza ofiziala ezarri. ■

kenzazpi

www.kenzazpi.com · www.pserrano.com

"Argiak" diskoaren aurkezpen kontzertua

**kenzazpi
taldearen eskutik.**

Otsailaren 8a Gasteizko Azkena aretoan

21:30etan

SARRERAK: 5 euro (10 euro 30 urtetik gorakoek)

SALTOKIAK: Aldez aurretik Gong Diskak,
Zuloa eta Disco Laser. Egunean bertan Azkena aretoan

Disko berria!

Makina bat kontu

JOXERRA AIZPURUA

KUTSADURA

Garraioaren kalteak

KLIMAREN ETA INGURUMENAREN Ikerketarako Nazioarteko Zentroak (CICERO) mundu mailako azterketa egin du garraioaren eta berotegi efektuaren arteko harremanaren inguruan. Itsasontziek eta trenek nota ona jaso dute, errepideetako garraio sistemek —autoek eta kamioiek—, berriz, oso eskasa.

Azterketa hori izan da mundu osoan berotegi efektuan garraioak daukan eragina neurtzen saiatu den lehena. Horretarako, garraioa lau multzotan banatu dute: errepide bidezkoa, airetikoa, trenbidekoa eta itsasokoa.

Kontzeptu berri baten arabera neurtu dute garraio mota bakoitzaren eragina berotegi efektuan eta kontzeptu horri “bortxaketa erradioaktibo” deitu diote, neurri uni-

tatea watt metro karratukoa izanik. Emaitzak *PNAS* aldizkari ospetsuan eman dira argitara; bertan adierazten denez, industri garapenarengatik egiten diren CO₂ isurien %15 garraioari leporatu behar zaio, eta horretatik

Garraio mota guztien artean, errepide bidezkoak du eraginik handiena berotegi efektuan.

O s a s u n a

JABIER AGIRRE

Gernu-ihesa, saihestu daitekeen gaitza

ESFORTZUAK ERAGINDAKO emakumearen gernu-ihesa nahiko gertaera usua da. Emakumeen %25ak baino gehiagok, mugimendu jakin batzuk, korrika, salto, ohetik jaiki edo doministiku nahiz ezul egiterakoan, nahi gabe pixa tanta batzuk galtzen dituzte.

Erditze bitartean pelbisean izandako traumatismoak dira arrisku faktorerik garrantzitsuenak. Baina erditzea da nagusi: umea izan eta bost urteren buruan ia hiru emakumetik batek gernu-ihesa izaten du. Norberaren gorpuzkerak ere eragin handia dauka. Gaitzari aurre hartzeko metodo eraginkorra da pelbiseko muskuluak lantzen ikasi eta maskuriaren berreziketakako metodoak ezagutzea. Zenbait kasutan, gerta daiteke botika espezifikoak gehitu behar izatea, baina zoru pelbikoa lantzea da tratamendurik onena.

Diagnostikoa beti urologoak egin behar du. Behin gaitza

behar bezala diagnostikatuta, tratamendu kirurgikoa ere erabil daiteke, baina hori da metodorik gogorrena. Uretraren azpian sare moduko bat kokatzen da, eta kasuen %80

baino gehiagotan emaitza onak lortzen dira. Teknika kirurgiko berri hori ez da hain inbaditzailea, eta sarritan ospitaleratu gabe egin daiteke. Horri esker eguneroko bizimodua bizkorrago berreskuratzen du gaixoak.

Gernu-ihesak ondorio psikosozial nabarmenak ditu emakumeengan: autoestima galera, lan eta sexu jardueretan arazak, besteekiko harremanak garatzeko oztopoak... Laguntza psikologikoa hartzea eska dezakete gaitzak jota dauden emakumeek, batez ere ondoko sintoma hauek agertzen dire-

nean: lotsa, segurtasunik eza, inhibizio afektiboa, antsietatea, depresioa eta tristura, sexualitatearen inhibizioa eta gizarte-isolamendua.

Gernu-ihesak adin ezberdinetako emakumeei eragiten die.

landareak

JAKOBA ERREKONDO

mandio@zerain.com

Mainosa, andere eta jabe

SAGARDOA ASPALDIKO BEREZIENETAKOA ezagutzen ari naiz aurtan. Bere kasakoa joan zen iazko uda eta sagarrak heldu ezinik; azukrez eskasa denak alkohola ere tamainan eta gerora sagardo hori ondu eta bizi luzea izateko nahikoa lan; sekula baino azkarrago botilaratu ditugu bada aurtan etxeokak, ilbehera honen hasieran azkeneko upela.

Klima sasoi berezien ondoren antzeko xelebrekeriak ohikoak direla hausnarrean nenbikienean danba, lehenengoa muturra-
ren aurrean. Beterriko neure paisaia edo ikuspegi honetan, neuretzat behinik behin, ikuskizun berria: horitaren loraldi bateratua. Ugaztunaren oritza ez, landareen horitza nagusi. Jose Luis Zumetaren margolanetan bezala neguko oihalean horidurak ageri dira, ez horikail, ez horikaratu eta hori-aire xalo bat hartu, ez horixe! Horia, horibegitutako beilegia jaun eta jabe...

Garaiz kanpo, inoiz baino kanporago, hurritzaren (*Corylus avellana*) loraldi laru deigarria ohikoa dena baino pare bat hilabete atzera.

Antzeko lore laruak zabaldu ditu lehen sahas ilunak (*Salix atrocinerea*), peto egin gabe, berea duen sasoi peto-petoan.

Ote zuriak (*Ulex europaeus*) eskarda arteko lore biziak urrutira erakutsiz gustuko duen neguari diosala dio. Bizietan udaberri lorea (*Primula vulgaris*) ere azaldu da bere izenari muzin egin eta berri berrien artean bere burua erakusteko ahalegin ikaragarrian. Sasoi honetan hori deigarriak bada, ordea, mimosarena (*Acacia dealbata*). Eskuarki, neguko ekinozioaren plazan, eguna luzatzen hasi ordurako loratzen da. Aurtengoan berandu antzera dabil eta asko ustekabekoak topatu ditu bere loralditzarri posturaka, lehia egin nahian bezala, gajo errukarri alaanak! Ez bai da aurrekoetako inor mimosak paisaian eransten duen horitza arrasto larriaren mailara hurreratu ere egiten. Pinuak (*Pinus radiata*) ere ia igartzen ez diren loreak ireki eta bazter guztiak polen horiz estaliagatik ez dio aurea hartzten mimosa mainosa andere eta jabeari.

Horitzaren ondoren datorrenaren mokoa ageri da eta, garaiz kanpo hau ere, haltzak (*Alnus glutinosa*) bere urardoeko loretza zintzilik du dagoenerako. Baina zuriak datoz indarrean. Erne, etxe gaineko elorri beltza (*Prunus spinosa*) zuritu da. Kate luzea da zuriena, hurrengoa maaltza (*Pyrus communis*).

Mimosa, hori biziz jantzia.

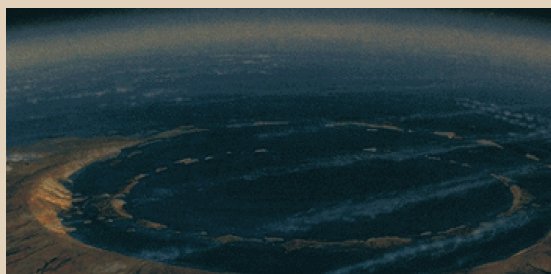
bi heren errepide bidezko garraioari dagozkio. Itsasontzien kasuan argi-ilunak daude; batetik, sufre dioxidoa eta nitrogeno oxidoa isurtzen dute, eta horiek sortutako lainoek lurra hozten laguntzen dute, baina bestetik euri azidoa areagotzen dute. Aire bidezko garraioak ere asko "laguntzen" du berotegi efektua indartzen. Izan ere, izugarri ari baita handitzen aire bidezko garraioa. Aldiz, tren-bide bidezko garraioa da ezbairik gabe atmosferari kalte txikiena egiten diona, eta ondorioz, ikerlariek garraio mota hori bultzatzea komeni dela diote. ■

GEOLOGIA

Meteorito hiltzailearen inguruko datu gehiago

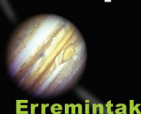
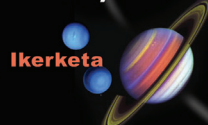
ORAIN 65 MILIOI URTE Yucatan-en (Mexiko) eroritako meteoritoak espezie askoren desagerketa eragin zuen. Hamar kilometroko diametroa zuen meteoritoak, eta izugarritzko kraterra sortu zuen Lurraren kontra jotzean, baina beti izan da misterioa nola horrelako harri puska batek hainbesteko sarraskia eragin zuen mundu osoan.

Texas-ko (AEB) Unibertsitateko Sean Gulick ikerlariak *Nature Geosciences* aldizkarian argitaratu duen artikulua arabera, meteoritoa uste baino ur sakonagoetan murgildu zen, eta horregatik, atmosferara isuritako ur-lurrin kantitatea uste zena baino zazpi aldiz handiagoa izan zen. Gainera, ur-lurrinarekin batera sufre dioxidoa isuri zen, eta hortaz Lurrak euri azido ekaitz ikaragarria jasan zuen, izugarritzko hozketaz gain. Hozketak eta euri azidoak, biek dute espezieak desagertzearen erantzukizuna, Gulicken esanetan. Haren ikerketaren emaitzak ezin dira momentuz ziurtat hartu, baina oso bide interesgarria zabaldu dute gertatutakoa hobeto ulertzeko. ■

Meteoritoaren erorketaren ondorioz Chicxulub krater erraldoia sortu zen Yucatango penintsulan.

Web, CD-ROM eta paper formatuetan soluzioak alor guztietan

INFORMAZIOAREN UNIBERTSOA

Adur SOFTWARE PRODUCTIONS

Adur Software Productions, S. Koop. (ASP)
Industrialdea 1, 20160 Lasarte-Oria
Tel: 943.37.18.49
e-mail: adur@adur.com

Denboraren makina

NAGORE IRAZUSTABARRENA

Hau da hau elementua!

Ezkerrean, Fausto Elhuyar; Joan Jose anaiarekin batera wolframioa isolatzea lortu zuen. Alboan, wolframita.

BERGARA, 1783. Elhuyar-Zubize anaiek, munduan lehen aldiz, wolframio izeneko elementu kimikoa isolatu zuten, Bergarako Errege Mintegiko laborategian. Jean eta Ursula gurasoak Parisen ezkondu ziren 1746an. Urte batzuk geroago, lan kontuak medio, Bilbora joan ziren bizitzera, eta 1753an Logroñora (Espainia). Bertan jaio ziren Joan Jose (1754), Fausto Fermin (1755) eta Maria Lorentza (1757) neba-arrebak.

1772an aitak Parisera bidali zituen bi semeak, *Le jardin du Roi* ikastetxean kimika eta mineralogia ikastera. Zientzia giro bero-beroa topatu zuten bertan. Kimikaren iraultzaren urteak ziren; orduan aurkitu zituzten, besteak beste, bismutoa, nikela eta manganesoa. Lavoisier, Scheele, Werner eta garaiko kimikari nagusien lanak ezagutzeko aukera izan zuten anaiek.

Euskal Herrira itzuli eta 1778an hasi ziren Bergarako (Gipuzkoa) laborategian lanean. Baina berehala joan ziren berriro atzerrira metalurgia-teknika berrienak ikastera. Fausto itzuli zen lehenik Bergarara, baina 1782az geroztik, Joan Jose eta biak elkarrekin aritu ziren Saxoniatik ekarritako mineral bati teknika berri haiek ezartzeko.

Minerala deskonposatu eta burdina eta manganesoa atera zituzten. Hondakinari azido nitrikoa erantsi eta hauspeakin zuria lortu zuten. Azido klorhidrikoa gehituta, hauspeakin

horia izan zen emaitza. Hura xehatu, eta ikatz-hautsarekin nahastuta, ordu eta erdiz su bizian eduki zuten. Botoi gris moduko bat lortu zuten. Hatzez heldu eta hauts bihurtu zitzairen. Wolframioa zen, elementu guztien artean fusio-punturik altuena duena.

1784an, seguruenik Faustok idatzita, Tolosako (Frantzia) Zientzia Akademiak prozesuaren txostena argitaratu zuen. Berehala zabaldu zen berria Europa osoan. Joan Jose Bogotan hil zen, 1796an; Fausto, berriz, Madrilen, 1833an. Baina wolframioaren inguruko ikerketek bizi-bizirik jarraitu zuten.

Egun, Elhuyar anaiek isolatutako elementu gogorak bere txokoa du taula periodikoan; tantilioaren eta renioaren artean, W ikurra eta 74 zenbaki atomikoa duen huraxe da. Eguneroko bizitzan ere toki garrantzitsua du: besteak beste, diamantea ordezkatu du trokelaketa eta zulaketa prozesu askotan, bonbilletan eta elektronikan erabiltzen da, baita plasma sortzeko ere. Material estrategikoa da, eta II. Mundu Gerratik hona eskaera handieneko produktuen zerrendan dago. Behar-beharrezkotzat jotzen da eta, esaterako, AEBetako gobernuak sei hilabeterako stocka dauka gordeta. Finean, Elhuyar anaiek lortutako botoi gris hauskor hargatik ez balitz, ezingo ziren prezio bideragarrian ekoiztu inguruan daukagun gauza asko. ■

ARRASTOAK

FUROSHIKIen erabilera berrindartzeko kanpainak egiten ari da azken urteotan Japoniako Ingu-rumen Ministerioa. Furoshikiak zetaz, kotoiz edo nylonez egindako zapi karratuak dira, eta era guztietako objektuak bildu eta batetik bestera eramateko erabili izan dituzte mende luzetan.

Nara aroaren erdialdean erabiltzen hasi ziren furoshikiak, XIV. mendean. Hasieran ofuro-etan, Japoniako bainu tradizioaletan erabiltzen zituzten, batzuen eta besteen jantziak nahas ez zitezten. Gero merkatariek hasi ziren euren produktuak zapietan biltzen eta ohitura esparru guztietara zabaldu zen.

Egun, Japonian 600 milioi plastikozko poltsa erabiltzen dira urtean eta gobernuak kopurua jaistea erabaki du ingurumenaren mesedetan. Furoshikiak ordea, belaunaldi berriak galtzen ari diren teknika edo artea behar du, zapia nola tolestu eta korapiloak non eta nola egin jakin behar da. Horretarako argibideak www.furoshiki.com web-orrian daude.

Jean-Michel Galant

1953, Azkarate (Baxenabarre). Laboraria. AB, ELB eta LEIAko kidea. Azkarateko auzapeza eta Baigorri Kantonamenduko kontseilaria Paueko Kontseilu Nagusian. Garazi, Iholdi eta Baigorriko Herrien Erkidegoko partaide da. Baigorriko Jean-Baptiste Lambert eta Donibane Garaziko Alphonse Iriarte auzapezak arerio gogorrek ditu Erkidego honetan; presidentea eta presidenteordea hurrenez hurren. Jean-Michel Galantek Baigorriko auzapez eskuindarra izanen du berriz ere lehiakide kontseilari aulkia erdiesteko: “Lambert lehiakide da kanpainan eta abertzaleon etsai amorratua”, zehaztu digu Euskal Herria Bai (EH Bai) hautagai abertzaleak.

MIKEL ASURMENDI

Argazkiak: Gaizka Iroz

«Izugarria da bortizkeriak egiten digun kaltea»

“Azkarateko auzapeza izateak satisfazio handiak eman dizkit. Zatitua zen herri bat elkartzea lortu dugu” erran digu Galantek. Auzapez karguan ziur, Kontseilu Nagusian segitzeko ere konfiantza osoa agertu digu. Konfiantzaz eta zuhurtziaz mintzatu zaigu.

Zazpi urte eman ditu Paueko Kontseilu Nagusian: “Hautetsi abertzale bakarra naiz, eta ardura handia sentitu dut mezuak ongi helarazteko. Euskal Herriko arazoak bortizkeriaren itzalpean ageri dira eta kontseilariak nire eskariei elkorrena egin diete”.

Kontseilariak politikari profesionalak dira gehienak, berak ez du bere burua haien pare ikusten ordea:

“Politika jokoa da, jukutria asko gordezten du bere giblean. Harreman goxoak ukan ditut kontseilariekin, baina kasu, edozein momentutan zaflakoa ukaiteko prest izan behar duzu. Zerbait ikasi dut, hala ere”.

“Euskal Herria gure indarra” da Euskal Herria Bai-ren (EH Bai) lema.

Iparralde osorako lema da hori. Nik Baigorriko Kantonamenduan “Euskal Herria gure indarra da eta zu eta ni haren pindarra” gehitzen dut. “Zu eta ni” horrek “ez dudala nik bakarrik egiten” erran nahi du. Zerbaiten egiteko besteak ere behar baitira aritu, eta elkarrekin. Pindarrak, berriz, Eus-

kal Herririk gabe lurralde honetan bizi garenok arras gibelago egongo ginatekeela adierazi nahi du. Euskal kultura eta izaera bizirik da, gu –herritarrok– garen heinean. Euskal Herria indartzeak lagundu die herritarrei beren geroa zutik atxikitzen hemen. Inon baino gazte gehiago ari da laborantzan plantatzen, artisauak eta ofizialeak ere beste lekuetan baino gehiago ari dira. Horrek salbatzen gaitu herri eta jende bezala.

“Hegoaldeko dinamika ABren zatiketa ekar dezake” adierazi zenuen hautesi nagusi hautatua izan ondoren. Baita halaxe gertatu ere. Egun, zatike-

KONTSEILARI NAGUSIAREN ARRANGURAK

“Departamenduaren eskaera Batera-ri esker azkartu da”

IPARRALDEKO AUTONOMIAZ: “Departamenduaren eskaera azkartu da Batera-ri esker. Autonomia aipu da orain. Goizetik arratsera militantzian ari direnen hitza da, abertzaleen arteko tirabirak sorrarazi dituen. Nik Euskal Herria bakarrik kudea lezakeen instituzioa galdatzen dut Paueko Kontseiluan”.

IKASTOLEN EZAGUTZA BIARNON ETA KONTSEILUAN: “Kontseiluan euskararen arazoa aipatzen duzu eta kontseilari batzuek ez dute ikastolen 35 urteko esperientzia batere ezagutzen. Saliseko auzapezak, Euskal Herriaren juntan bizi denak, erran zidan harrituta zela jakinik, ikastoletako haurrek euskara baino ez dutela ikasten: ‘Ea nora goazen espiritu atzerakor horrekin’ erran zidan. ‘Baina, baina, zu non bizi zara? Euskal Herriatik hain hurbil izanik, ez dakizu besterik ikastoletaz, ez zara gehiago interesatu haietaz?’ erran nion”.

BAXENABARREKO GAZTEEN AZKEN ATXILOKETEZ: “Beste behin bortizkeriak dakartzkien itzalak agertu dira. Etsaiek ongi baliatzen dute hainbat abertzalek bortizkeriaz daukaten jarrera Euskal Herriaren beharrak usteltzeko. Bost dira arrastatuak, frogarik gabe, inozentzia errugabetasuna baztertuz hartu dituzte preso. Ezin onartuzko neurria da. Euskal Herriko gatazka ez balitz, bortizkeria, jendea oldar litekeela pentsatzen dut.

Baina jendeak ez du deus erratan, betiko leloa ez bada: ‘azkenean atzeman dituzte’. Preso batek [Joan Bidart] bere buruaz beste egiten entseiatzea izugarri larria da, lazgarria, jendea hunkitu behar luke, baina jendeak ez du sentitzen gertatu dena. Izugarria da bortizkeriak egiten digun kaltea”.

LE JOURNAL DU PAYS BASQUEKO ESKUTITZA: “Min eman zidan baigorriar gazte batek *Le Journalen* idatziak. Manifestazioa izan zen gazte atxilotuen alde. Berak zioenez, jende asko egon zen, baina Kantonamenduko kontseilaria Jean-Michel Galant ez zela manifestazioan izan ohartarazi zuen. Afera horretan ni banaiz hobendun, gauzak fite konponduko dira. Gazte horrek horrela jokatu du, baina bere giblean badira gehiago. Min egiten dute, etsaiez tronpatzen baitira. Isilik egon naiz. Zer erran? Alabaina, presoan aldeko berte manifestazio batean egon nintzen eta gogoz kontra finitu nuen. Ilundua zuen eta manifestariak jendarmeriara buruz abiatu ziren, txoko ilun batera. Laster hasi ziren jendarmeak zanpaka. Presoen eskubideen alde nago, alta, jendearen iritzieren aldatzeko gaizki jokatzen ari dira antolatzaileak. Ez da Donibane Garazin hilabeteen behin manifestazio bat eginagatik egoera aldatuko. Alderantziz, jendea usatua da eta ez du kasurik egiten, gauza arrunta atzematen du”.

taren ondoren sortu zen Batasuna EH Bai koalizioan dago.

Iparraldeko abertzaleen gehiengoa ABn dago. AB desagertuko balitz, egoera politikoa gaizkitu liteke. Batasunarekin eskuz esku goaz EH Bai-n, batzen gaituena aintzat hartzen jakin behar baita, baina diferentzia handiak ditugu. Bortizkeria afera dela-eta, gure aurkakoek Batasunak auzi honi buruz duen jarrera baliatzen dute eta horrek ez digu batere laguntzen.

Nola ikusten duzu zure burua hautetsi abertzale gisa?

Hautetsia naiz, xantza hori dut. Alta, desoreka handia atzematen dut hautetsien eta militanteen artean, joera guztietako militantez ari naiz. Hautetsiena eta militanteena bi mundu dira. Militanteak beren buruari mintzo ikusten ditut. Ondo da hori, baina zenbaitetan besteei mintzatzen ere jakin behar da. Eta hori egiteko hitzak ondo hautatu behar dituzu, baita hitzak aldatu ere, beharrezkoa bada. Zure militante lagunek hori onartu behar dute eta ez da beti gertatzen. Zenbaitetan beste mintzamolde bat atzematen dute hautetsien hitzetan,

eta “hau beste aldera pasa da” pentsatzen dute. Bilkuretan, batzuetan beldurrez mintzo naizela erratan diet.

“Bortizkeria zinez gelditu nahi bada, zenbaitetan jakin behar da bortizkeria erabili gabe ari diren herriko ekimenei erantzuten”

Hiriburuko Alain Iriart auzapeza ez da ABren izenean aurkeztu. Hautuak harritu al zaitu?

Ez nau estonatu. Alain Iriart konfiantzazko laguna dut. Talde politikoei beren baitan ixteko joera izaten dute. Batzuetan taldearen izenean aritu ordez, ez da baztertu behar nor bere buruaren izenean aritzeko ideia. Gutxieneko libertatea behar da. Nik ez dut hautu hori egin, baina errespetatzen dut. Berak bere inguruko egoera politikoa aztertu du eta nola jokatu erabaki. Nahiago dut Alain Kontseiluko hautetsia izateko xantzarekin ikusi, ezen eta jarrera politikotinko baten ordezkari eta xantzarik

gabe. Hautatuak bagina gai askotan ari gintezke elkarrekin Kontseiluan.

2x2 errepede proiektua gelditu da. Nola bizi izan duzu gertatua?

Lasserre presidenteak duela bi urte proiektua ez zela eginen erran zigun hautetsiei, baita lerro bakarreko bidea izanen zela ere. Joko faltsuan aritu zen. LEIAk [2x2 errepedearen aurkako taldea] ez zuen sinetsi. Nik, bero-beroan, erabakia bozkaturia izanen zen egunean sinetsiko nuela erran nion. Izugarri kexu ibili da nirekin. Berak mezu horrekin bi urtez iraun du, entseiatu da hautetsiak biltzen, baina hauteskundeak hurbildu ahala proiektua baztertu du, galtzeko beldur, naski.

Zer irakaspen atera duzu hortik?

Herritarren mezua eraman dut Kontseilu Nagusira, borrokatu egin behar zen eta borrokatu dut, nire burua engaiatua sentitu dut. Proiektua nola bukatu den ikusteak indar eman dit.

Laborantza Ganbara eratu da azken urteotan. Zer diozu proiektuaz?

Abertzaleok iraun beharra daukagu, baina bortizkeriaren itzalak ditugu gai-

nean. Abertzaleen eta ELBko laborarrien lorpena da Ganbara. Haatik, erakundea ilegala dela dio Estatuak. Ezin sinetsia da. Goi-mailako erakundeek errana dute ilegala dela eta ateak ixten zaizkigu, ateak prefetaren esku baitira. Irautea erran dut oixtian, Ganbararen funtzionamendua herriaren sostenguari esker bizi baita. Laborariek beharrezkoa dute Ganbara. Herritarrek –Hegoaldeko kide abertzaleen laguntzaz– diruztatu dute hiru urtez eta emendatuz doa. Ganbarak iraun behar du politikoki onartua izan dadin. Kontseiluko hautetsien aurrean hori erraten dudalarik, hautetsiek legez kanpo dagoela argudiatzen dute, Ganbaren giblean hau dagoela hori dagoela –bortizkeriaren arazoarekin nahasten dute– diote, garbiki ez dute deus erraten. Funtsean Ganbara ez da aintzat hartzen ordea.

ELBren eta FDSEaren (Departamenduak Nekazari Ustiatzaileen Sindikatuen Federakuntza) arteko harremanak ere ez dira goxoak.

Alta, laborariek ELB izan dadin inoiz baino arrazoi gehiago erakutsi dute beren egin moldetan. Bi sindikatu hauen laborantza moten artean, hemengo laborantza zer den, zertan den eta zertarako izan behar duen bide egokia erakutsi du ELBk bere hastapenetik. Arazoa da FDSEAk dirua duela, baita lagunak boterean ere.

ELBk antolatutako Lurrarna azoka arrakastatsuen ondoren FDSEAk Base-ria izenekoa iragarri du.

Ez dakite bertzerik egiten. ELBk Lurrarnarekin bertze behin bere lanean kausitu duela ohartu dira, eta haiek ere frogatu nahi dute kapable direla antzeko zerbaiten egiteko. Eta dirua gastatu dute harritzekoa. Finean, jende gehiago bildu dezaketela erakusteko. Dena ez da zatiketa alabaina, Ossau-Irati sor-markaren araudia lortzeko laborantzari ari diren laborariek bat egin dute, emeki-emeki bi aldeak elkarreteratu dira eskualde honetan. Laborariak elkartzea baitezpadakoa da.

Euskararen Erakunde Publikoa (EEP) sortu da halaber. Zer diozu honetaz?

Max Brisson da EEPko arduradun nagusia eta espantu pixka bat egiten dut aferan: “Nik salbatuko dut euskara” erran ohi du. Brisson jaunak diru kopuruaz goiti beheiti ari da sarri. Nik,

“Hautetsia naiz, xantza hori dut. Alta, desoreka handia atzematen dut hautetsien eta militanten artean. Hautetsiena eta militanteena bi mundu dira”.

hizkuntza ez dela salbatzen diru laguntzen kopuruaren arabera, euskal hiztunen kopuruari begiratu behar zaiola –pario hori irabazi behar dugula– eta azterketek atzerapena erakusten dutela, erraten diot. Diru laguntzarekin euskararen hiltzoria pixka bat baino ez ote den urruntzen pentsatzen baitut.

Anartean euskara ez da ofiziala.

Ofizialtasuna eskatzea ongi da, baina ez dut sobera sinesten Paristik etor daitkeenaz. Euskararen beharra tokian tokiko auzapezei eta herri elkargoei helarazi behar zaie fermuki. Zeren eta EEPko diruaren %9 herriek pagatzen dute eta horren arabera heldu da Estatuaren eta Erregioaren laguntza. Paueko Kontseilu Nagusiak ere herrien elkargoaren engaiamenduaren arabera emanen duela sosa erraten du. Ez badute eskaera sentitzen ez dute sosa ematen. Tokiko eskaerek irekiko dute ofizialtasunaren bidea, baina jendea bildu, konbentzitu eta engaiatu behar da, guztion aferak izan behar du.

Departamenduaren aferak nola eraman duzu Kontseilu Nagusian?

Departamenduari buruzko informazio eskasa da Biarnon. Biarnesek nonbait sentitu behar dute guk euskaldunok gure departamendua aldarrikatzen dugularik, beraientzat ere mintzo garela, hots, Euskal Departamendua sortzen bada beraiek ere beren departamendua izan behar dutela. Hala izanik, PS Biarnon gehiengo litzateke, halere, harrituta egoten naiz

alderdi sozialistak ez baitu deus egiten horren alde. Beste gaietan sozialistek jukutriak erabiltzen dituzte.

Botere politikoaren eragina sentitzen hasten den erakunde batean aritu zara. Zein da zure ondorioa edota lorpena?

Botere guneetan aise da lerratzea, herriaren nahietatik aldentzea. Alta, herritarren eskubideak borrokaren bidez lortu ahal direla ikasi dut. LEIAREN mezu eramailea izan naiz eta berau helaraztea erdietsi dut. Proiektu-txostenean parte hartu nuen, eta proiektua geldiarazten lagundu dut. Denborak arrazoiak eman dit. Aldiz, Batera plataformaren eskaerak Kontseilu Nagusian horren gutxi entzuteak kezkatu nau. Jendeak usu galdatu dit horretaz, gehiago egin zitekeela pentsatu dut.

Baterak 32.000 sinadura bildu ditu, baina ez da nahikoa aferak mugiarazteko.

Ageri denez Euskal Herria ez da entzuna Biarnon ezta Paueko Kontseilu Nagusian ere. Sinatzaile kopuru horrek jendearen arrangura erakutsi du, baina eskaerari bizkarra eman zaio. Lasserre presidenteak “eskaera ilegala dela, ez dela bere egitekoa” dio, prefetak hori erraten duelako. Aferari ihes egiten dio elkarrizketa landu ordez. Euskal Herriaren ukatzea da zinez, eta nik diot, jarrera batzuek ere hazten dutela bortizkeria nonbait. Bortizkeria zinez gelditu nahi bada, zenbaitetan jakin behar da bortizkeria erabili gabe ari diren herriko ekimenei erantzuten. ■

IÑIGO SANTXO

«Justizia alternatiboaz pentsatzen hasteko garaia da»

Bizkaitarra, Getxokoa. Abokatua da Iñigo Santxo, abokatu euskalduna eta euskaltzalea. Bere buruaren definizioak behin ematen hasita, “aktibista juridikoa nintzela idatzi zuten behin, ABCn edo halako batean”, gogoratu du. Dagoeneko desagertua den Abokatu Euskaldunen Sindikatuko (AES) sortzaileetakoa izan zen, Justizia Euskaraz elkartearen dabil orain.

UNAI BREA

Argazkiak: Iñigo Azkona

Zergatik behar da Justizia Euskaraz izeneko elkartea, zein da egoera?

Arazoa oso argi dago: abokatu euskaldunok zailtasun nabarmenak ditugu geure lana ondo egin ahal izateko. Espainiar Konstituzioak, esaterako, babes judizial eraginkorraz berba egiten du. Baina hori ez da betetzen Euskal Herrian, epaileak euskaldunak ez direlako. Euskal Herrian, nik uste, justizia administrazioak bi alderdi ditu: batetik, herritarren aurkako eta herritarren arteko auziak konpontzea, baina bestetik, badauka funtzio errepresibo edo kolonizatzailea, nolabait esateko. Askotan, epaileek euskara elementua erabiltzen dute herritarren aurka egiteko. Gaur egun, Euskal Herrian dauden epaileen %90 oso ideologizatuta dago. Oso barneratuta dute euskararen aurka jo beharra. Euskara tartean sartzeak baldintzatu egin dezake, eta baldintzatu izan du, epailetaren emaitza.

Epaileak dira arazo bakarra? Justizia administrazioak atal asko ditu.

Nik, euskaltzalea naizen heinean, esan dezaket justizia administrazio osoa euskaraz nahi dudala. Leihatilara joaten naizenean, hango langileak euskaraz eman diezadala zitazioa. Baina hori osagarria dela esan liteke. Arazoaren muina epailea da. Eta hala

da berak epaituko zaituelako, eta ez zaituelako modu zuzenean ulertzen. Nire bezeroak eskubidea dauka abokatu edukitzeko, eta ez itzultzailea abokatuaren orde. Espainiako legediak aurreikusi egiten du fiskalak eta abokatuak arma berdinak izan behar dituztela. Biak maila berean egon behar dira, biak beltzez jantzita, eta abar. Baina nik hobeto egiten dut euskaraz gaztelaniaz baino, eta fiskalak eta epaileak esaten badute beraiek ez dakitela euskaraz, uko egin behar diot defentsarako dudak tresnarik onenari, nire hizkuntzari. Eta abiapuntua gaiztoa izango da, hanka bat lotuta edukiko dudalako.

Jarrera politikoak defendatzea leporatu izan dizuete.

Ez, bada. Guk jarrera juridikoak defendatzen ditugu. Euskal Herrian hain da logikoa, hain da oinarritzkoa, epaileak euskaraz jakin behar duela esatea! Antolatu dezatela nahi duten moduan, baina akusatuak eskubidea dauka, euskara hizkuntza ofiziala bada, epaileak zuzenean uler diezaien. Bestalde, batzuek diote itzultzaileak perituak direla. Beraz, espezialistak. Baina hizkuntza ofizialetako itzultzaileen figura ez dago inon aurreikusita. Botere Judizialaren Lege Organikoak dio itzultzailea hizkuntza ezagutzen duen edonor izan daiteke-

la. Baina itzultzaileak abokatuaren tokia hartuko du. Itzultzailea, munduko onena izanda ere, aldatu egiten du, sortu... Harreman prozesala herrenka abiatzen da. Gure planteamendua oinarritzko logika juridikozkoa da. Harreman prozesala zuzen osatu ahal izateko ezinbesteko baldintza da epailea euskalduna izatea.

Hamaika urte AES sortu zenetik. Lehen bezala gaude, hobeto?

Agian okerrago. Epaia eman dira jendea euskara erabiltze hutsagatik zigortuz. Gaur egun beldurra dago euskaraz joateko epailearengana. Horren aurrean, noren babesa dauka herritarrak? Paradoxikoa da, Justizia Sailak ere ez dio babes eraginkorra ematen herritarrari.

Gasteizko Justizia Sailaz ari zara?

Bai. Egiten duen gauza bakarra kristoren dirutza gastatzea da kristoren eraikinetan, funtzionarioen soldata ordaindu, eta administrazioa ondasunez hornitu. Uste dugu dagoeneko "hau ez dugu onartzen" esan beharko litzatekeela, eta "datorren urtean justizia administrazioarako aurrekontua kupotik hartuko dugu, eta magistratuek itxita edukiko dituzte euren bulegoetako atak". Halako jarrera sendoa. Ezin daiteke onartu honelako urrapen bakar bat ere. Hain da argia! Baina askotan zail egiten zaigu gertatzen dena herritarrei helaraztea. Zaila da akusatuaren ezintasuna adieraztea, itzultzaileak ez duela esan berak esandako gauza bera...

Askotan gertatzen da hori? Hasteko, abokatu euskaldun asko dago?

Gero eta gehiago. Baina beldurra dago. Kontuan hartu behar da herritar gehienek ez dutela justizia administrazioarekiko inolako harremanik beren bizitza osoan. Eta batzuek bizitzan behin. Horiek abokatuarengana etortzen dira beren auzia ezin dezaketenean beren kabuz konpon-

"Harreman prozesala zuzen gauzatzeko ezinbestekoa da epailea euskalduna izatea".

du. Eta beraientzat hori da munduko kasu bakarra. Pentsa, bizitzan behin, beldurrez zaude, eta askotan dirua ere bada tartean. Orduan, galdera: euskaraz egingo dugu? Eta epailearen aurrean euskaraz agertzeko prest dauden herritarrak oso gutxi dira. Gaur egun euskaldun militanteek, kontzientziadunek, baino ez dute egiten.

Epaile guztiek jakin behar lukete euskaraz zure ustez, edo batzuek baino ez?

Eskubidea bermatzea da kontua. Abokatuen Elkargoak, esaterako, askoz xumeagoa izanik, bermatu egiten du urteko 365 egunetan edozein atxilotutako abokatu euskalduna edukiko duela. Justizia administrazioak beste hainbeste egin behar luke: demanda, salaketa, edo prozeduraren edozein atal euskaraz sartzen den unetik, bermatu epailea euskalduna izango dela. Hori da gutxienezkoa.

Baina EAEko Justizia Sailak ez ditu lotuegi eskuak? Epaileak, azken batean, estatuaren eskumena dira.

Jaurilaritzako Justizia Sailean dagoen alderdiari, benetan abertzalea bada,

esfortzu handiagoa eskatu beharko zaio, hau ezin dela onartu esan behar dute. Beraiek bilatu behar dute eredu hau amaitu dadin. Justizia administrazioa Madriletik erabilia bada -Ibarretxe kasua, 18/98 -, bada garaia justizia alternatiboaz pentsatzen hasteko.

Hizkuntzaz baino zerbait gehiagoz ari zara orain...

Bai, sistema judizial propioaz. Esther Larrañagak, justizia sailburuordea zela, esan zuen Ibarretxe planarekin Espainiako Entzutegi Nazionalak ez duela eskumenik izango gehiago gure gainean. Tira, iritziak ematea ondo dago, gezur esatea ez. Jaurilaritzak egin duen planteamendurik ausartena, Ibarretxe planak, aurreikusten duen gauza bakarra epaile-gobernu funtzioetarako organo deszentralizatua da. Euskadiko Botere Judizialaren Kontseilua, edo deitu nahi duzun moduan. Baina harago joan behar da, eta sistema bat sortzen hasi. Ideiak badaude, eta batzuk bideragarriak izan daitezke. Arbitrajeak, esaterako, aukerak eskaintzen ditu, aukerak ustiatzea da kontua. ■

Babeslea: Bizkaiko Foru Aldundia

gure
artean
euskaraz

BFA
DFB

Neurrira egindako erretiroak

Urtarrilaren lehen egunaz geroztik indarrean da erretiroa 65 urtetik gora atzeratuta gehiago kobratzeko legea. Beraz, aurrerantzean, abian da neurrira egindako erretiroa. Orain arte, salbuespen bakan batzuetan izan ezik, ezin zen legez erretreta adin horretatik aurrera atzeratu.

DANIEL UDALAITZ

Geroago erretiratzeko abantailak eskainiko ditu Espainiako Administrazioak eta lehenago erretiratzeko zailtasunak.

ESPAINIAKO ADMINISTRAZIOAK, Patronalak eta Sindikatuek Gizarte Segurantzako Legea berraztertzea erabaki zuten pasa den urtean. Lege horren baitan, besteak beste, pentsioa %15eraino handitzeko aukera aurreikusten da erretiroa 70 urtera arte atzeratzen dutenentzat. Berraztertze horrek pasa den azaroaren 22an jaso zuen Diputatuen Kongresuaren behin betiko onespina eta

2008ko urtarrilaren lehenean sartu zen indarrean. Euskal Herriak Gizarte Segurantza propiorik ez duenez, Espainiako eta Frantziako erretiro sistemei loturik daude langile euskaldunak.

Espainiako Estatuan erretiroa hirurogeita hamar urtetik gora hartzeko aukerarekin zera eskaini diete langileei: neurrira egindako erretiroa. Orain arte, salbuespenak sal-

buespen, nahitaezkoa zen gehienez ere 65 urterekin erretiroa hartzea. Hala, alor honetan Europako beste herri batzuek hartutako bidera lerratu da Espainiako Estatuare.

Hona legeak dakarren neurri nagusia: 66 urterekin edo gehiagorekin erretiroa hartzen duten langileei %2 handituko zaie pentsioa, 65 urtetik gora kotizatutako urte bakoitzeko. Portzentaje hori %3ra igoko da 40

Txandakako lan kontratua gogortu egin da

Txandakako lan kontratuaren erreformak —hau ere urtarilaren 1az geroztik da indarrean— erretiro partzial aurreratua lortzeko baldintzak gogortzea ekarriko du pixkanaka eta etengabe. Langileak edo pertsonala modu errazagoan berritzeko formula da txandakako lan kontratua. Hego Euskal Herrian milaka langilek erabili dute kontratu eredu hau 60 urtetik aurrera erretiroa hartzeko, 65 urte betetzean jasoko duten pentsioan inolako murrizketarik gabe. 1999an indarrean jarri zenetik Hego Euskal Herriko 30.000 langile baino gehiagok baliatu dute. 2007an, esaterako, 5.000 euskal herritarrek onartu dute lan kontratu hori.

Hauek dira txandakako lan kontratu honen ezaugarri nagusiak: gaur egun arauturik dagoen bezala, langabe bakoitzaren ordezkapena lanaldiaren %85ean egiten da, gutxienez. Erretiratu partzialak bete behar du gainerakoa, hau da enpresak ordaintzen dion gainerako %15 berak egin behar du lan. Pentsioa, halakoetan, oso-osorik jasotzen da

65 urte betetzean. Adin horretara arte jasotako pentsioa utzitako lanaldiaren proportzio berekoa izaten da. Ordezkapena egiten duenak ordezkatuaren lanpostu bera bete behar du, edo haren antzekoa.

Baldintzak, ordea, gogortu egin dira orain. Hala, kontratu mota honetara biltzeko, sei urteko antzinakotasuna beharko da enpresan, nahiz eta baldintza hau pixkanaka ezarriko den. Aurten bi urteko antzinakotasuna eskatuko da, eta igarotzen den ekitaldi bakoitzeko bat gehiago. Erretiro partzial hau hartzeko adina ere atzeratu egin da: lehen 60 urte ziren eta orain 61 izango dira, nahiz eta 2008an 60 urte eskatuko diren. Igarotzen den ekitaldi bakoitzeko bi hilabete gehiago atzeratuko da erretiro partzial hori hartzeko adina. Gaur egungo %15 horren ordezkapena lanaldiaren %25 bete beharko dute, gainera, erretiro partziala hartzen dutenak. Azkenik, 30 urte eduki beharko ditu kotizatuta, eta ez 15, gaur egun bezala; eta aparteko ordainsariak ere ez dira kontuan hartuko.

urteko kotizazio-ibilbidea egiaztatuz gero. Halaxe osatuko litzateke ares-tian aipatutako %15 hori. Arauak zehazten du, gainera, pentsio handiena gaingitzen den kasuetan, oroharreko prezioan urtean kopuru bat jasotzeko eskubidea onartuko dela; kotizatutako urteen arabera izango da, hain zuzen, zenbateko hori. Arau hauen berri zehatz-mehatz jakin nahi duenak eskueran dauka Gizarte Segurantzaren webgunea: www.seg-social.es. Norberaren egoera zein den zehazki jakiteko, ordea, Gizarte Segurantzako Institutu Nazionaleko edozein bulegotara jotzea da onena. Han argituko dizkiote zalantza guztiak.

Egiazko hamabost urte kotizatzen, pentsioa eskuratu ahal izateko

Gizarte Segurantzako arau berrien artean pentsioen gaiari loturik beste neurri garrantzitsu bat ere hartu da: erretiroko pentsioa eskuratzeko nahitaez kotizatu beharreko epeari dago-

kiona. Kasu honetan, neurria gaitzagoa eta garestiagoa da gaur egungo langile eta etorkizuneko pentsioduentzat. Izan ere, luzatu egin da erre-

Urtarilaz geroztik, 65
urtetik gorakoek ere egin
ahal dute lan hala nahi
badute; pentsioa %2
handitzeko aukerarekin

tiroa hartzeko nahitaez kotizatu beharreko gutxieneko denbora tartea. Orain arte 15 urtekoa zen gutxieneko epe hori. Eta araudi berriak beste xehetasun bat ere ekarri du: aparteko ordainsariak jada ez dira kontuan hartuko. Alegia, orain arte 4.700 egun kotizatzearekin aski zen gutxieneko epe hori osatzeko, baina urtarilaz geroztik 5.475 egun kotiza-

tu beharko dira eskatutako hamabost urte horiek egiazkoak izateko.

Erretiroa hartzeko adina gutxitzeko —eta erretiro partziala edo erretiro aurreratua hartu ahal izateko— koefizienteekin zerikusia duten beste aldaketa batzuk ere jasotzen ditu arau berriak. Hala, erretiroa hartzeko adina gutxitzen duten koefiziente berriak sartu dira indarrean lan “nekagarri, toxiko, arriskutsu eta osasunerako kaltegarrientzat”, baita ezintasunen bat duten pertsonentzat ere. Horretarako, beharrezkoa izango da, aurrez, dagozkion azterketa guzti-guztiak egitea; kotizazio aldaketak kontuan hartu beharko dira eta ezingo da inolaz ere 52 urte baino gutxiagorekin hartu erretiroa.

Gainera, erretiro partziala eskuratzeko baldintzak bateratu egin dira erretiro aurreratua hartzeko baldintzekin. Aurreratua hartzeko nahitaezkoa da 61 urte beteak izatea (60 ziren lehen), 30 urte kotizatuta edukitzea eta enpresan sei urteko antzinakotasuna izatea. Azken bi baldintza horiek ez ziren eskatzen lehen erretiro partzialetan. 1967ko urtarilaren 1a baino lehenagoko mutualistentzat, 60 urteko adina mantentzen da. Azkenik, 2002ko urtarilaren 1aren aurretik kaleratze baten ondorioz eta 35 urte kotizatu ostean erretiro aurreratua hartu zuten haien guztien pentsioa ere hobetu egingo da.

Alarguntzako pentsioak baita izateko bikoteentzat ere

Gizarte Segurantzako Legearen erreformak alarguntzako pentsioentzat ere hainbat hobekuntza biltzen ditu. Hala, esaterako, ezkonduen eta izatezko bikoteen baldintzak parekatu egin dira alarguntzako pentsioari dagokionean. Pentsio hori jasotzeko eskubidea onartuko zaie —gutxienez bost urtez— elkarrekin bizi izan direla egiaztatzen dutenei edo elkarrekin seme-alabak dituztenei. Heriotzagatiko laguntzari dagokionean ere ezkonduen eskubide bera izango dute izatezko bikoteek, eta laneko istripuen edo laneko gaixotasunen ondorioz gertatutako heriotzengandik ere oroharreko prezioan kalteordaina jasotzeko eskubide bera izango dute. ■

Bero-beroan

ONINTZA IRURETA

Katalana ofizial Ipar Katalunian

IAZKO ABENDUAREN 10EAN onartu zuen Frantziako Ekialdeko Pirinioetako Kontseilu Orokorrak “La Carta del català”. Erabaki horren arabera, katalana ofiziala izango da departamendu horretan eta beraz, balio hori izango du Ipar Katalunian. Albiste *Vilaweb* webgune katalanak zabaldu du eta azpimarratu du albiste hori isilean igaro dela orain arte, nahiz eta gertaera historikoa den elkarte eta erakunde katalan askorentzat. Kontseilu Orokorrak hiru eremutan ditu eskuduntzak: errepideak, gizarte zerbitzuak eta eskolak. Sinatutakoaren arabera, Institut d’Estudis Catalans-en (Katalanaren Akademia) esanetara legoke Kontseilua hizkuntza kontuetan. Bestalde, Kontseiluaren lana izango da katalan hizkuntza zein kultura transmititzea, biziraupena ziurtatzea, edonolako esparru publikotan katalana presentetate izatea eta ikasgela elebidunak irekitzea.

Hainbat elkarte katalanek erabakia garrantzitsua dela aitortu badute ere, Kontseilu Orokorrak etorkizunean

egingo duenaz iritzi desberdinak daude. Horien iritziak irakurri nahi izanez gero jo hona: www.vilaweb.cat

De Rijk-en hilondoko euskal gramatika

RUDOLF P. G. DE RIJK euskalari holandarra 2003an hil zen eta azken urteetan euskara batuaren gramatika didaktiko bat prestatzen ari zen. Bukatu gabe utzi zuenez, Virginia de Rijk-Chan alargunak lanari heldu zion beste hainbaten laguntzari esker, hala nola, Armand De Coene eta Fleur Veraart. Cornell University, Leiden University eta Euskal Herriko Unibertsitateko hizkuntzalariek ere lagundu dute. *Standard Basque: a progressive grammar* du izena liburuak. Azala eta aurkibidea ikusi nahi izanez gero begiratu hemen: www.blogari.net/filoblogia

“Araitz-Beteluko ahotsak” liburuak kalean

NAFARROAKO eskualde horretako ahozko tradizioa biltzen du liburuak. Amaia Apaulaza eta Kontxi Arraztio

dira ikerketaren egileak eta zonaldeko zazpi herrietako 59 berriemaileren lekukotasunak jaso dituzte. Euskararen Nafar Institutuak aurkeztu du liburua eta baita DVDa ere.

“Nora” bidaia aldizkariaren lehen zenbakia

EKT Euskarazko Komunikazio taldeak eta Sua argitaletxeak argitaratu berri dute *Nora* bidaia aldizkaria. Imanol Agirre izango da zuzendaria eta hileko lehen igandeetan kalean izango da.

Noain eta Arangurenen D eredua

ASPALDIKO ESKAERA ZEN Nafarroako eremu erdaldunean dauden bi herri horien: eremu mixtura igaroko ez baditu ere Nafarroako Hezkuntza Sailak, gutxienez hezkuntza publikoan D eredua jartzea. Negoziaketak bukatu dira eta Pérez-Nievas kontseilariak esan du datorren ikasturtean D eredua izango dela bai Noainen eta baita Arangurenen ere.

TALAIAN

Osakidetza sendatu

Osakidetza, EAEko osasun sistema, larriki gaixotua dago eta larrialdiko ebakuntza behar du. Garai batean aitzindari eta eredugarri zena, serioki hondatua dago gaur egun. Duela hiru aste, Gurutzetako Larrialdietan lau orduz egon nintzen laguntzera joandako gaixoa artatu zain; eta beste hiru ordu eman nituen beharrezko probak egin bitartean. Adibide bat da eta ugari eskain litezke. Testuinguru horretan medikuen salbu sindikatu guztiak eta langileak euren soldata eta baldintza sozialak hobetzearen aldeko mobilizazioetan dabilta. Ugazabak –Lakuako Gobernuak– negoziaketak hautsi zituen eta dekretu bidez ezarri zituen bere baldintzak. Sindikatu guztiek, medikuenak izan ezik, “dekretazoa” ukatu zuten eta mobilizazio berriak deitu zituzten, baita pasa den urtarrilaren 29ko greba orokorra ere. Guztia negoziaketa eta elkarriketa eskatzeko.

Ugazabak publizitate orriekin zuritu du bere burua. Horietan erdizkako egiak eta langileen soldadak jakitera eman ditu –manipulatuak, sindikatuen arabera– baina beraien nagusienak ezkutatuak, Ibarretxe (100.000 euro urtean) edo Osasun Saileko Inklanena (95.372 euro), esaterako. Langileek mobilizazio berriak iragarri dituzte, baita beste greba orokor bat ere. Osakidetza eta bere erabiltzaileei kalte berriak saihestu behar zaizkie. Eta horretarako ezinbestekoak dira elkarriketa eta negoziazioa. Ez al du Ibarretxek behin eta berriro esan hitz egin behar dela? Lehendakari jauna, gauzatu ezazu behingoz esandakoa. Eser daitezela interesatuak mahai baten inguruan eta ez dadila inor altxatu Osakidetza behin betiko sendatu arte. Erabiltzaileok eskertuko dugu.

Juan Mari Arregi

Ilegalizazioen aurretik jarduera etena

EAE-ANV ETA EHAK Espainiako hauteskunde orokorretatik at jarriko dituzte seguruenik aste honetan bertan, Baltasar Garzon epaileak hala erabakita. Datorren astelehenerako, hilak 11, hautes zerrendak aurkezteko epea itxiko da eta ordurako dena lotuta utzi behar da. Auzitegi Gorenean fiskaltzak aurkeztutako ilegalizazio prozesuak bide luzeagoa eramango du. Dena aurreikusi bezala doa eta honek berriz ere tentsioa dantzan jarriko du.

Ezaguna ez dena da tentsio giro horrek ekarriko duen panorama politikoa, baina pentsa liteke Batasunaren ilegalizazio prozesuan ezagutu izan den girotik oso desberdina ere ez dela izango, azken finean eremu politiko bakoitzak duen indarra du.

Edozein modutan, bada tentsioa biziki goratu dezakeen eragilea eta hori ETArek jarduera izan daiteke. Azken hiruzpalau hauteskunde prozesutan, ETAk ez du hildakorik eragin eta elkarriketa prozesu bat ere indarrean izan da. Oraingoan, negoziazio saio baten porrotaren ondorengo lehen hauteskundeak dira, Espainiakoak —beraz ezker abertzalearentzat ez horren garrantzitsuak— eta bi alderdiren jarduera zibikoa debekatuta egongo da. Koktel zinez arriskutsua.

Ilegalizazio prozesuek bereziki ezker abertzalea kaltetzen badute ere, Espainiako sinesgarritasun demokratikoa ere guztiz kolokan jartzen dute. Baina bereziki, euskal gizartea bera zangotrabatu eta kateatzen da, Alderdien Legearen aurka dauden arteko elkarlan dinamika oztopatu eta tentsio handiak eraginez.

ENAMeko indarrek, Estatuaren kolaboratzaileak jotzen dituzte Alderdien Legea onartu ez baina hauteskundeetan ezer gertatuko ez balitz bezala parte hartzen duten alderdiak.

L. J. / ARGAZKI PRESS

EAE-ANVh hilaren 3an Bilbon egindako ekitaldi politikoa.

Gainerako alderdien ustez, salaketa eta aurkako jarrera erakustez gain gutxi egin liteke, ENAMen jarrerak berak, berarekiko elkartasunerako tarte txikia uzten duelako, eta bere nahiekin bat eginda, bere eskakizunekin bat egitea bere estrategia babes-tea litzatekeelako.

Egungo konfrontazio dinamikan irtenbiderik ez duen korapiloa bide da ilegalizazioan bakarrik zentratzea eta berau askatzeko, partekatzen diren beste balore eta dinamiketara jotzea beste biderik ez dago, bakoitzak bestearen izaera onartu eta errespetatuta.

Hego Euskal Herrian salbuespen egoera nabarmena jarri du indarrean Estatuak, bereziki ENAMi eragiten diona, baina bide batez gizarte osoari ere bai. Zuzenbideko estatuaren zutoinak gero eta zilegitasun txikiagoa dute euskal gizarteko gero eta herritar kopuru handiagoarentzat. Elkarriketa, negoziazioa eta akordioa biziki sustraitua diren baloreak dira, azken bake prozesuan behin eta berriz agerian geratu zen moduan. Eta, hala ere, ezin konfrontazio bortitza eta inposaketaren gorpila eten. Kontraesana agerikoa da, eta alderdi politikoek

badute zer hausnartu, baina baita balore horien alde agertu den gizarte zibilak ere, bereziki erabaki eskubidearen aldeko jarrera dutenen artean.

JOSE LUIS RODRIGUEZ ZAPATEROK hauteskundeak irabazten baditu —inkestek hori diote—, EAJrekin akordioa lortzen saiatuko ei da, hori zioen Alberto Suriok joan den igandeko *El Diario Vasco*-n. Helburuaz garbi hitz egiten da, Ibarretxeren kontsultaren plana indargabetzea; akordioaren baldintzez gutxi, baina erabaki eskubidearen inguruko plan-teamendurik ez da aipatzen.

PSOEK hauteskundeak irabazi edo ez, datozen hilabeteetan Eusko Legebiltzarra eta Ibarretxe lehendakaria izango dira tentsio politikoaren gune nagusiak. Batetik, Legebiltzarrak erabaki beharko du zer egin Auzitegi Gorenak EHAK-ko taldea desegitea eskatzen badio. Bestetik, hauteskunde osten begiak ekainera joko du, kontsultarena aurrera aterako den hala ez ikusteko. Eta tartean Ibarretxe lehendakaria epaitu dezakete. Zigorrena ez dago horren argi, baina Atutxa auziak kargugabetzearen bidea zabalik utzi du.

Gazako itolarria hesiaren barrutik kontatuta

Palestina osoan baldin bada tamalgarria biztanleek Israelen kontrol eta blokeoengatik jasaten duten egoera, Gazako herritarrena bereziki da larria. Analisi, irtenbide eta estrategien azpian, jendeak daude beren eguneroko bizimoduan. Bi blogarik eskaintzen dute lekukotasuna.

HEBA ZAYYAN GAZATARRAK *Contemplating from Gaza* izeneko bloga idazten du. Hona nola aurkezten duen bere burua: “Besteen bizitzaren behatzaile izatea aukeratu dut. Etengabe ipintzen dut auzitan besteek egiazat daukatena eta absurdoan edertasuna bilatzen dut. Inguru ilun honen erdian indarra nire bi alaben aurpegietako irribarreak ematen dit”. Ez dio askoz gehiago bere buruaz Zayyanek, baina izan behar du norbait: urtarrilaren 28an bere kronika berezia argitaratu diote *Le Monde Diplomatique*ko erredakzioaren blogean (“Gaza, blokeoaren egunerokotasuna”), eta beste bat *The Independent* egunkarian (“Argindarrak galdetzen didate haurrek, eta ezin diet erantzun”).

Urtarrilaren 28an Zayyanek kontatu duena dator ondoko lerrootan. Hamas mugimendua hauteskundeetan Fatah-ri nagusitu zitzaionetik, Gazako milioi eta erdi biztanleen bizimodua presoenaren pareko da. Inor ezin da ez irten eta ez sartu. Beharrezko produktu asko desagertu egin dira saltokietatik. Eraikuntzarako behar diren burdina eta porlana falta direnez, etxegintza osoa geldirik dago. Botika asko ezin dira aurkitu, eta beste asko zorrotz arrazionatuta daude.

Langabezia eta txirotasuna markak hausteraino ugaritu dira. Herritarren egoera psikologikoa asko hondatu da hilabeteotan, espetxeratze, isolatze eta ezintasunezko sentimenduek jota.

Urtarrilaren hirugarren astean Hamaseko hogeit hamar militar gazte hil zituen armada israeldarrek El-Zaytun auzoan egindako erasoan. Erantzuteko, Hamasek kohete batzuk tira zituen Israelera, eta errepresalian honek Gazaren blokeoa erabaki: erregaiak, gas naturala eta janaria, hornidura oro eten zaio Gazari.

Hotz handia egin du egun horietan Gazan. Unibertsitatean ikasleek azterketak berogailurik gabe egin behar izan dituzte. Gainerako etxe eta eraikuntzetan ere bero gutxi izan da, gasa zeukatek tentuz gastatu dutelako, blokeoak oraindik luze joko duela eta. Ospitaleetan asko okertu da egoera, arduradunek erabaki behar izan dute zeukaten energia pitina nola banatu haur jaioberrien gunetan, zaharren geletan... Autorik ez zebilen kasik karriketan.

Hilaren 23an milizianoek Gaza eta Egipto arteko hesia lehertu dute. Zorionez egiptoarrek utzi diete pasatzen eta jendeak arnasa hartu du. Uholde betean pasa dute muga, etxerako mila gauzaren pasa askok, Egipton erosi eta gero Gazan saltzeko genero bila beste askok (gauetik goizera zigarretak asko merkeku dira), batzuek baliatu dute Gazatik eskapo egiteko, lan bila edo ikastera.

“Nire buruari galdetu diot –idatzi du egun horretan Rafah hirian tokatu den Zayyanek– nola ikusten ote dituen kanpoko munduak jende hauek, beren aha- leginak kasik Gazan bezain gauza gutxi

Argazki hau –“Mutiko palestinarrak erosketetan”– Mohammed Omar-ek *Rafah Today* blogean ipini dituenetako bat da. Urtarrilaren 24an dago aterea Egiptorekiko mugan. Bezperan Hamaseko milizianoek hesi erraldoia leherkariz eraitsita, milaka gazar pasatu zen Egiptora. “24 orduz iratzarrita! –idatzi zuen egun hartan Omerrek– Rafah 24 orduz egon da esna, eta hau gauza berria da. Jendea iluntzean etxera erretiratu ohi da, Israelarren erasoak saihesteko esperantzan. Rafah bezalako mugako herri bat, Gaza hegoaldean, oso arriskutsua da ilundutakoan. Baina gaur, jende oldeak –ehun-milaka– erabaki du erosketetara joatea, ondo ilunduta gero ere. Erostera ezean, jende ugari pasatu da ‘haize freskoa hartzera’, gazta eta esnez kargatuta etxera zihoan gazte batek erantzun didan moduan”.

dagoen mugaz beste aldeko herrira iristeko, hain pozik eta gogotsu! Niretzako ez dago ikuskizun gazi-gozoagorik jendeo horiek osatzen dutena baino, ilara luzeetan, bide luzea eginda, batak ardia bizkarrean, besteak bidoia bete gasolina, zoriontsu garaipen txiki eta labor hau erdietsi dutelako”.

Gero egun batzuetako arnasaldia bukatu da, Egiptok berriro lortu du ataka ixtea, eta Gazaren blokeoaren inguruko solasak hasi dira luzatzen.

Herritarrek gosez zigortu

Mohammed Omer-ek *Rafah Today* bloga egiten du. Honen jatorrizko helbidea panan dago, baina ikus daiteke *Virtual Activism* gune unibertsitarioak utzi dion espazioan. Gazako bizimodua idatziz eta argazkitan eskaintzen du Omerrek.

Urtarrilaren 28an kronika berezia plazaratu dio Omerri Britainia Handiko *The New Statesman* astekariak: “Gaza blokeoaren beste aldetik ikusita”. Honela hasten da: “Gazako kaleetan lohi ilun ustela zabaldu da. Aire metano eta bakterioen gas usainez bete da. Iturriek gai organikoa darie, gizakien eta abereen hondakinez kutsatutako nahasketa pozoitsua. Okaztagarria da kiratsa”.

Nazkagarrikeria hori dator estoldetako ur zikinek sortu duten putzu berri batetik. Al-Zaytuneko ur zikinen tratamendu plantak egunean 20.000 litro

gasoil behar ditu, baina Israelek eten egin du erregaiei hornikuntza oro. Gazako Osasun ministroak aitortu du ingurumen mailako hondamendia ari dela gertatzen Gazan.

Omer mintzatu da Gazako ospitale handiengan, Al Shifa Hospital, harrera eta larrialdien arduraduna den Mawia Hasaneen doktorearekin. "Hautua egin behar izan dugu ea nori eten argindarra, edo maternitatean dauden umeei, edo bihotzetik dauden gaixoei edo kirofanoetako zerbitzuei". Hautu latzak, egunetik egunera latzagoak. Gazako ospitaleetan, botikak urri eta tresneriak indarrrik gabe edukitzeaz gain, gaixoak hotzak daude.

Ogia ere eskas da Gazan. Argindarra falta da, irinik ez da iristen inondik, eta okinek ezin dute labatu palestina-

rrek eguneroko ogia duten *pita*. Zentral elektrikoa itzalita dagoenez, Gaza hiriko 600.000 biztanleak ilunpetan bizi dira. Eta beren etxeetako hozkailu eta gainerako armairuak hutsik daude. Etxekoandreek mirariak egin behar dituzte dauzkaten janari apurrekin familiak mantentzeko.

Blogeko beste sarrera batean Mohammed Omerrek Mustafa al Jamal-en biziezina kontatu du. Bere 76 urterekin atez ate eskean dabil. 53 urteko seme Yahya al-Jamalek kantzer aurreratua dauka. "Gero eta okerrago dago -esan du aita zaharrak-. Bi hilabetez egon gara botiken zain". Oxigeno bonbonak laguntzen dio arnasean.

Yahyari bi aldiz utzi zioten Tel Aviveko Sourasky ospitalera joaten iaz. Bigarrenean 9.000 dolar balio duten 28

dosi eman zizkioten; diru hori gero israeldarrek deskontatzen dute Palestinako aginteari ordaindu behar dioten dirutik. Orain berriro joan beharko luke Tel Avivera, baina Israelgo agintariak pasabidea itxi diote, berekin daraman oxigeno bonbona "arriskugarria" delakoan. Eta blokeoarekin, botikak ez dira iristen.

Palestinako Osasun Ministerioaren kontuetan, botiken blokeoetatik 72 pertsona hil ziren urtarrilaren 24a arte. Haurrak, emakumeak eta zaharrak. Jamal artatu duten Gazako ospitalean erradioterapia hartutakoan gaixo batzuek zoruan egon behar dute, edo etxetik ekarritako koltxoietan. Israelgo Giza Eskubideen aldeko Medikuek salatu dute Gazatik Israelgo ospitalerako bidean gaixo bat baino gehiago geldiarazi, galdezkatu eta militarrek behar zuten informazioa ateratzen ez bazieten atzera etxera itzularazi dutela. Hori tortura da nazioarteko legedian.

Urtarrileko egun batean Mohammed Omer lagun kazetari batekin joan zen honen senide baten hiletara. Hileta bukatutakoan, batek proposatu zuen lekuan bertan geratzeari, besteek aldiz joatea nahiago. Alde egin zuten eta handik minutu gutxira, autoa utzia zuten plaza bonbardatu zuten hegazkin israeldarrek. Ostera itzuli eta dena zegoen txikituta. Tartean, bi herritar hilik. Urte hasieratik Hamasen kohe-teekin bi israeldar zauritu dituzte. Urtarrilaren 28a arte Israelek 72 palestinar hil eta 293 zauritu ditu. ■

<http://www.argia.com/nethurbil.php>
helbidean, gai honi buruzko informazio
gehiago eta Interneteko loturak.

G A R A N T I A

**Konfiantza
delako
garrantzitsuena**

Egunez egun
zure konfiantza
geureganatzen dugu,
etengabe produktu
berriak eta
zerbitzu berriak
bilatzearen bidez.

**ZINKUNEGI
OPTIKA**

Hernani kalea - 20004 DONOSTIA
e-posta: zinkunegi@euskalnet.net
TEL.: 943 420 624

Aingeru Epaltza

Reverte, itzal argiz

A

rturo Pérez-Reverte erdal idazlea ez da morroi atsegina. Harroputz eta bere usteko agertzen da elkarriketetan. Espainolkeria dario bere nobeletan. Haren liburuek urrun dituzte berrikuntza eta arriskua. Erdeinuz begiratzten dio literatura jasoari. Turmix literarioaren aitzindari, bertze egile eta garai batzuetan arrakastatsu gertatu diren erduetan aritzen da, bazkan, banpiroa odol bankuan bezain aise. Gainera, aparrean dago Espainiako Estatuko irakurleen gogoa.

Reverte erne egoten da efemerideei. Duela lau urte, enkarguzko lana erantsi zien Trafalgarko batailaren bigarren urteurrenaren ospakizunei. Orain, ez dio hutsik egin 1808ko maiatzaren 2ko gertakarien gorazarreari.

Unamuno euskaldunari bezala, Espainiak min ematen dio Reverteri. “Episodio nazionalerako” isuri nabarmena agertu du hondar urteetan. Espainiar inperioaren XVII. mendeko gainbeherari sail osoa eskaini zion, hala behar eta, garaiko gazte bizkaitar baten ikuspegian ezkutatuturik berea. Gurea ere baden XIX. mende hasierako krisi politiko-soziala aspaldi handitik du ikusmiran.

Frankismoan heziak garenoi, orduko irakaskuntza zoldazuari loturik ageri zaigu Madrilgo herri xehearen altxamendua aliatu frantsesaren kontra. Zaku berean ditut Numantziaren errautsak, erregina katolikoaren atorra zurruna, Agustina Aragoikoaren kanoia eta Moscardó generalaren monokulo prusiar-mesetarioa.

Alde horretatik begiratuta, Espainiako pentsamenduan Aznarrekin batera abiatu eta Zapateroren agintaldian atertu ez den *revival* neokontserbadorearen inperio-minean sar genezake, lehen behakoan, Reverteren lana. Hark ere, itxuraz, “Espainia, zer hintzen eta non hago?” galdetzen dio bere buruari. Alta, bertze batzuek ez

INIGO AZKONA

bezala, aizkoraz ekiten dio mitoari. Bere aberriaren zorizaiztoa ez dio inongo konjurazio judeo-masonikoari egozten. Agintarien berekoikeria eta gaitasun eza eta herriaren atzerakoikeria, horra, Reverteren iduriz, bere herriaren drama, ilustratuen kanpoederkeria ahanzi gabe.

Un día de cólera niri, lehen kapitulutetan, harako *¿Arde París?* hura ekarri dit gogora, Dominique Lapierre frantsesak eta Larry Collins estatubatuarrek elkarrekin egindako lanen saileko lehenbizikoa, eta nazioarteko lehen *best-sellerra*. Lan horretan, kazetari bikote honek koraltasuna ekarri zioten kronika historiko-periodistikoari, literaturatik ebatsita. Handik aitzina, letra larriz idazten diren gertakarien kontakizuna ez zuen gizon-emakume handien bozak eginen. Aldiz, mikrohistoriaren kontzeptuaren bidetik, puzzle baten gisara osatuko zuten

dozenaka pertsonaia handi nahiz txikiren istorio, kontakizun eta ikuspegiak. Lapierrek eta Collinsek protagonista zuzenak buruz buru elkarriketatu atera zuten beren liburueterako lehen gaia. Reverte dokumentazio historikotik elikatu behar izan da nagusiki, eta zuloak irudimenaren laguntzaz tapatu. Kazetari senak gainerakoa egin du: Madrilgo putazainaren ibilerak, Lapierren eta Collin sen erresistente komunistarenak bezain egiantzeko egin

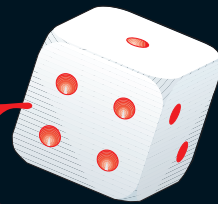
ditu Cartagenako idazleak.

Izan gaitezen, beraz, barkaberrak. Ikas dezagun zerbait. Uste handikoa? Gure arteko bat baino gehiago ez litzateke apalagoa bertze garai batzuetako literatura ezagutu eta zukutuko balitu Reverte ezagutzen eta zukutzen duen bezala. Nazionalismoa, bertzalde, ez da gure nobelagintzatik aparte. Irakurlea harrapatzeko idazle honek aurkitu duen formularen jabe egiteagatik ez genuke gutako frankok diru guti ordainduko. Eta berritzaile, abangoardiak akabatu zirenez geroztik, nor da hemen berritzaile? ■

«
Espainiako pentsamenduan Aznarrekin
batera abiatu eta Zapateroren agintaldian
atertu ez den *revival* neokontserbadorearen
inperio-minean sar genezake, lehen behakoan,
Arturo Pérez-Reverteren lana
»

ASTE HONETAKO

zozketa

Uztartza Aterpetxea

Asteburu pasa
bi lagunentzat

Herriko plaza, 1
Aduna, GIPUZKOA

Tel. 943 693 481

1

Atalaia Jatetxea

Afaria bi lagunentzat

Aritz ondo, 69
Irun, GIPUZKOA

www.restauranteatalaia.com

2

Chillida-Leku Museoa

2 harpidedunentzat
bina sarrera

Jauregi auzoa, 66
Hernani GIPUZKOA
www.museochillidaleku.com

3

Urdazubiko lezeak

5 harpidedunentzat
bina sarrera

Leorlas auzoa, z/g
Urdazubi / Urdax, NAFARROA

4

Naturpolis

2 mahai jolas opari

www.argia.com/denda

5

AURREKO ASTEKO IRABAZLEAK

ONDARRE LANDETxea

• Karmele Alvarez Arbe (Donostia)

SU TA GAR

• Xabier Campos Hernandez (Iruñea)
• Patxi Arostegi Jimeno (Bilbo)
• Alfredo Navarro Los Arcos (Iruñea)
• Eneko Bidegain Aire (Hendaia)
• Aitor Bravo Encinas (Leioa)

ARDIBIDEZ

• Pedro Azkue Berasaluze (Zarautz)
• Miren Egaña Gallastegi (Aretxabaleta)

ISTILU BANAKETAK

• Mila Apezetxea Loiarde (Hernani)
• Miren Arrizabalaga Arrizabalaga (Beritxu)
• Isabel Razkin Lizarraga (Uharte-Arakil)
• Petra Barrenetxea Larrea (Elgoibar)

SINONIMOEN KUTXA

• Gaintzako Udal Liburutegia (Gaintza)
• Iban Arana Altuna (Arrasate)
• Miren Iturrioz Guiu (Andoain)
• Karmen Amezua Urcelay (Berriz)
• Primitiba Eizagirre Zinkunegi (Ordizia)

euskalkulturaren URTEKARIA 2008

| **Sailez-sail**

Euskal kulturaren errepasoa 17 ataletan

| **Euskal Kulturaren aurkibidea**

8.000 erreferentzia baino gehiago

| **Gainera**

Joxerra Garziaren 2007ko kronika eta
Tere Irastortzaren "Zergatik gara euskal idazle?"
iritzi artikulua

Interneten harpidedunentzat
www.argia.com/gunea kanalean

| www.argia.com/denda | 943 37 15 45 |

**Liburudendetan
salgai**

17€

ARGIAren
harpidedunek
etxean doan